

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Státní podpora pracovní migrace v zemích Jihu

Hedvika Tučková

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy

Diplomová práce

Státní podpora pracovní migrace v zemích Jihu

Hedvika Tučková

Vedoucí práce:

PhDr. Linda Piknerová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

.....

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala vedoucí práce PhDr. Lindě Piknerové, Ph.D. za její odborné vedení, cenné rady, ochotu, vstřícnost a čas, který mi věnovala.

Seznam zkratek

Zkratka	Původní znění	Český překlad
CFO	Commission of Filipinos Overseas	Komise pro Filipínce v zahraničí
DESA	Department of economical and social affairs	Odbor pro ekonomické a sociální otázky
HNP	hrubý národní příjem	
HDP	hrubý domácí produkt	
HDI	Human Development Index	Index lidského rozvoje
ILO	International Labour Organization	Mezinárodní organizace práce
MTO	Money transfer operators	specializovaní provozovatelé převodu peněz
NRCO	National Reintegration Center for OFWs	Národní reintegrační centrum pro OFWs
ODA	Official Development Assistance	Oficiální rozvojová spolupráce
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OFWs	Overseas Filipino Workers	filipínští pracovníci v zahraničí
OHCHR	The United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights	Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva
OSN	Organizace spojených národů	
OWWA	Overseas Workers Welfare Administration	Správa sociálního zabezpečení pracovníků v zahraničí
POEA	Philippine Overseas Employment Administration	Filipínská správa zaměstnání v zahraničí
RSPs	remittance service providers	poskytovatelé remitenčních služeb
SNS	Společenství nezávislých států	

SOF	Survey on Overseas Filipinos	výzkum Filipínců v zahraničí
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees	Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky
USD	United States dollar	americký dolar

Seznam tabulek

Tabulka 1: Výběr zemí.....	12
Tabulka 2: Celosvětový počet migrantů v miliónech	19
Tabulka 3: Mezinárodní migrace Filipínců ve vybraných letech	35
Tabulka 4: Počet pracovních migrantů za daný rok.....	38
Tabulka 5: Podíl remitencí na HDP Filipín	42
Tabulka 6: Programy a služby pro OFWs a jejich rodiny.....	55
Tabulka 7: Počet emigrantů z Tádžikistánu ve vybraných letech.....	62
Tabulka 8: Počet tádžických pracovních migrantů ve vybraných letech.....	65
Tabulka 9: Podíl remitencí na HDP Tádžikistánu	69

Seznam grafů

Graf 1: Počet mezinárodních migrantů podle cílové destinace	20
Graf 2: Podíl pracovních migrantů podle cílového regionu za rok 2013.....	22
Graf 3: Hodnota remitencí ve vybraných letech	26
Graf 4: Počet filipínských migrantů podle cílových regionů.....	36
Graf 5: Objem přijatých remitencí	41
Graf 6: Cena za transfer 200 USD z vybraných zemí.....	44
Graf 7: Počet tádžických migrantů podle cílové destinace	63
Graf 8: Objem přijatých remitencí ve vybraných letech.....	68

Obsah

Seznam zkratk	5
Seznam tabulek	7
Seznam grafů	7
1 Úvod	10
2 Mezinárodní migrace a související fenomény	17
2.1 Země Jihu	17
2.2 Mezinárodní pracovní migrace	18
2.2.1 Směry migrace	19
2.3 Remitence	23
2.4 Právní úprava pracovní migrace	26
2.4.1 Úmluva ILO o migraci pro zaměstnání	27
2.4.2 Úmluva ILO o migraci v nevhodných podmínkách a prosazování rovnosti příležitostí a rovného zacházení migrujících pracovníků	27
2.4.3 Konvence ILO o důstojné práci pro pracovníky v domácnostech	28
2.4.4 Mezinárodní úmluva o ochraně práv všech pracovních migrantů a členů jejich rodin	28
2.5 Dopady pracovní migrace a remitencí na zdrojové země	29
2.5.1 Ekonomické dopady	29
2.5.2 Sociální dopady	32
3 Případová studie Filipín	34
3.1 Rysy emigrace z Filipín	34
3.2 Remitence	41
3.2.1 Převody remitencí	42
3.3 Dopady pracovní migrace	44
3.3.1 Ekonomické dopady	44

3.3.2 Sociální dopady	49
3.4 Vláda a migrace	53
3.4.1 Mezinárodní právní úpravy	59
4 Případová studie Tádžikistánu	61
4.1 Rysy emigrace z Tádžikistánu	61
4.2 Remitence	67
4.2.1 Převody remitencí.....	69
4.3 Dopady pracovní migrace.....	70
4.3.1 Ekonomické dopady	70
4.3.2 Sociální dopady	74
4.4 Vláda a migrace	79
4.4.1 Mezinárodní právní úpravy	85
5 Závěr.....	88
6 Seznam použité literatury a pramenů.....	96
7 Resumé	119
8 Přílohy	120
Příloha č. 1: Vládní instituce řídící migraci	120

1 Úvod

Společně s tím, jak po druhé světové válce docházelo k dekolonizaci, se ukázalo, že nově vzniklé státy nedosahovaly takové socioekonomické úrovně, jako státy evropské, potažmo severoamerické. Objevuje se tak snaha těmto státům, pro které se ujalo označení rozvojový svět, pomoci. Teorií a nástrojů, jak by se k oné pomoci mělo přistupovat, byla v průběhu let celá řada. Uvedme jeden příklad za všechny, a sice oficiální rozvojovou spolupráci (official development assistance, ODA). Ovšem s ohledem na to, že uplynulo více jak půl století od dekolonizace většiny států a řada z nich stále nedosahuje stejných hodnot v řadě socioekonomických ukazatelů jako tzv. rozvinutý svět, objevuje se kritika oněch tradičních rozvojových nástrojů a pozornost se upíná na hledání alternativních řešení (Stojanov – Gladišová 2011: 10).

To vede mimo jiné ke zkoumání vztahu mezi rozvojem a migrací (Stojanov – Novosák 2008: 39), které se podle Russell (2003) postupně rozvíjí už od 80. let minulého století, byť Stojanov a Gladišová (2011: 9) upozorňují, že o intenzivním výzkumu můžeme hovořit až od druhé poloviny 90. let. Debata se věnuje hlavně otázce mezinárodní migrace a o tom, že mezinárodní pracovní migrace je velmi významným fenoménem, vypovídá i tvrzení Mezinárodní organizace práce (International Labour Organization, ILO), podle nějž bylo v roce 2013 z 232 miliónů mezinárodních migrantů 150 miliónů pracovních migrantů (ILO 2016), pokud to vyjádříme procentuálně, jednalo se o 64,7 %.

Tato diplomová práce usiluje o zapojení se do této stále aktuální debaty. V souvislosti s otázkou pracovní migrace se hovoří o řadě pozitivních, ale i negativních dopadů a důsledků, které migrace má, respektive může mít, a to jak na jednotlivce, tak zemi původu i cílovou zemi. Namátkou zmiňme často propírané fenomény jako odliv mozků (brain drain) a příliv mozků (brain gain), otázku zisku znalostí a kvalifikace, popřípadě navazování obchodních kontaktů, nebo odchod velkého množství mladých lidí a rozpad tradičního modelu rodiny.

Říci s obecnou platností, zda vede migrace obyvatel k rozvoji dané země, je nemožné, Stojanov a Gladišová (2011: 10) k tomu uvádí: „[v]ztahy migrace s rozvojem jsou mimořádně komplexní a citlivé k celé řadě faktorů odlišných pro jednotlivá území a dané okolnosti“. Tato diplomová práce se tak zaměřuje na dvě konkrétní země v určitém časovém období a hodnotí, zda u nich konkrétně má pracovní migrace spíše negativní, nebo pozitivní dopady, přičemž vychází hlavně z analýzy nejvýznamnějších ekonomických a sociálních důsledků migrace.

Cílem diplomové práce je tak analyzovat problematiku pracovní migrace ve dvou vybraných zemích – Filipínách a Tádžikistánu, přičemž práce je koncipována jako dvě případové studie a postup výběru zemí je popsán níže. Práce má najít odpovědi na tyto výzkumné otázky: Jak se vlády jednotlivých zemí staví k pracovní migraci? Jaké konkrétní dopady má pracovní migrace na danou zemi? A můžeme tyto dopady hodnotit spíše jako pozitivní, nebo negativní?

Pro objasnění postupu výběru zemí se zastavme nejprve u významného fenoménu, o němž se v souvislosti s migrací a rozvojem často hovoří, a sice u remitencí, které jsou vnímány jako „účinný nástroj pro rozvoj ekonomiky chudých zemí“ (Stojanov – Novosák 2008: 52). Výše remitencí nám zároveň umožňuje identifikovat, zda občané dané země ve větší míře migrují za prací do zahraničí.

Jako výchozí bod pro výběr zemí posloužilo tvrzení autorů Stojanova a Novosáka (2008: 54), kteří uvádí, že nejvíce remitencí proudí do zemí se středními příjmy, pročež byla pozornost věnována skupině zemí s nižším středním příjmem¹, u nichž byly porovnány celková částka přijatých remitencí

¹ Vycházela jsem z klasifikace zemí vytvořené Světovou bankou. Ta rozděluje země, respektive ekonomiky do čtyř skupin, přičemž základním kritériem je hrubý národní příjem (HNP) počítaný metodou World Bank Atlas. Pro fiskální rok 2017, který vychází z hodnot z roku 2015, spadají do skupiny nízkopříjmových ekonomik (low-income economies) ty země, jejichž HNP byl nižší nebo roven 1025 USD, a jedná se o 31 zemí. Označení ekonomika s nižším středním příjmem (lower-middle income economies) se vztahuje na 52 zemí, jejichž HNP byl v rozmezí 1026–4035 USD. Pokud se HNP země pohyboval v rozmezí 4036–12475 USD, pak hovoříme o ekonomikách s vyšším středním příjmem (upper-middle income economies), jichž je 56. Poslední skupinou jsou pak vysokopříjmové ekonomiky (high income economies), jejichž HNP byl roven nebo vyšší než 12476 USD, což splnilo 79 států (World Bank 2017a).

a podíl remitencí na HDP zemí, obé za rok 2014 (viz tabulku 1). Z výběru byly hned na začátku vyloučeny ty země, u nichž není jeden nebo oba údaje k dispozici, a zároveň byly vyloučeny Kosovo a Západní břeh a Gaza jakožto entity, u nichž nepanuje na mezinárodní scéně shoda, zda se jedná o suverénní státy.

Záměrem bylo vybrat země, v nichž remitence tvoří výrazný podíl HDP, a zároveň se v absolutních číslech jedná o co největší částku, tudíž bylo třeba vybrat ty země, které v obou ukazatelích měly co možná nejvyšší hodnoty. Z tohoto důvodu bylo u každé proměnné sestaveno pořadí států, a sice od nejvyšší hodnoty k nejnižší. Následovalo sečtení hodnot obou těchto pořadí, přičemž čím nižší výsledné číslo bylo, tím výše se daná země umístila v obou ukazatelích. Tedy nejnižší možný součet obou pořadí mohl být dvě, pokud by se daná země umístila na prvním místě v obou pořadích, naopak nejvyšší možný součet byl 88, kdyby se nějaká země umístila na posledním 44. místě v obou pořadích. Zbývalo tedy pouze vybrat dvě nejnižší hodnoty, které vzešly ze součtu obou pořadí. Tímto postupem z výběru vzešla dvojice zemí Filipíny a Tádžikistán, které jsou v tabulce vyznačeny tučně.

Tabulka 1: Výběr zemí

stát	podíl remitencí na HDP země v %	pořadí zemí dle podílu remitencí na HDP země	hodnota přijatých remitencí v tisících USD	pořadí zemí dle hodnoty přijatých remitencí	součet obou pořadí
Arménie	17,9	5.	2 078 618	19.	24
Bangladéš	8,7	16.	14 987 531	6.	22
Bhútán	0,7	39.	14 292	43.	82
Bolívie	3,6	27.	1 183 636	22.	49
Džibutsko	2,3	31. – 32.	35 922	36.	67,5
Egypt	6,5	21.	19 570 400	4.	25
Filipíny	10,1	11.	29 690 797	2.	13
Ghana	5,2	23.	2 007 831	20.	43
Guatemala	9,9	12.	5 837 974	11.	23

Honduras	17,4	7. – 8.	3 369 514	14.	21,5
Indie	3,4	29.	70 388 642	1.	30
Indonésie	1,0	37.	8 551 164	7.	44
Jemen	-	-	3 350 500	-	-
Kambodža	2,2	33.	376 750	27.	60
Kamerun	0,8	38.	251 296	29.	67
Kapverdy	10,5	10.	196 787	30.	40
Keňa	2,3	31. – 32.	1 440 846	21.	52,5
Kiribati	9,6	14.	15 987	42.	56
Konžská rep.	-	-	-	-	-
Kosovo	16,1	-	1 192 347	-	-
Kyrgyzstán	30,0	2.	2 242 827	17.	19
Laos	0,3	42.	40 113	35.	87
Lesotho	17,4	7. – 8.	380 200	25.	32,5
Mauretánie	-	-	-	-	-
Mikronésie	7,3	19.	23 338	40.	59
Moldavsko	26,1	4.	2 083 610	18.	22
Mongolsko	2,1	34.	255 121	28.	62
Maroko	7,4	18.	8 093 596	8.	26
Myanmar	4,8	25.	3 102 819	15.	40
Nikaragua	9,7	13.	1 140 200	23.	36
Nigérie	3,7	26.	20 829 173	3.	29
Pákistán	7,1	20.	17 244 000	5.	25
Papua Nová Guinea	0,1	44.	10 441	44.	88
Pobřeží slonoviny	1,1	36.	378 459	26.	62
Salvador	16,6	9.	4 150 951	12.	21
Samoa	17,6	6.	140 501	31.	37
Srí Lanka	8,8	15.	7 036 326	10.	25
Svatý Tomáš a Princův ostrov	8,0	17.	26 827	38.	55
Súdán	0,7	40.	506 556	24.	64
Svazijsko	0,6	41.	24 495	39.	80
Sýrie	-	-	1 622 538	-	-
Šalamounovy ostrovky	1,4	35.	16 335	41.	76
Tádžikistán	36,6	1.	3 384 055	13.	14
Východní Timor	3,2	30.	43 679	34.	64

Tonga	26,3	3.	114 197	32.	35
Tunisko	4,9	24.	2 346 621	16.	40
Ukrajina	5,6	22.	7 354 000	9.	31
Uzbekistán	-	-	-	-	-
Vanuatu	3,5	28.	28 125	37.	65
Vietnam	-	-	-	-	-
Západní břeh a Gaza	17,2	-	2 182 495.	-	-
Zambie	0,2	43.	58 300	33.	76

Zdroj: vlastní zpracování za použití dat z World Bank (2016a, 2016b)

Počátek případových studií je rámcově ohraničen 90. léty, a to z toho důvodu, že se v obou zemích staly významné události, které měly dopad na ekonomiky a vývoj daných zemí. Pro Tádžikistán bylo nejvýznamnější událostí nabytí nezávislosti po rozpadu Sovětského svazu v roce 1991 a následné společenské a ekonomické změny a dění na Filipínách ovlivnila v 90. letech asijská ekonomická krize, která vypukla v roce 1997. Konec případových studií je pak stanoven na rok 2015 s ohledem na dostupnost dat.

Co se struktury práce týče, teoretická kapitola slouží hlavně k vymezení základních pojmů a představení základních fenoménů, jako jsou migrace, remitence či mezinárodní právní úprava pracovní migrace, s nimiž se textu nadále setkáme. Ve druhé části jsou pak zmíněny dopady, které pracovní migrace může mít na zdrojové země, což nám poskytne rámec, s nímž budeme dále pracovat v kapitolách věnovaných jednotlivým případovým studiím.

Následují dvě případové studie jednotlivých zemí, nejprve Filipíny a poté Tádžikistán. Struktura těchto kapitol je obdobná. Nejprve se zastavíme u toho, jaké jsou obecné rysy pracovní migrace v daných zemích, tedy do jakých cílových zemí a oblastí migranti nejčastěji směřují, jaké profese nejčastěji zastávají a jak vypadá převod remitencí zpět do vlasti, přičemž součástí je i srovnání s obecnou situací nastíněnou v teoretické kapitole.

Dále zkoumáme, jaké dopady má pracovní migrace a zasilání remitencí na dané státy. Nejprve analyzujeme ekonomickou oblast – zaměřujeme se na podobu

ekonomik daných států, hlavně s ohledem na význam remitencí. Součástí je i otázka snižování chudoby, nebo například ovlivnění dostupnosti a kvality pracovní síly. Další oblastí, již zkoumáme, je sociální oblast, a to s ohledem na změny společnosti, které s sebou pracovní migrace nese – kupříkladu otázka změny podoby rodiny.

Poslední část je pak věnována tomu, jak konkrétně se dané země staví k pracovní migraci, jak ji podporují – tedy jaké konkrétní nástroje tyto země využívají, nebo jak se staví k souvisejícím fenoménům nastíněným v předešlých částech.

Závěr práce slouží ke shrnutí a zhodnocení nabytých poznatků, tedy hlavně evaluaci toho, jaké dopady má pracovní migrace na dané země a jak se k pracovní migraci a souvisejícím fenoménům staví vlády daných zemí a zda se dá hovořit o tom, že pracovní migrace je pro dané země přínosem.

Nezbytnou povinností je také upozornit čtenáře na slabiny předkládané práce. Jednou z nich je moje neznalost tádžičtiny, jakožto oficiálního jazyka Tádžikistánu, potažmo ruštiny, což je nutné zmínit s ohledem na to, že drtivá většina Tádžiků směřuje do Ruské federace, což může omezit můj přístup k informacím a datům, které nejsou přeloženy do angličtiny, mám na mysli hlavně oficiální vládní dokumenty. Další slabinou je pak otázka dostupnosti a relevance dat, například co se týče výše zmíněných remitencí, nebo počtu migrantů, neboť nejrůznější statistiky a databáze nemohou dost dobře postihnout kupříkladu nelegální migraci a je tedy nutné se někdy spokojit pouze s odhady a nikoliv přesnými a aktuálními daty.

Problematické může být i ono analyzování a hodnocení dopadů pracovní migrace. Jak už bylo zmíněno výše, jedná se o velmi komplexní fenomén, takže poukázat na návaznost nějakého konkrétního jevu na pracovní migraci může být problematické. Ono hodnocení je pak založeno hlavně na ekonomických ukazatelích, jako je výše HDP, a sociálních otázkách typu rozpadu klasického modelu rodiny. Samotný výběr zkoumaných dopadů je pak nutně selektivní a cílem je zahrnout dle mého názoru ty nejdůležitější ukazatele.

Co se týče použité literatury, práce se opírá hlavně o odborné články, databáze a vládní dokumenty. Data jsou čerpána hlavně z databází Světové banky, ILO, DESA či databází jednotlivých zemí. Zatímco data týkající se Filipín jsou dostupná poměrně snadno, v případě Tádžikistánu je jejich dostupnost horší, ale to mohlo být způsobeno onou neznalostí potřebných jazyků.

2 Mezinárodní migrace a související fenomény

Tato kapitola se věnuje vymezení základních pojmů a představení základních fenoménů a procesů, s nimiž v textu nadále pracujeme. Součástí je i představení mezinárodní právní úpravy migrace a na závěr jsou shrnuty některé ekonomické a sociální dopady, které pracovní migrace může mít na zdrojové země, což nám poskytne rámec, s nímž budeme nadále pracovat.

2.1 Země Jihu

Již v názvu této práce se objevuje výraz „země Jihu“, přičemž Jih je chápán ve smyslu globálního Jihu. Kategorie globální Sever a globální Jih jsou používány od druhé poloviny 90. let a substituují do té doby užívané kategorie prvního, druhého a třetího světa (Eriksen 2015). Třetí svět byl výraz původně označující země, které nebyly součástí kapitalistického bloku (tj. prvního světa) ani socialistického bloku (tj. druhého světa)². Poměrně záhy pak začal být termín třetí svět používán pro chudé země. S ekonomickým růstem tzv. asijských tygrů, hospodářskými reformami v socialistickém bloku a navazováním vztahů jednotlivých oficiálně nezúčastněných zemí s jedním, nebo druhým blokem přestalo dělení na tři světy odpovídat realitě. V roce 1983 vydala Nezávislá komise vedená Willym Brandtem zprávu, v níž stanovila pomyslnou hranici mezi Severem a Jihem, která byla založena na tom, že většina chudých zemí leží na jih od 30° zeměpisné šířky, ovšem ukázalo se, že existuje celá řada výjimek, které tomuto rozdělení neodpovídají (namátkou Austrálie, Nový Zéland nebo asijsí tygři), a objevila se snaha tento termín nahradit, přičemž nakonec se uchytil termín globální Jih (Rigg 2015).

Pro Rigga (2015) tak termín globální Jih odkazuje ke kategorii socioekonomicky slabších zemí, které nejsou nějak striktně geograficky oddělené od Severu, ale zároveň jsou „kartograficky soudržné“. Současně je globální Jih i Sever napojen

² Samotný termín třetí svět poprvé použil v roce 1952 Alfred Sauvy, který uvedl, že západní i východní blok usilovaly o „Third World, that is, the collectivity of those that were called in the language of the United Nations ‚underdeveloped‘“ (Alfred Sauvy, cit. dle Mason 1997: 30). Současně postavení třetího světa přirovnal k postavení třetího stavu během Velké francouzské revoluce, kdy oba subjekty byly „ignored, exploited and misunderstood“ (Alfred Sauvy, cit. dle Mason 1997: 30).

na globální procesy a obě kategorie se vzájemně ovlivňují. Tohoto výkladu se v rámci práce přidržíme i my.

Ovšem s ohledem na to, že se ani zdaleka nejedná o jediné možné chápání tohoto termínu, zmiňme alespoň pro ilustraci i jinou perspektivu. Eriksen (2015) připouští, že je možné rozčlenit země do kategorií Sever a Jih dle indexu lidského rozvoje (human development index, HDI), ale sám se kloní k tomu, že tyto kategorie značí nikoliv odlišnosti v politických systémech nebo stupni chudoby, ale odlišují oběti globalizace a ty, kteří z globalizace těží.

2.2 Mezinárodní pracovní migrace

Dalším z termínů, jež si žádá definici, je pracovní migrace. Začněme pojmem migrace, který značí „prostorov[é] přemísťování osob přes hranice, které je spojeno se změnou bydliště na kratší či delší dobu, příp. natrvalo. Jedná se o geografický pohyb jednotlivců či skupin, ale i o mobilitu osob v rámci užšího nebo širšího geografického prostoru“ (Palát 2013: 12). Migraci je možné typologizovat mnoha způsoby, čímž se zde ale podrobněji zabývat nebudeme. Pro naše potřeby je nutné zmínit jeden druh migrace, a sice migraci pracovní, přičemž je možné odlišit různé podtypy této migrace, podle toho, kdo migruje, např. sezónní pracovníci, podnikatelé, kvalifikovaní nebo vysoce kvalifikovaní pracovníci. Jak jsme již naznačili, pracovní migrace může trvat různě dlouhou dobu (Papoušková 2009: 275).

Dále se krátce zastavíme u mezinárodní migrace, která, jak napovídá i sám název, souvisí s překročením státních hranic a následným dlouhodobým pobytem v dané zemi, kterou označujeme termínem cílová země. Naopak stát, z něž migranti odcházejí, je zemí původu. V celém procesu pak může figurovat i tranzitní země (Papoušková 2009: 274).

Co se týče příčin mezinárodní migrace, různých teorií je celá řada. My zde krátce zmíníme tzv. push-pull model. Migranty ovlivňují negativní faktory, které je nutí opustit zemi původu (push faktory), například nedostatek ekonomických a pracovních příležitostí, a pozitivní faktory, které je přitahují do cílové země

(push faktory), jako například lepší ekonomická výkonnost země (Palát 2014: 710).

Na závěr shrňme, že v rámci této práce se budeme soustředit hlavně na mezinárodní pracovní migraci, kterou tedy můžeme jednoduše definovat jako „pohyb lidí z jedné země do druhé za účelem zisku zaměstnání“³ (IOM 2016).

2.2.1 Směry migrace

Vzhledem k tomu, že se v dalších kapitolách budeme zabývat i tím, kam směřují migranti z Filipín a Tádžikistánu, zastavme se u celosvětových trendů ve směrech migrace. Nejprve se krátce věnujme směrům migrace obecně, tedy nejen té pracovní, neboť i tento nástin nám může přinést zajímavý obrázek. Pro lepší ilustraci jsou v tabulce č. 2 uvedeny celkové počty migrantů ve vybraných letech.

Tabulka 2: Celosvětový počet migrantů v miliónech

1990	1995	2000	2005	2010	2015
152,6	160,8	172,7	191,3	221,7	243,7

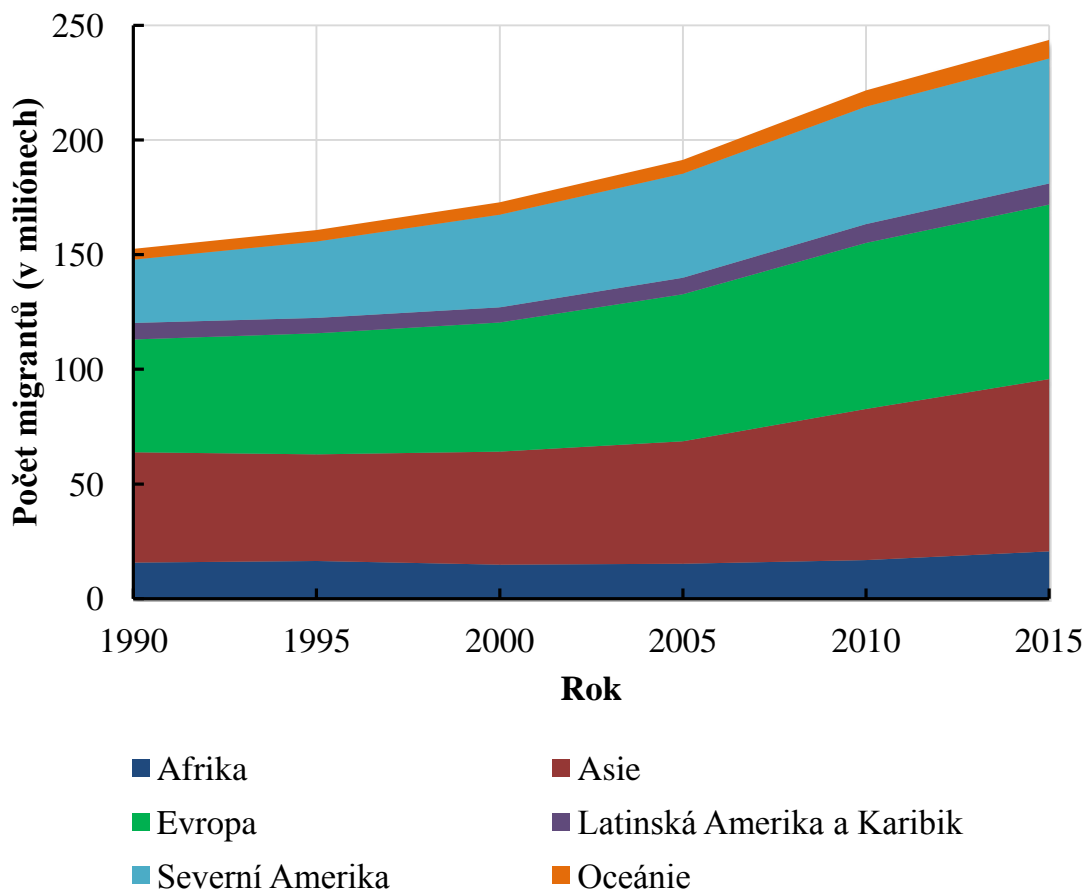
Zdroj: vlastní zpracování za využití dat z DESA (2015a)

Pokud bychom se podívali na to, kam migranti směřují, pak podle zprávy Odboru pro ekonomické a sociální otázky (Department of economical and social affairs, DESA) žijí téměř dvě třetiny migrantů v Evropě a Asii (DESA 2016a: 5), což je trend, který se objevuje celá 90. léta (DESA 2016b), viz graf č. 1. Pro rok 2015 také platilo, že 67 % migrantů žilo ve dvaceti zemích světa, přičemž asi nepřekvapí, že na první příčce co do počtu mezinárodních migrantů jsou dlouhodobě USA. V roce 2015 je následovalo Německo, které vystřídalo Ruskou federaci, která se posunula na třetí místo poté, co dlouhodobě figurovala právě na druhém místě. Na čtvrté příčce se umístila Saúdská Arábie, která zaznamenala rapidní nárůst imigrantů po roce 2005. Pro úplnost dodejme, že na pátém místě skončilo Spojené království, ovšem zajímavý je vývoj migrace do Spojených arabských emirátů, které byly na počátku 90. let na konci druhé desítky zemí,

³ Originální znění: „the movement of people from one country to another for the purpose of employment“ (IOM 2016).

ovšem na konci tisíciletí se již dostaly na šestnácté místo a po další velké vlně po roce 2010 se dostaly na současné šesté místo (DESA 2016a: 5; DESA 2016b).

Graf 1: Počet mezinárodních migrantů podle cílové destinace

	1990	1995	2000	2005	2010	2015
■ Afrika	15,7	16,4	14,8	15,2	16,8	20,6
■ Asie	48,1	46,5	49,3	53,4	65,9	75,1
■ Evropa	49,2	52,8	56,3	64,1	72,4	76,1
■ Latinská Amerika a Karibik	7,2	6,7	6,6	7,2	8,2	9,2
■ Severní Amerika	27,6	33,3	40,4	45,4	51,2	54,5
■ Oceánie	4,7	5,0	5,4	6,0	7,1	8,1

Zdroj: vlastní pracování za využití dat z DESA (2016b)

Nyní se zastavme u regionů a zemí původu migrantů. Největší díl (43 %) migrantů pocházel v roce 2015 z Asie, na druhém místě byla Evropa (25 %) a na třetí místo se dostala Latinská Amerika a Karibik (15 %) (DESA 2016a: 5).

U Asie i Evropy můžeme pozorovat podobný trend, a sice to, že většina migrantů (60 %, respektive 67 %) zůstala v daném regionu (DESA 2016b).

Co se jednotlivých zemí týče, v roce 2015 se na první příčku co do velikosti diaspory dostala Indie (15,6 miliónů lidí), následovaná Mexikem a Ruskou federací. Ve výčtu zemí s největší diasporou se objevují i Filipíny, které na počátku 90. let figurovaly na šestnáctém místě s 2 milióny emigrantů, ovšem od poloviny 90. let vidíme konstantní nárůst, přičemž v roce 2015 byly Filipíny již na osmém místě s 5,3 milióny (DESA 2016b).

S ohledem na dělení světa na globální Sever a Jih přidejme ještě krátkou zmínku o směrech migrace v rámci těchto regionů. Pro rok 2015 platilo, že největší podíl migrantů (37 %) směřoval ze zemí Jihu opět na Jih. Jen o trochu méně (35 %) pak z Jihu na Sever. Co se týče migrace v rámci Severu, ta se týkala zhruba čtvrtiny migrantů (23 %), zatímco migrace ze Severu na Jih příliš významná nebyla (5 %) (GMDAC 2016: 7).

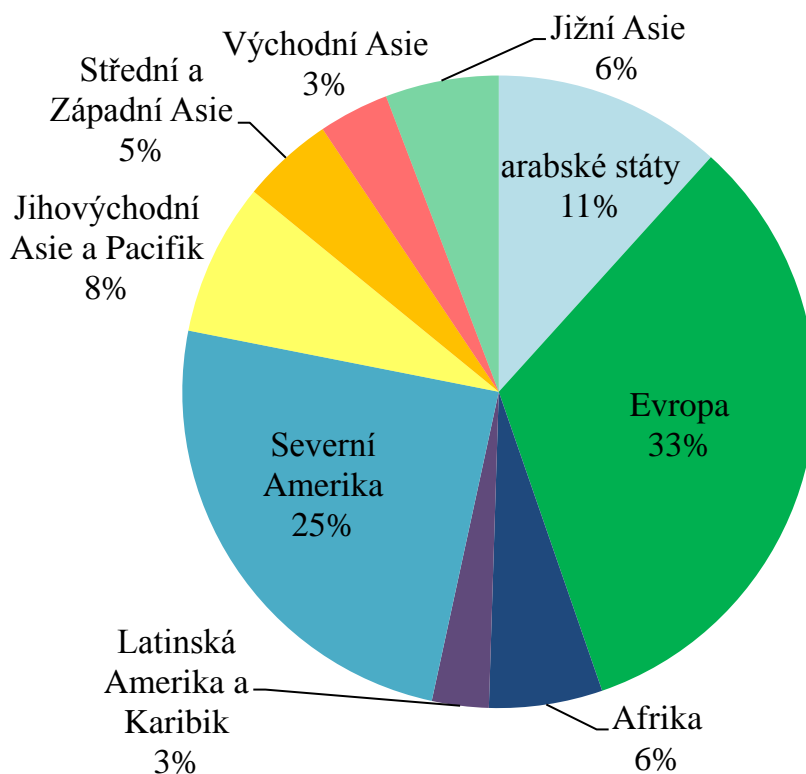
Pracovní migrace

Zatímco celková data o migraci jsou poměrně snadno dostupná, o ucelených a relevantních datech o pracovní migraci, která by se týkala celosvětových trendů, to neplatí. V rámci této podkapitoly tak nastíníme alespoň podobu pracovní migrace pro rok 2013, přičemž zásadním zdrojem nám bude zatím nejnovější⁴ zpráva ILO Global Estimates on Migrant Workers z roku 2015.

Pro lepší představu toho, kam směřují pracovní migranti, nám poslouží graf č. 2. Podle ILO (2015: xii) největší díl, asi jedna třetina, pracovních migrantů směřoval do Evropy, což odpovídá i výše nastíněným hodnotám o migraci obecně. Téměř čtvrtina směřovala do Severní Ameriky a poměrně velké procento také do arabských států, z nichž některé také mají největší podíl pracovních migrantů na počet obyvatel – typicky se jedná o Spojené arabské emiráty, kde je podíl migrantů na populaci 88 %, nebo o Katar a Kuvajt se 76 %, respektive 74 % (World Bank 2017c).

⁴ Tj. k lednu 2017.

Graf 2: Podíl pracovních migrantů podle cílového regionu za rok 2013

Zdroj: převzato z ILO (2015: xii), upraveno

Pokud bychom se podívali na cílové destinace optikou jejich ekonomické výkonnosti, pak nepřekvapí, že téměř tři čtvrtiny všech pracovních migrantů (74,7 %) směřovaly do vysokopříjmových zemí. Do nižších středních a vyšších středních příjmových ekonomik směřoval téměř shodný počet migrantů (11,7 %, respektive 11, 3 %). Naopak do nízkopříjmových zemí jich zamířil jen malý zlomek (2,4 %) (ILO 2015: 9–10).

Co se týče odvětví, v němž migranti pracují, jasná většina (71,1 %) je zaměstnána ve službách, z čehož jen práci v domácnostech si vydělává 7,7 % migrantů. V průmyslu pak pracuje 17,8 % migrantů a v zemědělství 11,1 %. Toto rozdělení částečně odráží i globální rozdělení pracovní síly do jednotlivých sektorů (ILO 2015: xiii). Co se genderové otázky týče, tak nadpoloviční většina pracovních migrantů jsou muži (55,7 %), což také koreluje s tím, že muži jsou zastoupeni více i v rámci migrace jako takové (51,9 %) (ILO 2015: 6–8).

2.3 Remittance

Pokud vyjdeme ze Stojanova a Novosáka (2008: 53–55), pak můžeme remittance chápat jako „transfe[r] peněz nebo zboží od migrantů, kteří pobývají v zahraničí“. Sami ovšem připouští, že možných způsobů chápání je celá řada, viz například výstup z jednání United Nations Technical Subgroup on the Movements of Persons – Mode 4, který rozlišuje čtyři možné definice remitencí (OSN 2006).

Světová banka definuje remittance jako součet osobních transferů a zaměstnaneckých kompenzací a to mezi jedinci, kteří v dané zemi sídlí, a těmi, kteří nikoliv⁵. Osobní transfery jsou převody hotovosti nebo naturálií, přičemž se nerozlišuje, z jakého zdroje dané prostředky pocházejí, ani jaký je vztah mezi jednotlivými domácnostmi (World Bank 2017b).

Zaměstnanecké kompenzace jsou příjmy pohraničních, sezónních a dalších krátkodobých pracovníků, kteří jsou zaměstnáni v ekonomice, v níž nejsou rezidenty, a jedná se v zásadě o odměnu za vykonanou práci – tedy mzdy a platy, ale i sociální příspěvky zaměstnavatele (World Bank 2017b). Pro účely této práce pak budeme vycházet právě z definice Světové banky.

Jak upozorňuje například Ratha (2012), určit přesnou hodnotu remitencí není možné, protože řada převodů není realizována oficiální cestou, a odhaduje, že neoficiální transfery jsou až o polovinu větší, než ty oficiální. K tomuto způsobu převodu remitencí vede migranty řada důvodů, ať už se jedná o snahu ušetřit za převod či lepší směnný kurz na černém trhu, formální překážky ze strany státu, nebo kulturní faktory (Stojanov – Schroth – Mikes 2011: 49–50). K problematice neoficiálních převodů peněz se ještě krátce vrátíme níže.

Ratha (2012) uvádí, že typický transfer remitencí vypadá tak, že odesílatel předá remittance zprostředkovateli, který je doručí příjemci. Tímto zprostředkovatelem mohou být jednotlivci, specializovaní provozovatelé převodu peněz (money transfer operators, MTO), nebo komerční banky – souhrnně je lze také označit

⁵ Světová banka užívá termínů „resident and nonresident individuals“ (World Bank 2017b).

termínem remittance service providers (RSPs). Samotný převod ovšem nemusí být realizován jen jedním zprostředkovatelem, což se odvíjí i od toho, jaký rozsah a pokrytí má daný subjekt (např. zda má v dané oblasti bankomat, pobočku aj.). S ohledem na rozdílné zprostředkovatele je také proměnlivá rychlost, cena nebo i rozsah doplňkových služeb (CPSS – World Bank 2007: 2, 7–9).

Převod s sebou také nese určité náklady, hlavně poplatek zprostředkovateli za danou transakci, ovšem někdy je třeba započítat např. i poplatek za směnu měny. V roce 2015 se cena za posláni částky 200 USD pohybovala v průměru okolo 7,4 % z daného obnosu (KNOMAD 2016: iii), ovšem její výše může obecně dosahovat až 15–20 %⁶ z poslané částky (Ratha: 2012). Cenu za tuto transakci může navýšit řada faktorů jako je nedostatečná či neúměrná právní regulace, nebo nedostatek konkurence na trhu (CPSS – World Bank 2007: 10).

Problematickým aspektem posílání remitencí je fakt, že transakce může sloužit jako zástěrka k praní špinavých peněz a jiným ekonomickým zločinům (KNOMAD 2016: 10), nebo může sloužit pro financování terorismu. I z tohoto důvodu řada zemí vyžaduje, aby RSPs byli registrovaní nebo licencovaní (CPSS – World Bank 2007: 16).

Již jsme zmínili, že kromě těchto oficiálních institucí lze pro převod peněz využít i jiné – neoficiální – cesty. Ty jsou podle Sander a Maimboa (2005: 65) rozšířené hlavně v Africe, Asii a na Blízkém východě. Migrant může peníze poslat po někom – ať už příteli, rodinném příslušníkovi, nebo i taxikáři a řidiči autobusu. Stejně tak se může jednat o hawala systém. Ten funguje tak, že zákazník v zemi A kontaktuje zprostředkovatele, předá mu obnos peněz a dohodnou se na nějakém autentizačním kódu, nebo heslu. Zprostředkovatel ze země A poté předá instrukce svému partnerovi v zemi B, který předá peníze (ponížené o dohodnutý poplatek) příjemci remitencí, kterému mezitím odesílatel sdělil dohodnuté heslo. Celá transakce může být velmi rychlá s ohledem na to,

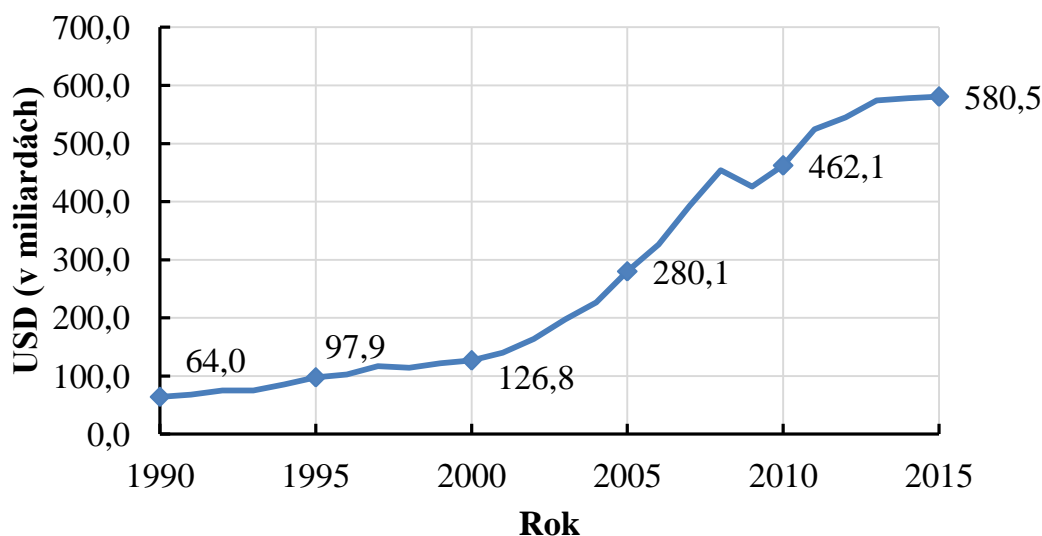
⁶ Takováto hodnota je platná například pro transfer peněz z JAR do sousedních zemí (KNOMAD 2016: 9).

že nedochází k samotnému převodu peněz. Systém je tak do značné míry založen na důvěře, protože zprostředkovatel ze země A na konci transakce dluží svému partnerovi v zemi B (El-Qorchi 2002).

Jak uvádí Ratha a Maimbo (2005: 7–8), hlavním důvodem, proč jsou tyto neformální služby využívané, je cena zaslání remitencí, která má zásadní význam hlavně pro chudší migranty, kteří remitují menší obnosy peněz. Poplatky za transfer se totiž mohou pohybovat i pod 1 % z celkové částky, mimo jiné i proto, že z těchto transakcí není odváděna žádná přímá ani nepřímá daň (El-Qorchi 2002).

Nyní se podívejme na to, kolik peněz je celosvětově remitováno. Objem zasílaných remitencí od roku 1990 roste (viz graf č. 3), významnějšího nárůstu si můžeme povšimnout zhruba od roku 2001, přičemž nárůst přirozeně souvisí s vyšším počtem pracovních migrantů. Naopak období znatelnějšího poklesu hodnoty remitencí nastalo po roce 2008 v souvislosti s globální ekonomickou krizí. V roce 2015 došlo pouze k minimálnímu 0,4% růstu, což je nejméně právě od let 2008/9 (KNOMAD 2016: 5). Tento vývoj je vysvětlován menší ekonomickou výkonností zemí, odkud jsou remittance posílány, což Connor (2016) dává do souvislosti například s poklesem ceny ropy, ovšem svůj díl měly i měnící se kurzy rublu a eura vůči dolaru (KNOMAD 2016: 5). Tato vysvětlení je třeba dát do souvislosti s výčtem zemí, z nichž migranti posílají nejvíce remitencí: USA, Saúdská Arábie, Rusko, Švýcarsko, Německo, Spojené arabské emiráty a Kuvajt. Mezi největší příjemce pak počítáme Čínu, Indii, Filipíny, Mexiko a Francii (World Bank 2016c: xii).

Graf 3: Hodnota remitencí ve vybraných letech

Zdroj: vlastní zpracování za využití údajů z World Bank (2015a)

Většina remitencí směřuje právě do rozvíjejících se zemí a pro rok 2015 to bylo 431,6 miliard USD z celkových 581,6 miliard USD (KNOMAD 2016: 6). Remittance jsou velmi často dávány do souvislosti s rozvojem a snižováním chudoby, o čemž blíže pojednává kapitola 2.5.

2.4 Právní úprava pracovní migrace

S ohledem na to, že se chceme zaměřit i na postoje vybraných států k pracovní migraci, představme si nyní základní mezinárodní dohody, které upravují právě tuto problematiku. Mezi hlavní aktéry, kteří se angažují při tvorbě a přijímání těchto norem, můžeme počítat OSN a její specializovanou agenturu ILO.

DESA (2015c: 19) upozorňuje, že zatímco konvence a úmluvy, které se vztahují k ochraně uprchlíků, boji s pašováním migrantů a obchodu s lidmi – tedy tématy také souvisejícími s migrací – ratifikovaly tři čtvrtiny členských zemí OSN, normy týkající se ochrany pracovních migrantů přijala jen zhruba čtvrtina zemí. Celkem byly přijaty čtyři mezinárodní úmluvy upravující problematiku pracovní

migrace, z nichž tři přijala ILO, tu čtvrtou pak přijalo rezolucí 45/158 Valné shromáždění OSN (OHCHR 2017a).

2.4.1 Úmluva ILO o migraci pro zaměstnání⁷

Tato úmluva č. 97 byla přijata v roce 1949 a v platnost vstoupila o tři roky později. Do konce roku 2016 tuto úmluvu ratifikovalo 49 států, ovšem ne všichni ji přijali v plném znění – tedy se všemi dodatky (ILO 2017b).

Konvence zavádí princip rovného zacházení s migranty jako s vlastními občany v rámci práva, regulací nebo v otázkách souvisejících s pracovními podmínkami, odměnou, bydlením, sociálním zabezpečením či daněmi (DESA 2015c: 20; ILO 2017a).

Dále je zde upravena problematika řádného náboru pracovníků a otázka standardů pracovních podmínek pro migranty. Stejně tak úmluva například zavazuje státy zpřístupnit ILO a dalším členům informace o různých opatřeních, která se vztahují k migraci, nebo podmínkám pro získání práce. Státy také mají poskytnout migrantům adekvátní asistenci či přístup k informacím (DESA 2015c: 20; ILO 2017a).

2.4.2 Úmluva ILO o migraci v nevhodných podmínkách a prosazování rovnosti příležitostí a rovného zacházení migrujících pracovníků⁸

Konvenci č. 143 z roku 1975 označuje DESA (2015c) za první multilaterální pokus o ošetření nezákonné migrace a vyjádření požadavku přijetí sankcí pro pašeráky lidí, což podle Cholewinski (2005) souvisí s tím, že se problematika pašování a obchodování s lidmi dostala do pozornosti světové veřejnosti a tím pádem má i tato úmluva širší záběr, neboť hovoří například o nutnosti mezinárodní spolupráce v rámci boje proti těmto jevům.

Důraz je kladen také na nutnost dodržovat základní lidská práva všech pracovních migrantů, a to i těch nelegálních. Úmluva také rozšiřuje princip

⁷ILO Convention on Migration for Employment.

⁸ILO Convention concerning Migrations in Abusive Conditions and the Promotion of Equality of Opportunity and Treatment of Migrant Workers (Supplementary Provisions).

rovného zacházení o rovnost příležitostí ve smyslu přístupu k zaměstnání, nebo například členství v odborech (DESA 2015c; ILO 2017c). Tuto úmluvu ratifikovalo do konce roku 2016 pouze 29 států a drtivá většina z nich v plném znění (ILO 2017d).

2.4.3 Konvence ILO o důstojné práci pro pracovníky v domácnostech⁹

Zatím poslední úmluva č. 189 byla přijata v roce 2011, v platnost pak vstoupila o dva roky později. Upravuje postavení zaměstnanců v domácnostech, kterým má zaručit stejná práva jako ostatním pracovníkům, a také je například zdůrazněn zákaz nucené a dětské práce. Dále má být pracovníkům mimo jiné zaručena běžná délka pracovní doby, placené přesčasy, volné dny, pravidelné vyplácení mzdy, nebo povinnost znát stanovené podmínky zaměstnání a ideálně mít písemnou smlouvu. Stejně tak je kladen důraz na právo se sdružovat a možnost kolektivního vyjednávání, nutnost zajistit bezpečnost práce, nebo je upravena problematika soukromých pracovních agentur (DESA 2015a: 20–21; ILO 2017e).

Tuto úmluvu ke konci roku 2016 ratifikovalo 23 zemí, přičemž v říjnu roku 2017 začne úmluva platit i pro 24. stát (Jamajku). Na rozdíl od předchozích dvou úmluv tato nemá nezavazující doporučení a státy ji tak přijímají jako celek (ILO 2017f).

2.4.4 Mezinárodní úmluva o ochraně práv všech pracovních migrantů a členů jejich rodin¹⁰

Tuto úmluvu označuje DESA (2015a: 21) jako „nejvíce komplexní mezinárodní smlouvu o právech migrantů“¹¹. Úmluva mimo jiné stanovila definici termínu pracovní migrant – to je „osoba, která má být zapojena, je zapojena, nebo byla

⁹ ILO Convention concerning Decent Work for Domestic Workers.

¹⁰ International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families.

¹¹ Originální znění: „most comprehensive, international treaty on migrant rights“ (DESA 2015a:21).

zapojena do výdělečné činnosti ve státě, jehož není občanem či občankou“¹² (zároveň je zde definována i řada dalších kategorií) (OHCHR 2017a).

Úmluva formálně stvrzuje zodpovědnost států za dodržování práv pracovních migrantů a jejich rodin (DESA 2015a: 21). Kromě dodržování lidských práv konvence hovoří i o zákazu nucené práce, nutnosti rovného zacházení a nediskriminace či možnosti sdružovat se v odborech a podobných organizacích (OHCHR 2017a).

Institucí, která dohlíží na dodržování této úmluvy, je Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva (The United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights, OHCHR) (DESA 2015a: 21). Úmluvu podepsalo a ratifikovalo celkem 50 států a dalších 16 ji zatím podepsalo (OHCHR 2017b).

2.5 Dopady pracovní migrace a remitencí na zdrojové země

Již v úvodu této práce bylo řečeno, že pracovní migrace může přinést řadu pozitivních i negativních dopadů, v důsledku čehož nelze jednoznačně a s obecnou platností zhodnotit vztah mezi migrací a rozvojem. Tato podkapitola si klade za cíl shrnout některé kladné a záporné dopady, které pracovní migrace a s tím související zasílání remitencí může mít, přičemž v následujících kapitolách si ověříme, zda se tyto fenomény objevují i v případě Filipín a Tádžikistánu. Následující dělení dopadů na ekonomické a sociální nelze chápat zcela striktně, neboť obě oblasti jsou propojeny a na dané konsekvence je možné nahlížet z obou stran.

2.5.1 Ekonomické dopady

Často se objevujícím tvrzením, které hovoří ve prospěch remitencí, je to, že tyto transfery přispívají k rozvoji, ekonomickému růstu, nebo i snížení počtu chudých lidí v populaci. Autoři Stojanov, Schroth a Mikes (2011: 55–56) k tomu uvádí, že tomuto rozvoji napomáhají nejen remittance, které jsou použity na spotřebu (uspokojení základních potřeb), ale i ty, které jsou investovány – například

¹² Originální znění: „a person who is to be engaged, is engaged or has been engaged in a remunerated activity in a State of which he or she is not a national“ (OHCHR 2017a).

do zemědělství, a Ratha (2012) dodává, že mohou sloužit i jako kapitál pro menší podnikatelské projekty. V souvislosti s podnikáním mají remitence další potenciální pozitivní dopad, a sice ten, že jejich přísun i v době recese může zvýšit důvěryhodnost drobných podnikatelů v očích finančních institucí, které jim pak spíše poskytnou úvěr (Ghosh 2006: 53). Ještě dodejme, že jako investice jsou spíše využívány ty remitence, které představují jednorázový příjem, naopak dlouhodobě zasílané remitence slouží většinou ke krátkodobé spotřebě (Stojanov – Schroth – Mikes 2011: 56).

Ratha a Maimbo (2005: 5) shrnují, že ať už jsou remitence použity na spotřebu, nákup nemovitostí či jinou formu investice, jejich ekonomický dopad je pozitivní, neboť generují poptávku po nějakých službách a zboží. Ovšem Chimhowu, Piesse a Pinder (2005: 89) mají trochu odlišný pohled, když tvrdí, že to, jak jsou remitence využity, je podstatné, neboť to má dopad na případné snížení chudoby a zajištění ekonomické bezpečnosti pro domácnosti a komunity. Tedy že remitence, které jsou využity jako investice, mají pozitivní dopad na snížení chudoby a zranitelnosti v dlouhodobém měřítku, ovšem remitence využitě ke spotřebě mají spíše jen krátkodobý dopad.

Důležitým aspektem pracovní migrace je pak i růst lidského kapitálu. Jednak remitence mohou přispívat k větší míře vzdělanosti dětí (Ghosh 2006: 51), protože rodina má dostatek prostředků, aby děti například nemusely pracovat, jednak jde i o samotnou pracovní zkušenost, kde migranti mohou nabýt nových zkušeností a znalostí (Chimhowu – Piesse – Pinder 2005: 84).

O možném negativním efektu remitencí hovoří Ratha a Maimbo (2005: 6), když upozorňují na názory autorů jako Chami, Fullenkamp a Jahjah, kteří varují, že přísun finančních prostředků ve formě remitencí může snížit motivaci příjemců pracovat, což může v důsledku vést i ke snížení ekonomického růstu dané země.

Problémem může být i to, že remitence mohou zvýšit nerovnost v příjmech mezi domácnostmi, protože emigrovat za prací si mohou dovolit jen ti movitější

(Ratha – Maimbo 2006: 6). Ovšem Ratha (2005: 32–33) tvrdí, že toto tvrzení nelze jasně potvrdit ani vyvrátit, neboť různé výzkumy podporují obě varianty a záleží tak na konkrétní oblasti, kterou zkoumáme.

Ghosh (2006: 54, 57–58) tvrdí, že remitence přispívají k rozvoji na makroekonomické úrovni hlavně v těch státech, kde tvoří významnou část HDP a jsou tak nezanedbatelným zdrojem zahraniční měny. S tím souhlasí i Ratha (2012), který dodává, že remitence jsou největším zahraničním příjmem zvláště pro nízkopříjmové ekonomiky. (O tom, jak velkou část HDP zemí patřících do skupiny nižších středních příjmových ekonomik tvoří remitence, ostatně vypovídá i tabulka č. 1 představená v úvodu.) Faktem je, že jejich výše zhruba od roku 1997 převyšuje hodnotu ODA a zároveň jsou remitence stabilnější příjem, než soukromé toky kapitálu – nejsou tolik ovlivněny ekonomickými cykly příjmové země, naopak v případě ekonomické recese migranti spíše posílají větší obnosy (KNOMAD 2016: 4–5; Chimhowu – Piesse – Pinder 2005: 86). Doplňme ovšem i druhou stranu téže mince – velké riziko pro země, které na přísun remitencí příliš spoléhají, plyne z možných výkyvů v důsledku horší ekonomické výkonnosti země, z níž jsou remitence posílány (Ghosh 2006: 60).

Na závěr zmiňme ještě jeden velmi často zmiňovaný fenomén, a sice odliv mozků (brain drain phenomenon), kdy ze země odchází vzdělání a kvalifikovaní pracovníci, čímž jsou postiženy hlavně ekonomiky s nižším středním příjmem. OECD (2017) upozorňuje, že situace je kritická hlavně v některých zemích subsaharské Afriky a střední Ameriky, kde emigruje i více jak polovina lidí s vysokoškolským vzděláním, což může být citelně znát v oborech jako je vzdělávání, zdravotnictví nebo technika. Otázkou pak zůstává, zda odliv těchto migrantů je možné vyvážit remitencemi či budováním vztahů v oblasti obchodu a investic (Ratha 2005: 21; Stojanov – Novosák 2008: 52).

2.5.2 Sociální dopady

Migrace má ovšem mimo zmíněné ekonomické dopady i řadu sociálních důsledků. Jedním z nich jsou tzv. sociální remitence, tedy stav, kdy dochází k přenosu určitých nápadů, postojů, know-how nebo praktik a to v souvislosti s (i dočasným) návratem migranta domů, návštěvy jeho rodiny či přátel v cílové zemi, ale i skrze elektronickou, telefonní či písemnou komunikaci (Chimhowu – Piesse – Pinder 2005: 91; Levitt – Lamba-Nieves 2010).

Důsledky sociálních remitencí jsou různé, většinou jsou jimi ovlivněny generační vztahy a postavení žen, přičemž změny se odehrávají právě ve prospěch žen (Levitt – Lamba-Nieves 2010). Ty jsou více emancipované, což souvisí například s možností dosažení vyššího vzdělání a následně ziskem lépe placené práce (Chimhowu – Piesse – Pinder 2005: 91). Změny se ovšem mohou týkat i odlišného vnímání demokracie, nebo jiných vzorců spotřebitelského chování, či lepšího povědomí o otázkách zdraví, hygieny a antikoncepce (Levitt – Lamba-Nieves 2010).

Problematická situace ovšem může nastat, pokud nově nabyté postoje navrátiššího se migranta nejsou společností přijímány a objeví se nesoulad a napětí (Chimhowu – Piesse – Pinder 2005: 91–92), které plyne z toho, že tyto ideje narušují tradiční hodnoty jako je třeba rodina. Obavy plynou také z návratu jedinců, kteří se dopustili kriminální činnosti a tyto špatné návyky a kontakty na zločinecké sítě přinesou s sebou (Levitt – Lamba-Nieves 2010).

Mimo to může být nežádoucím efektem migrace a zasílaných remitencí rozpad a konflikt v dříve jinak soudržné komunitě, jejíž kompaktnost může narušit již zmiňovaná nerovnost plynoucí z toho, že některé domácnosti mají k dispozici remitence, jiné ovšem nikoliv (Chimhowu – Piesse – Pinder 2005: 93). V této souvislosti také Chimhowu, Piesse a Pinder (2005: 88) varují, že i když má daný stát vysoké příjmy z remitencí, neznamená to, že může přestat realizovat nejrůznější sociální opatření či tvořit nová pracovní místa.

Rozpad se ovšem netýká jen komunit, ale může jít i o rodiny. Chimhowu, Piesse a Pinder (2005: 92–93) tvrdí, že čím déle migrant zůstává v zahraničí, tím je pravděpodobnější, že se tam usadí natrvalo, což povede k narušení příbuzenských vazeb. Současně může být rozhodnutí nevrátit se v případě žen ovlivněno menší mírou svobody a emancipace v zemi původu¹³.

Již jsme naznačili, že s vyšším příjmem domácností se otevírají možnosti například pro investice do vzdělání, neboť ekonomická situace rodiny nevyžaduje, aby děti pracovaly. Pozitivní dopady se mohou objevit i v oblasti lepší výživy či možnosti zajistit členům rodiny lepší zdravotnickou péči (Démurger 2017). Ovšem znovu není možné činit obecné závěry, protože dopady mohou být zcela odlišné – pokud muži z venkova emigrují za prací, může to mít za následek nedostatek pracovní síly, který je potom řešen právě dětskou prací (Dinkelman a Mariotti 2014: 2). Démurger (2017) dodává, že odchod pečujícího a také dohlížejícího člena rodiny může vést k horším výsledkům ve škole, nebo i jejímu opuštění. Ukončení školní docházky pak může být vyžadováno proto, aby se starší dítě (často dívka) staralo o mladší sourozence (Chimhowu – Piesse – Pinder 2005: 92). Odchod člena domácnosti se pak může projevit i na zdraví příbuzných, na něž jsou kladeny větší nároky v souvislosti například s nutností zastat práci i onoho migrujícího člena (Démurger 2017).

Nastínili jsme zde řadu možných scénářů, jak mohou migrace a remitence ovlivnit rozvoj země, životní úroveň jejích obyvatel, ale i podobu společnosti. Změny mohou být dočasné, ale i trvalé a o jejich charakteru do značné míry rozhodují konkrétní podmínky panující v té které zemi, komunitě či rodině.

¹³ Naopak pokud emigruje muž, může to vést k zisku větší svobody a rozhodovací autonomie jeho ženy (Yabiku – Agadjanian – Sevoyan 2010: passim).

3 Případová studie Filipín

Pokud se hovoří o pracovní migraci, remitencích, nebo nejrůznějších dopadech, které s těmito fenomény souvisí, jsou Filipíny zmiňovány velmi často, a není divu. Filipíny mají velký počet migrujících obyvatel – v nejrůznějších žebříčcích týkajících se diaspory, zasílaných remitencí apod. se často umisťují na předních místech a Mendoza (2015: 2) k tomu říká, že „takovýto rozsah legálně migrujících pracovníků nemá v rozvíjejícím se světě obdoby“¹⁴. Ostatně pracovní migrace je na Filipínách důležitým tématem již několik desetiletí – zmiňme významný rok 1974, kdy vláda poprvé institucionalizovala vývoz pracovní síly jako filipínskou rozvojovou politiku (Rodriguez 2005: 1), přičemž dnes bývá právě filipínský model označován jako vzor pro další rozvíjející se země (Mendoza 2015: 2). Na to, jak konkrétně tento model funguje, se zaměříme právě v této kapitole.

3.1 Rysy emigrace z Filipín

Nejprve se podívejme na to, jak vypadá celková migrace z Filipín s ohledem na to, kolik lidí migruje a kam nejčastěji směřují. Obecný náhled na rozsah migrace nám poskytne tabulka 3, v níž je zaneseno, kolik Filipínců bylo ve vybraných letech v zahraničí, ať už dočasně, nebo natrvalo. Jedná se o odhady Commission on Filipinos Overseas (CFO), což je instituce podřízená úřadu prezidenta (Battistella – Sun Liao 2013: 33).

V rámci sledovaného období vidíme nárůst počtu migrantů i jejich podílu na populaci s jediným výkyvem okolo roku 2005, který je možné připsat snížené nelegální migraci, která odhadem klesla z čísla 1,5 miliónu na 626 tisíc¹⁵. Počet legálních pracovních migrantů poklesl také, ovšem ne tak zásadně (CFO 2003, 2005; Opiniano 2007). Na první pohled je patrné, že filipínská migrace neodpovídá trendům světové migrace s ohledem na procentuální zastoupení

¹⁴ Originální znění: „Legal movements of temporary workers on this scale are unparalleled elsewhere in the developing world“ (Mendoza 2015: 2).

¹⁵ Ke snížení nelegální pracovní migrace svým dílem pravděpodobně přispěl i separatistický konflikt ve filipínské provincii Mindanao, odkud pochází nejvíce nelegálních migrantů (Gale 2007; Battistella – Asis 2013: 5).

migrantů ve společnosti – v rámci celosvětového měřítka se migrace stabilně týká zhruba 3 % lidí, což Filipíny jasně převyšují (DESA 2015b; Worldometers 2017b).

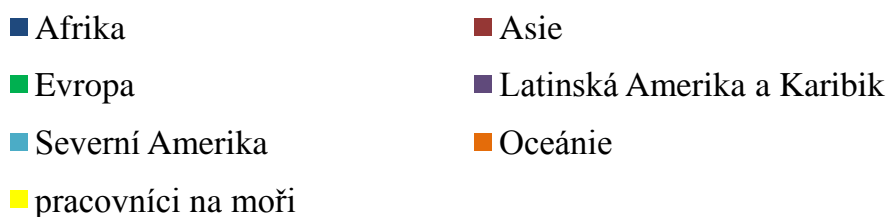
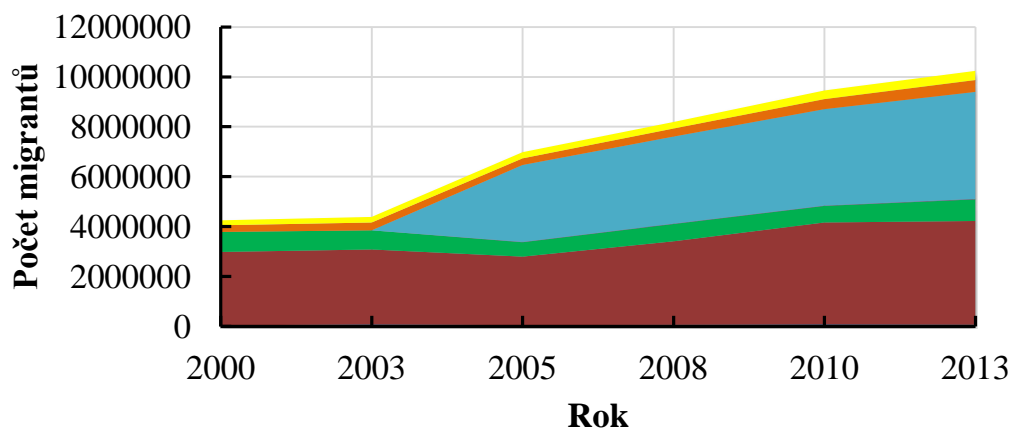
Tabulka 3: Mezinárodní migrace Filipínců ve vybraných letech

rok	2000	2003	2005
počet obyvatel	77 932 247	82 971 734	86 141 373
počet migrantů	7 383 122	7 763 178	6 977 507
procentuální vyjádření	9,5 %	9,4 %	8,1 %
rok	2008	2010	2013
počet obyvatel	90 297 115	93 038 902	97 571 676
počet migrantů	8 187 727	9 452 984	10 238 614
procentuální vyjádření	9,1 %	10,2 %	10,5 %

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat z CFO (2000, 2003, 2005, 2008, 2010, 2013) a Worldometers (2017a)

Zaměříme-li se na to, do jakých regionů směřují filipínští migranti, zjistíme, že nastíněné trendy zobrazené v grafu 4 odpovídají těm celosvětovým jen částečně. Asie, Evropa a Severní Amerika patří shodně mezi nevyhledávanější regiony, ovšem Evropu na prvním místě vystřídala Severní Amerika (v roce 2010 pak Asie), která se jinak shodně se světovým trendem pohybuje na druhé pozici. Také vidíme, že počty filipínských migrantů mířících do oblasti Latinské Ameriky a Karibiku jsou v podstatě zanedbatelné.

Graf 4: Počet filipínských migrantů podle cílových regionů

rok	2000	2003	2005
■ Afrika	32 011	70 979	40 067
■ Asie	2 944 485	3 004 721	2 749 069
■ Evropa	802 035	767 882	577 005
■ Latinská Amerika a Karibik			12 481
■ Severní Amerika			3 086 012
■ Oceánie	268 711	312 983	265 166
■ pracovníci na moři	198 324	224 798	247 707
rok	2008	2010	2013
■ Afrika	54 570	74 483	59 036
■ Asie	3 348 473	4 084 656	4 159 684
■ Evropa	693 079	663 889	866 187
■ Latinská Amerika a Karibik	15 357	13 427	20 068
■ Severní Amerika	3 492 190	3 867 565	4 290 966
■ Oceánie	322 444	401 814	475 507
■ pracovníci na moři	261 614	347 150	367 166

Poznámky: Data pro roky 2000 a 2003 uvádějí souhrnné údaje pro Severní Ameriku a Latinskou Ameriku a Karibik dohromady, takže není možné rozlišit jednotlivé regiony. Celkový počet imigrantů do obou Amerik byl pro rok 2000 3 137 556 a pro rok 2003 3 381 815 (CFO 2000, 2003).

Zdroj: vlastní zpracování za využití dat z CFO (2000, 2003, 2005, 2008, 2010, 2013)

Přístupme nyní k jednotlivým zemím, kam Filipínci nejčastěji směřují, přičemž současné směry migrace jsou poměrně diverzifikované, např. v roce 2014 směřovali migranti do více jak 190 zemí (Orbeta – Abrigo 2009: 1; Mendoza 2015: 2). Jasně nejčastější cílovou zemí jsou USA s téměř 3,5 milióny filipínských imigrantů v roce 2013 (CFO 2013). Přední postavení USA přičítají Orbeta a Arbigo (2009: 1) onomu zvláštnímu historickému vztahu mezi oběma zeměmi, který migraci Filipínců (alespoň zpočátku) velmi usnadnil. Důležitá je i dlouhodobá spolupráce mezi oběma zeměmi na vládní i ekonomické úrovni, stejně jako například vzdělávací příležitosti na straně USA a filipínská migrační kultura (Batalova – McNamara 2015). Mendoza (2015: 2) pak shrnuje, že je zde také nejvíce migrantů, kteří se tu usadí natrvalo, přičemž většina z nich dostane povolení k trvalému pobytu právě na základě znovusjednocení s rodinnými příslušníky, byť řada dalších toto povolení obdrží na základě pracovního poměru (Batalova – McNamara 2015).

Další země, kam Filipínci nejčastěji směřují, ani zdaleka nedosahují tak vysokého čísla, jako USA. Na druhém a třetím místě jsou země Perského zálivu – Saúdská Arábie s více jak 1 miliónem imigrantů a Spojené arabské emiráty s více jak 820 tisíci. Následují Malajsie (790 tisíc) a Kanada (722 tisíc) (CFO 2013). U zemí Perského zálivu ovšem oproti USA vidíme spíše opačný trend, co se týče poměru stálých rezidentů a pracovních migrantů. Zatímco v USA je zhruba 88,7 % osob s trvalým pobytem, dočasně je zde jen asi 3,7 % (zbylých 7,6 % připadá na odhadované nelegální migranty), v Saúdské Arábii podíl trvalých rezidentů nedosahuje ani 0,03 % (CFO 2013).

Oblíbenost zemí Perského zálivu jakožto cílové destinace sahá do 70. let minulého století, kdy státy bohaté na ropu zažívaly ekonomický rozkvět a potřebovaly pracovní sílu, zatímco Filipíny procházely nepříznivým ekonomickým vývojem, který byl poznamenán špatnou platební bilancí, nebo populačním růstem, na který hospodářství nedovedlo nalézt adekvátní odezvu ve formě ekonomického růstu, dostatku pracovních míst, nebo patřičného mzdového ohodnocení. V návaznosti na tuto situaci pak také filipínská vláda

v roce 1974 přijala zákon Labor Code of the Philippines, o němž budeme hovořit ještě dále (Asis 2006).

Sice jsme již něco málo o pracovní migraci naznačili, ale pojďme se na tuto problematiku zaměřit podrobněji. Pro Filipínce pracující v zahraničí je užíván termín overseas Filipino workers (OFWs) (DOLE 2017). Hlavním zdrojem dat nám v tomto případě bude vládní agentura Philippine Overseas Employment Administration (POEA), která se právě na OFWs zaměřuje (POEA 2017). V tabulce č. 4 je pak uvedeno, kolik lidí v daném roce vycestovalo za prací. Po celé sledované období je jasně vidět kontinuální nárůst a onen výkyv v celkové migraci z roku 2005 se v rámci pracovní migrace vůbec neprojevil. Battistella a Sun Liao (2013: 29) upozorňují na menší výkyv z roku 2003, který připisují epidemii SARS a americké invazi do Iráku.

Tabulka 4: Počet pracovních migrantů za daný rok

rok	1990	1995	2000	2003	2005
počet migrantů	446 095	653 574	841 628	867 969	988 615
rok	2008	2010	2013	2015	
počet migrantů	1 236 013	1 470 826	1 836 345	1 844 406	

Zdroj: vlastní zpracování za využití dat z Asis (2006) a POEA (2005, 2008, 2010, 2013, 2015)

Battistella a Sun Liao (2013: 28) připomínají, že z odlišných zdrojů můžeme získat rozdílná data týkající se pracovní migrace. Například pokud vyjdeme z průzkumu z roku 2015 Survey on Overseas Filipinos (SOF), můžeme zjistit, kolik lidí pracovalo v zahraničí v období od dubna do září roku 2015 (asi 2,4 miliónu) (Philippine Statistics Authority 2016).

V předchozím textu jsme již naznačili, že z hlediska pracovní migrace je významnou destinací oblast Perského zálivu, což například data za rok 2015 jasně potvrzují. Téměř dvě třetiny migrantů¹⁶ mířily za prací právě do oblasti

¹⁶ Hovoříme o těch pracovních migrantech, kteří pracují na pevnině a nikoliv jako námořníci. Námořníci nejčastěji slouží na lodích plavících se pod vlajkou Panamy, Baham či Libérie (POEA 2015) a Battistella

Blízkého východu a i výčet pěti nejčastějších destinací tento trend jasně potvrzuje: Saúdská Arábie, Spojené arabské emiráty, Singapur, Katar a Kuvajt (POEA 2015).

Asis (2006) upozorňuje, že velké procento filipínských migrantů pracuje jako námořníci, čemuž data za rok 2015 dávají za pravdu – toto zaměstnání si zvolilo 22 % OFWs. V důsledku to pak znamená, že celosvětově nejvíce řadových námořníků tvoří právě Filipínci a co do počtu důstojníků jsou druzí za Číňany (ICS 2017).

Ještě zmiňme nelegální pracovní migranty, kteří tvoří asi desetinu z celkového počtu Filipínců v zahraničí. Koncentrují se hlavně v malajsijské provincii Sabah a pocházejí hlavně z filipínského regionu Mindanao, jenž má vlastní autonomní vládu, která nedostatečně reguluje problematiku zaměstnání v zahraničí (Battistella – Asis 2013: 5–6).

Battistella a Asis (2013: 3) také připomínají poměrně vysoké číslo tzv. rehires, tedy opakující se práce pro stejného zaměstnavatele ve stejné zemi, přičemž tato situace se objevuje u více jak dvou třetin pracovníků. Společně s tím, že se zvyšuje počet migrantů, to podle autorů znamená, že dochází k určité stabilizaci pracovní migrace. Doba strávená v zahraničí se navíc prodlužuje a frekvence stálých návratů na Filipíny není příliš vysoká, což je možné připsat velmi nízkým platům v porovnání se zahraničím.

Mendoza (2015: 2) upozorňuje, že Filipínci zastávají celou řadu povolání. Již jsme zmínili, že velkou skupinu OFW tvoří lidé zaměstnaní na lodích. Co se týče ostatních pracovníků, statistiky monitorují hlavně oblasti pracovních kontraktů pro nové zaměstnavatele (new hires), přičemž je patrné, že za posledních několik let je nejvíce těchto pracovníků zaměstnáno ve službách (více jak 45 %), následují zaměstnanci ve výrobě (více jak 30 %) a třetí nejpočetnější skupinou jsou technici a příbuzné obory a další profesionálové, jako třeba zdravotní personál, učitelé a inženýři (cca 11 %) (Mendoza 2015: 3; Battistella – Sun Liao

a Asis (2013: 3) upozorňují, že se nejedná jen o námořníky jako takové, ale významnou část tvoří také nenámořní personál pracující na lodích převážejících pasažéry.

2013: 30). Poměry mezi jednotlivými oblastmi se přirozeně každoročně mění, ovšem tato tři odvětví jsou pravidelně zmiňována jako tři nejčastější. Naopak v zemědělství pracuje jen minimum OFWs, což Orbeta a Abrigo (2009: 5) přičítají jednak tomu, že na Filipínách je dostatek pracovních příležitostí v tomto sektoru, a jednak tomu, že hlavní cílové regiony jako je Blízký východ a Východní Asie hledají pracovní sílu hlavně do průmyslu a služeb.

Pokud bychom se podívali na konkrétní povolání, pak za rok 2015 bylo nejvíce nových pracovníků zaměstnaných v domácnostech, na druhém místě to byli dělníci ve výrobě a na třetím ošetřující pracovníci (POEA 2015). O rozmachu ošetřovatelství hovořil už před deseti lety Asis (2006), který upozornil mimo jiné na to, že i doktoři procházejí rekvalifikací na povolání zdravotních sester, aby měli lepší perspektivy na zaměstnání v zahraničí.

Na začátku tisíciletí v souvislosti s velkou poptávkou po pracovní síle do domácností došlo k nárůstu podílu žen v rámci OFWs až na dvě třetiny, ovšem časem došlo ke snížení tohoto podílu – například v roce 2012 už se jednalo jen o 48,3 %, což je možné dát do souvislosti se snahou filipínské vlády potlačit nelegální migraci (MDG-F 2013: 3).

Battistella a Asis (2013) uvádí, že 70 % migrantů jsou lidé ve věku 25 až 44 let. Z průzkumu SOF (Philippine Statistics Authority 2016) pak víme, že největší složku OFWs, asi jednu čtvrtinu tvoří lidé mezi 25 až 29 lety, a zhruba pětinu lidé mezi 30 až 34 lety. Více žen než mužů je právě ve skupině migrantů do 34 let, u starších OFWs převažují muži. Tato skutečnost může souviset s tím, že mladé ženy mají na Filipínách větší problémy sehnat práci než mladí muži (MDGIF 2013: 2).

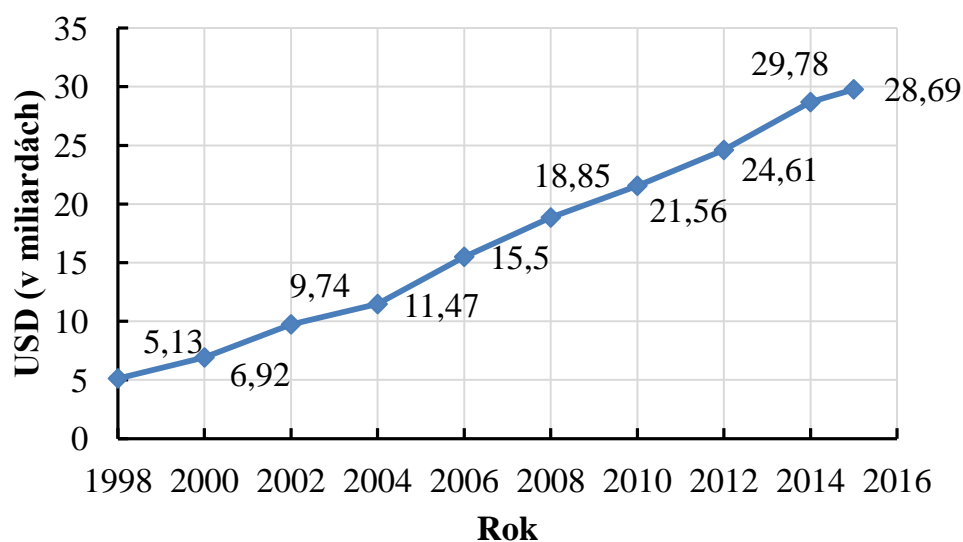
Zmínili jsme, že na počátku migrace v 70. letech stály ekonomické problémy. Byť se situace zlepšila, ekonomika pořád není natolik silná, aby vytvářela potřebný hospodářský růst, dostatek pracovních míst pro rostoucí populaci či zajistila vyšší mzdy. K tomu je třeba brát ohled na politickou nestabilitu země – tím dostaneme řadu příčin, které působí jako push faktory (Asis 2006). Rother

(2009: 259) na základě svého výzkumu tvrdí, že hlavní motivací pro migraci Filipínců jsou finanční a ekonomické důvody. Přesto můžeme nalézt i jinou motivaci k pracovní migraci – nabytí zkušeností a znalostí, možnost budování kariéry či poznání jiných kultur a společností (Battistella – Asis 2013: 5).

3.2 Remittance

S tak velkým počtem pracovních migrantů se přirozeně pojí také velké množství zasílaných remitencí. V grafu č. 5 je znázorněno, jak se vyvíjel objem přijatých remitencí od roku 1998 do roku 2015. Zatímco v rámci celosvětového trendu jsme si mohli povšimnout výkyvu po roce 2008, u Filipín tomu tak nebylo a nárůst je v zásadě kontinuální. Ovšem pokud se zaměříme na samotný nárůst objemu remitencí, pak celosvětový objem vzrostl mezi lety 2000 a 2015 zhruba 4,6 krát, zatímco u Filipín se zvýšil 4,3 krát.

Graf 5: Objem přijatých remitencí

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat z World Bank (2017d)

Kromě celkové hodnoty remitencí se ještě zastavme u toho, jak velkou část HDP Filipín remittance tvoří. K tomu poslouží tabulka 5.

Tabulka 5: Podíl remitencí na HDP Filipín

rok	1998	2000	2002	2004	2006
HDP (miliardy USD)	72,2	81,0	81,4	91,4	122,2
podíl remitencí na HDP (%)	7,1	8,6	12,0	12,6	12,7
rok	2008	2010	2012	2014	2015
HDP (miliardy USD)	174,2	199,6	250,1	284,8	292,5
podíl remitencí na HDP (%)	10,8	10,8	9,8	10,1	10,2

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat z World Bank (2017e, 2017f)

3.2.1 Převody remitencí

Velkým tématem v souvislosti s remitencemi je také jejich převod, ať už proto, že se jedná o rozvíjející se odvětví, nebo proto, že čím nižší jsou poplatky za transfer, tím více peněz mohou rozvíjející se země získat. V rámci této podkapitoly se tak podíváme na to, kolik převod může stát a jaké instituce je možné využít.

Filipínská národní banka (PNB 2017) na svých stránkách zmiňuje hned několik možností, jak remitence poslat. Kromě možnosti poslat peníze přes řadu bank, si mohou OFWs zvolit poštu, specializované provozovatele převodu peněz jako třeba Xoo či Western Union, které nabízí více způsobů jak převod provést, takže OFWs mohou provést platbu přes internet, ale je možná i platba přes mobilní telefon a to například přes službu Smart Padala, nejvíce remitencí je převedeno přes Western Union (Wade 2004; Light – Lewandowski 2015: 8).

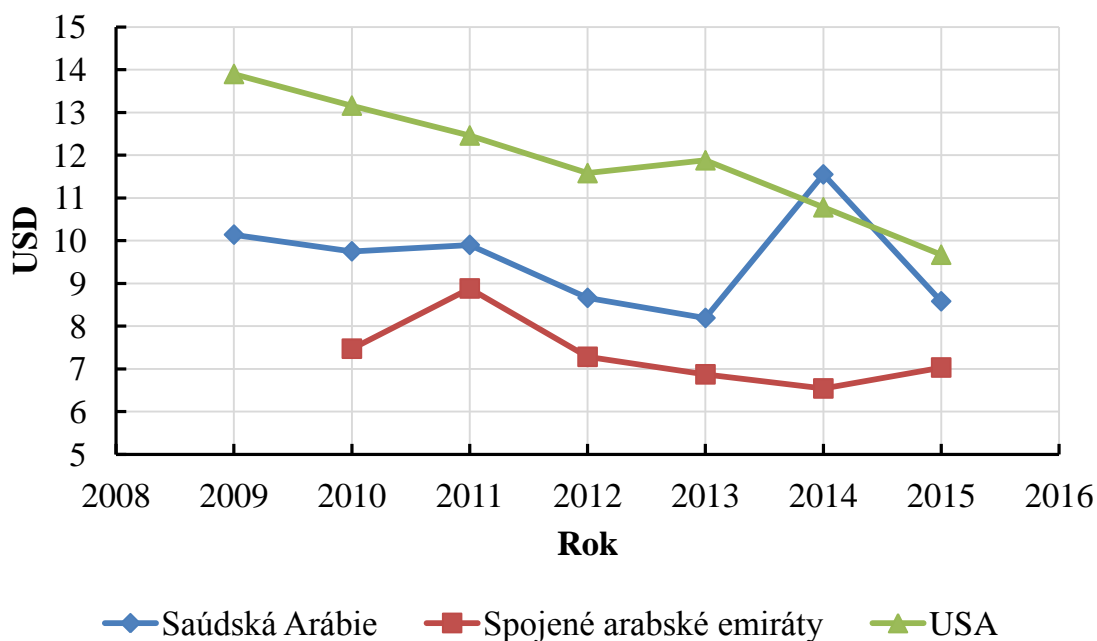
S ohledem na monitorování převodů remitencí je užitečná hlavně z databáze Remittance Prices Worldwide, která funguje pod hlavičkou Světové banky. Databáze monitoruje jednotlivé koridory mezi zeměmi a je možné dohledat, kolik v průměru stojí převod z různých zemí do Filipín, nebo kolik klient zaplatí v průměru u konkrétní instituce.

Počet institucí, které je možné pro převod peněz využít, je odlišný pro různé země a to poměrně výrazně. Zde je ilustrativní srovnání platné pro první čtvrtletí

roku 2015: ze Saúdské Arábie bylo možné poslat remitence přes 6 různých institucí, z USA to bylo 13 institucí, z Japonska 18 a z Austrálie dokonce 32. Ve všech případech platilo, že na trhu převažovali specializovaní provozovatelé převodu peněz (Remittance Prices Worldwide 2017a, 2017b, 2017c, 2017d).

Pro ilustraci toho, kolik remitence stojí, je možné nahlédnout do grafu č. 6, v němž je zaneseno, jak se vyvíjela cena za poslání částky 200 USD od roku 2009 do roku 2015 ze dvou nejčastějších destinací OFWs – Saúdské Arábie a Spojených arabských emirátů a z USA jakožto nejčastější cílové destinace filipínských migrantů obecně. Za každý rok je pak uveden údaj za první čtvrtletí. Pokud jsme dříve uvedli, že průměrná celosvětová cena za zaslání 200 USD byla v roce 2015 7,4 %, tedy 14,8 USD, pak vidíme, že všechny tři země se pohybovaly pod tímto průměrem (v rozmezí mezi 6,95 % a 3,27 %) a nejnižší byly ceny ve Spojených arabských emirátech, které nedosahovaly ani poloviny celosvětového průměru. Ostatně ceny v této zemi jsou nízké dlouhodobě. Naopak v souvislosti s cenami v USA Ratha a Maimbo (2005: 8) uvádí, že v některých státech USA je nutné mít milión USD proto, aby daný subjekt mohl začít podnikat v této oblasti, což přirozeně odradí podnikatele, kteří tyto prostředky nemají, tudíž není vyvíjen tak silný konkurenční tlak, který by cenu za transfer mohl snížit.

Graf 6: Cena za transfer 200 USD z vybraných zemí

Poznámky: Údaj pro rok 2009 pro Spojené arabské emiráty není dostupný, pro druhé čtvrtletí téhož roku se ale jednalo o 11,07 USD.

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat z Remittance Prices Worldwide (2017a, 2017d, 2017e)

Mimo zmíněné oficiální instituce využívají Filipínci i neoficiálních způsobů převodů, jako je hawala systém, pro nějž je na Filipínách užíván termín padala (El-Qorchi 2002). Pokud jsme v předchozí kapitole řekli, že cena za neformální převod se může pohybovat i pod 1 % z dané částky, pak pro Filipíny to spíše neplatí – Calapati (2014) tvrdí, že neformální transfery jsou zpoplatněny zhruba 5 % z částky, což je srovnatelné s oficiálními převody. I přes to je to právě neformální sektor, který je preferován většinou OFWs. Důvodem je mimo jiné to, že banky nemají dostatečnou síť poboček v provinciích, kde žijí rodiny migrantů, a neoficiálními cestami je tak převáděno dalších 30 až 40 % objemu remitencí (Light – Lewandowski 2015: 7).

3.3 Dopady pracovní migrace

3.3.1 Ekonomické dopady

Jedním z hlavních fenoménů, který bývá zkoumán, je důsledek přílivu remitencí. Tenorio (cit. dle Opiniano 2004: 9) remitencím připisuje velmi pozitivní roli

v rámci asijské finanční krize z roku 1997, kdy podle něj byly remitence jednou z hlavních příčin, proč Filipíny krizi zvládly ustát. I Calzado (2007: 5–6) o nich hovoří jako o nezpochybnitelném přínosu pro filipínskou ekonomiku, například uvádí, že v letech 2001 až 2005 by se, nebýt remitencí, zmenšila filipínská ekonomika každý rok v průměru o 0,72 %. Seriño (2012: 48) k remitencím uvádí, že pomohly zmírnit mezinárodní dluh Filipín, posílily peso a oslabily inflaci, zvýšily rezervy v zahraniční měně a vůbec přispěly k celkově lepšímu obrázku filipínské ekonomiky.

Seriño (2012: 49) dále zmiňuje poznatky několika autorů jako Anga či Alcuaze, kteří shodně tvrdí, že na celostátní úrovni remitence významně a pozitivně ovlivňují ekonomický růst. Seriño (2012: 56) s tímto tvrzením souhlasí a sám pak dodává, že remitence přispívají k růstu HDP, konkrétně pokud by došlo ke zvýšení remitencí o 1 % za rok, HDP by se zvýšilo o 0,081 %.

Pozitivní dopad je možné pozorovat i v souvislosti s tím, že remitence jsou hlavním zdrojem zahraniční měny, což umožňuje nákup ropy, potravin či farmářských produktů, a zároveň přispívá k významnému snížení cen těchto komodit (Opiniano 2004: 27; Calzado 2007: 6). Calzado (2007: 6) pak vyzdvihuje hlavně to, že se tento efekt se dotýká všech vrstev společnosti, takže z remitencí těží i obyvatelé chudých vrstev.

Tullao a Rivera (2008) tvrdí, že remitence napomohly jejich příjemcům k lepší životní úrovni a vyššímu sociálnímu statusu v jejich komunitách. Seriño (2012: 56) a Calzado (2007: 6) pak shodně dodávají, že dopady remitencí na domácnosti jsou skutečně významné. Rodiny, jimž se takto zvyšují příjmy i úspory, mohou investovat do půdy, bydlení, vybavení domácnosti, ale také mohou zaplatit lepší zdravotní péči svým členům, nebo umožnit lepší vzdělání dětí, což ve svém důsledku v dlouhodobém měřítku zlepší jejich kvalitu života. Využití remitencí jako úspor či investic je ale podle Calzody (2007: 7) spíše limitované, protože rodiny závislé na jejich přísunu je k těmto účelům využijí pouze tehdy, mají-li jich nadbytek.

Mezi negativními dopady remitencí pak bývá často zmiňována závislost domácností na jejich přísunu (Calzado 2007: 7), a zároveň určitá pracovní demotivace, neboť tím, že mají příjemci zajištěn ekonomický příjem, nejsou nuceni k ekonomické aktivitě, což má v krátkodobém měřítku negativní dopad na výkon ekonomiky. Podle Lau (2011: 13) některé výzkumy ukazují, že u příjemců remitencí se podíl pracujících snižuje¹⁷. Serião (2012: 58) pak dodává, že je třeba mít tento negativní dopad na zřeteli, byť je jasně vyvážen oním dlouhodobějším působením remitencí na růst HDP.

Co se týče chudoby, Calzado (2007: 7) tvrdí, že přísun remitencí do domácností má za důsledek snížení chudoby, a poukazuje na situaci v regionech, kde v těch oblastech, z nichž pochází hodně OFWs, je chudoba méně častým fenoménem, zatímco v regionech s nízkým počtem migrantů je chudých domácností více. A onen efekt snižování chudoby se zároveň také přelévá na komunity, s čímž souhlasí i Opiniano (2004: 28).

Ke snižování chodby ovšem nepřispívají jen remitence samotné zasílané jednotlivci, ale i činnost komunity migrantů, přičemž její vliv v této oblasti je patrný hlavně na venkově. Calzado (2007: 7) v této souvislosti zmiňuje například LINKAPIL program (Link for Philippine Development), který realizuje řadu filantropických počinů či socio-kulturních programů, které jsou zaměřené například na budování komunitních budov, studen, nákup léků a zdravotnického materiálu, financování studijních stipendií či podporu lidí zasažených přírodní katastrofou, což se projevilo například po tajfunu Haiyan v roce 2013 (CFO 2017; LINKAPIL 2017).

Problematickým aspektem remitencí je ovšem zvyšování nerovnosti v rámci společnosti, ať už mezi rodinami, které dostávají a nedostávají remitence, nebo mezi venkovem a městy, přičemž Lau (2011: 14) to dává do souvislosti s počátečními náklady na migraci, které si chudší vrstvy obyvatel nemohou

¹⁷ Dle citovaného výzkumu autorů Rodrigueze a Tiongsona se u domácností, jejichž člen s terciárním vzděláním emigroval za prací a jejichž příjem se zvýší o 1000 pesos na hlavu, sníží poměr pracujících o 0,2 % u žen a 0,3 % u mužů (Lau 2011: 13).

dovolit. Odkazuje na výzkum Rodrigueze a Saitha, podle nějž je chudší polovina filipínských domácností příjemcem méně jak 5 % z celkového objemu remitencí.

Mezi hlavní pozitiva pracovní migrace počítají autoři jako Bayangos (2012: 17) či Battistella a Asis (2013: 6–7) také snížení nezaměstnanosti na Filipínách, kdy se k domácím nabídkám práce přidávají ty zahraniční. S tím souhlasí i Semyonov a Gorodziesky (2008: 627), když hovoří o tom, že řada filipínských žen získala zaměstnání v zahraničí, zatímco doma by byla nezaměstnaná. Přesto Battistella a Asis (2013: 7) upozorňují, že je obtížné stanovit přímou korelaci mezi pracovní migrací a snížením nezaměstnanosti. Lau (2011: 7, 10–11), která zkoumala filipínskou politiku vývozu pracovní síly od roku 1974, k tomuto tématu dodává, že tato politika měla jen částečný úspěch v oblasti snižování nezaměstnanosti¹⁸. Připouští, že emigrace přinesla určitou úlevu, ale ta nebyla tak výrazná, aby míru nezaměstnanosti nějak významně snížila, navíc mají Filipíny stále jednu z nejvyšších nezaměstnaností v regionu (pro roky 1994 až 2015 průměrně 8,78 %) (Jimeno 2016). Podle Lau (2011: 11) je možné vývoz pracovní síly použít jako krátkodobé řešení, ale i nadále je nutné hledat řešení samotných příčin nezaměstnanosti. Otázce nezaměstnanosti se ještě budeme věnovat v podkapitole věnované přístupu vlády. Salvosa (2015) pak tvrdí, že remitence pomáhají udržet filipínskou ekonomiku založenou na spotřebě, ale ke snížení nezaměstnanosti nepřispívají.

Nyní se zaměříme na podobu filipínské pracovní síly. Podle Mendozy (2015: 4–5) je ta část populace, která je v produktivním věku, dost velká a očekává se její další nárůst, takže co se týče kvantity pracovníků, nemají Filipíny i přes výraznou pracovní migraci nedostatek.

Problémy je možné odhalit, pokud se blíže podíváme na problematiku některých oborů, kde se nedostává kvalifikované pracovní síly, přičemž nejde jen o kvantitu kandidátů, ale i o jejich kvalitu – tedy dostatečné schopnosti. Jedná se hlavně o obory vědy, technologie, strojírenství, matematiky, vzdělání, zdravotnictví či

¹⁸ V roce 1995 byla nezaměstnanost 9,5 %, v roce 2000 11,2 %, v roce 2005 11,4 %, v roce 2010 7,3 % a v roce 2015 6,3 % (knoema 2017). Za snížením míry nezaměstnanosti po roce 2005 pak byl hlavně sektor služeb, který zaměstnal o téměř 2 % více lidí (PSA 2006).

letectví. Konkrétně je nedostatek kandidátů na pozicích jako geologové, chemici, nebo piloti či letečtí inženýři (Mendoza 2015: 5; Jimeno 2016).

Podle Mendozy (2015: 5) není problém v tom, že by vzdělávací systém neměl dostatečné kapacity (byť problematická může být kvalita vzdělání). Battistella a Asis (2013: 7) dodávají, že řada studentů se rozhodne pro studium pečovatelských, zdravotnických a námořních škol ne proto, že by zvážili perspektivu svého uplatnění na domácím trhu, ale proto, že je to v módě. Z toho pak plyne právě onen nedostatek absolventů ve výše zmíněných oborech.

Battistella a Asis (2013: 7) dále upozorňují, že zatím nebylo potvrzeno, že by pracovní migrace způsobovala nedostatek kvalifikované pracovní síly. Naopak prý zaznívají hlasy, že je těžké najít dostatečně vzdělané a zkušené pracovníky splňující požadavky zahraničních pracovních trhů. V souladu s tím, co jsme právě řekli, řada autorů (např. Finch 2013; Jimeno 2016) tvrdí, že problémem není to, že by kvalifikovaní pracovníci odcházeli do zahraničí a na Filipínách tak byl jejich nedostatek, ale že je obecně nedostatek studentů určitých oborů či nedostatečná kvalita vzdělávacích institucí.

Zaznívají ovšem také hlasy, které tvrdí, že vysvětlení je třeba hledat i jinde a že Filipíny trpí fenoménem brain drain, byť někteří autoři (Mendoza 2015: 5; Battistella – Sun Liao 2013: 28) upozorňují na problematiku neexistence relevantních dat. Z SOF (Philippine Statistics Authority 2016) víme, že největší podíl OFWs (až jedna třetina) v roce 2015 byl tvořen dělníky a nekvalifikovanou pracovní silou, přesto Battistella a Sun Liao (2013: 33) upozorňují, že poměrně velká část pracovních migrantů je tvořena lidmi s terciárním vzděláním. Pokud bychom se ještě pro ilustraci podívali na statistiku CFO (CFO 2016: 28), která sledovala, jaké vzdělání měli emigranti z Filipín z let 2005–2014¹⁹, uvidíme, že největší část z nich (28,8 %) měla vysokoškolské vzdělání a dalších 16,5 % byli studenti univerzit, čímž se nám potvrdí tvrzení Battistelly a Sun Liao.

¹⁹ Jedná se o statistiku sledující celkovou emigraci, tedy nejen OFWs, takže jsou zde zahrnuti i lidé v neproduktivním věku.

I Opiniano (2004: 31) je přesvědčen, že k brain drain dochází, přičemž kritizuje vládu za to, že se tento fenomén nesnaží dostatečně a efektivně regulovat, a dodává, že zasláné remitence nemohou vyvážit ztrátu kvalifikované pracovní síly. Lau (2011: 13) hovoří o tom, že odliv kvalifikované pracovní síly je jasně viditelný v oblasti filipínského zdravotnictví. Poukazuje na to, že v roce 2007 pracovalo až 85 % zdravotních sester v zahraničí a následný nedostatek zdravotního personálu vedl k úplnému nebo částečnému uzavření 1000 nemocnic a větší nároky kladené na zbývající sestry mohou vést i k jejich emigraci, což se všechno negativně odráží na kvalitě zdravotnictví.

Battistella a Sun Liao (2013: 23–24) pak upozorňují na další významnou skupinu v rámci OFWs, kterou na rozdíl od zdravotního personálu zastávají převážně muži – inženýři, z nichž většina pracuje na Blízkém východě. V souladu s výše zmíněným tvrzení o nedostatku pilotů také uvádí zkušenost Filipínských aerolinií, které v letech 2003 až 2005 ztratily až pětinu svých pilotů, kteří odešli pracovat do zahraničí. Kromě toho také hovoří o významném odchodu učitelů a ředitelů škol a shrnují, že „dostupná data a literatura ukazují významný rozsah migrace kvalifikovaných [pracovníků] z Filipín“²⁰ (Battistella – Sun Liao 2013: 41).

3.3.2 Sociální dopady

Hodně se hovoří o tom, že migrace přináší změny ve fungování rodiny, popřípadě dokonce narušuje rodinné vazby (Asis 2006; Parreñas 2005: 317). Mezi změny můžeme počítat to, že děti nevychovávat jen jejich rodiče, ale často (hlavně pokud migruje matka dětí) jsou to další příbuzní jako tety či prarodiče, kteří ovšem na výchovu nemusí stačit (Cortes 2015: 62; Straková 2009), každopádně Battistella a Asis (2013: 100) hovoří o znovuoobnovení rozšířené rodiny. Často je také na otcích, aby převzali povinnosti běžně zastávané ženami, což v tradiční společnosti není přijímáno bez výhrad a Garchitorena (2007: 4) upozorňuje, že většina manželů má s převzetím těchto povinností problémy.

²⁰ Originální znění: „the available data and literature show the significant extent of skilled migration from the Philippines“ (Battistella – Sun Liao 2013: 41).

Jejich ego dále může narušit ztráta role živitele rodiny, což ve svém důsledku může vést k rozvrácení rodiny, nebo špatnému zacházení s dětmi.

Na druhé straně převzetí ženských povinností s sebou může nést i větší uznání žen a jejich role ze strany manželů. Také postupně roste počet mužů, kteří na sebe přebírají roli pečovatele (Asis et al. cit. dle Tejero – Fowler 2012: 61; Asis 2013: 3). Řada žen také vnímá emigraci jako cestu za sebepoznáním spojenou s nabytím větší víry v sebe sama či sebevědomím (Asis et al. cit. dle Tejero – Fowler 2012: 60), ale nově nabytá autonomie se po jejich návratu domů nemusí setkat s pochopením. Určitou vyšší míru autonomie získávají i ženy, jejichž manžel emigruje za prací, neboť na sebe berou všechny povinnosti a rozhodování, které tradičně činil on, což může přispět k jejich rozvoji a uvědomění si svých schopností (Battistella – Asis 2013: 100, 107; Asis cit. dle Battistella – Asis 2013: 108). Battistella a Asis (2013: 107) ale varují, že není jasné, zda jsou výše nastíněné změny rolí trvalé, nebo jen dočasné.

Dlouhodobé odloučení pak přirozeně může vést ke zhoršeným rodinným vazbám, rozkolům v manželství²¹ či rozpadům rodin. Například Jimenez (2010) tvrdí, že z deseti žen pracujících v zahraniční domácnosti po dobu čtyř až osmi let jich šest až osm má nefunkční rodinu.

Co je také hodně zkoumáno, jsou důsledky, které má migrace rodičů na děti, které zůstávají na Filipínách. Cortes (2015: 62) tvrdí, že se to týká 1,5 až 3 miliónů dětí, ovšem Parreñas (2005: 317) na základě odhadů neziskových organizací oponuje, že počet dětí vyrůstajících bez jednoho, nebo obou rodičů je mnohem vyšší – až 9 miliónů.

Battistella a Conago (1998: 230–232) zkoumali tuto problematiku u dětí ve věku 9 až 15 let, přičemž děti přiznaly, že cítí smutek a osamění, byť chápaly důvody, proč rodiče odjeli. Výzkumy také dokazují, že děti migrantů vyrůstají v silném emočním vypjetí (Cortes 2015: 62). Battistella a Conago (1998: 237–238) také

²¹ Na Filipínách není rozvod legální, je možné dosáhnout uznání rozluky (ovšem bez možnosti dalšího sňatku), popřípadě může církev sňatek anulovat (pak je nový sňatek možný). Oba procesy jsou ale velmi zdoluhavé (Yap et al. 2017).

tvrdí, že pokud doma zůstane otec, angažovanost širšího příbuzenstva je větší, než když zůstane matka. Celkový dopad na dítě se ovšem hodně odvíjí i od toho, do jaké míry je širší rodina schopna převzít povinnost a péči absentujícího rodiče.

Ačkoliv se blahobyt dětí se může díky remitencím zlepšit, migrace s sebou nese řadu negativních dopadů v souvislosti s absencí rodičovské péče, kdy se snižuje čas, který dětem jejich rodiče věnují. Důležitým poznatkem pak je, že studijní výsledky dětí s jedním, nebo oběma rodiči v zahraničí jsou horší oproti dětem, jejichž rodiče neemigrovali. Problematická je pak hlavně migrace matek, která má (hlavně na mladší děti) více negativní dopad v oblasti vzdělání, než když migruje otec, ovšem u starších dětí se více projevuje i nepřítomnost otce. Naopak mezi výsledky dětí bez matky a bez obou rodičů velké rozdíly nejsou. Studijní výsledky dívek pak může ovlivnit i nutnost převzít po matce povinnosti v domácnosti (Battistella – Conago 1998: 230–232; Cortes 2015: 62–65).

Mezi pozitivními dopady v oblasti vzdělání počítáme to, že děti migrantů mohou díky vyšším příjmům rodiny zůstat ve škole déle a získat vyšší. Zároveň ale nejde jen o samotné finanční prostředky jako takové, ale i o dopad migrační kultury, kdy mladí lidé vidí ve svých příbuzných, kteří dokázali uspět na globálním trhu práce, vzor a také chtějí pracovat v zahraničí vzdělání (Mendoza 2015: 5; Tullao – Rivera 2008). To má poté dopad i na rozvoj lidských zdrojů, kdy absolventi jsou schopni reagovat na globální poptávku. Tullao a Rivera (2008) ovšem také varují, že by mohlo dojít k situaci, kdy školství bude orientováno hlavně na zajištění potřeb vnějších trhů, což by mohlo ohrozit celý vzdělávací systém.

Co se týče dopadu migrace na zdraví, tak Zosa a Orbeta (2009: 9) upozorňují, že dopad migrace a remitencí na domácnosti není příliš častým tématem výzkumu, přesto je patrné, že rodiny disponujícími remitencemi na zdravotní péči vydávají větší obnosy, než rodiny bez remitencí. Naopak zdraví OFWs samotných se zhoršuje, ať už z toho důvodu, že žijí v horších podmínkách, co se ubytování týče, či jsou vystaveni většímu tlaku na pracovišti jako delší pracovní doba a méně dní volna. Zároveň spolu s tím, že jsou odděleni od své rodiny, jsou

náchylnější k rizikovému chování, čímž myslíme kouření, špatné stravování, nebo obecně nezdravý životní styl. Tejero a Fowler (2012: 60–62) upozorňují, že řada migrantů v západních zemích má zdravotní problémy v důsledku odlišné stravy, na niž nejsou zvyklí. Ovlivněno je tak nejen fyzické, ale i psychické zdraví OFWs, k jehož zhoršení může přispět například diskriminace na pracovišti, nebo stres a obavy spojené s potřebou posílat domů remittance.

Garchitorena (2007: 5) poukazuje na to, že migranti navrátilí se z rozvinutějších zemí s sebou přivezou nové hodnoty a ambice, mezi něž počítá třeba touhu, aby jejich děti byly více vzdělané. Mimo to ale také více vyžadují zlepšení služeb a kvalitnější vládu ve svých městech. Kromě toho se z OFWs stává rostoucí střední třída, která se více zaměřuje na podnikání. Podle Uy (2016) nelze opomíjet znalosti a zkušenosti, které si s sebou migranti přinesou zpět. Pozitivní dopady spatřuje třeba v oblasti již zmiňovaného zdravotnictví a vzdělávání sester, které se vlivem emigrace rozvinulo a umožňuje i ženám s nízkými příjmy dosáhnout vzdělání a začít budovat svoji kariéru.

Na závěr se ještě krátce zastavme u možného vztahu mezi migrací a demokratizací. Rother (2009) zkoumal, jak se změnilo vnímání demokracie migrantů navrátilích se ze Saúdské Arábie, Hong Kongu a Japonska a prohlašuje, že „migrace může vést ke kritičtějšímu postoji vůči politickému systému [Filipín]“²², ale nelze říct, že by všichni migranti po svém návratu více podporovali demokracii. Například zkušenost ze Saúdské Arábie měla na demokratické postoje OFWs negativní dopad, částečně pravděpodobně proto, že migranti spojovali autoritativní vládu s blahobytem tamních obyvatel, přesto ale vyjadřovali větší podporu právům na svobodu projevu či médií než průměr všech migrantů (Rother 2009: 264–265, 268). Výsledky také naznačují, že se snížily i demokratické postoje migrantů z Japonska (což byly v drtivé většině ženy pracující v zábavním průmyslu, hlavně nočních klubech), ale o důvodech pro tuto změnu postojů se dá podle Rothera jen spekulovat. Rother (2009: 269) dodává, že pobyt v demokratické zemi tedy nutně neznamená pozitivní

²² Originální znění: „the migration experience may not only lead to a more critical stance towards the political system“ (Rother 2009: 245).

hodnocení demokracie. Největší podporu demokratickému zřízení pak vyjadřovali OFWs z Hong Kongu a nejvíce si také vážili volebního práva a svobody slova. Společným jmenovatelem všech OFWs pak byl po návratu poněkud zvýšený politický aktivismus (Rother 2009: 271–273).

3.4 Vláda a migrace

Battistella a Asis (2013: 8) tvrdí, že základ migrační politiky byl stanoven v roce 1974 prezidentským dekretem zvaným Labor Code of the Philippines²³. Opiniano (2004: 12) dodává, že tento dokument bývá médií i mnoha autory brán jako počátek vládní politiky zaměřené na systematický export pracovní síly, která měla dočasně pomoci odlehčit situaci s vysokou nezaměstnaností v zemi. Opiniano také dodává, že vláda sice v roce 2004 již tento postoj oficiální státní podpory migrace v rétorické rovině nezastávala (migraci označovala spíše jako součást trhu), ale i nadále ji ale aktivně podporovala. S tímto tvrzením v zásadě souhlasí Asis (2006), když hovoří o tom, že na počátku migrace v 70. letech stály ekonomické problémy a byť se situace postupem času zlepšila, pořád zde není dostatek pracovních míst a migrace je tak nezbytná, takže ji nelze zcela opustit. I přes možné rétorické změny pak aktivní podpora migrace ze strany vlády trvala i v roce 2015 (Ligth – Lewandowski 2015: 7).

V poslední době ale znovu dochází v rétorické rovině k posunu, a to když prezidenti (a to jak minulý Benigno Aquino III, tak současný prezident Rodrigo Duterte) artikuluji slib o ukončení pracovní migrace. To má být výsledkem vládního úsilí vytvořit dostatek trvalých obstojných pracovních míst na Filipínách, nebo spíše takového prostředí, které tato pracovní místa vytvoří, takže Filipínci již nebudou nuceni migrovat v důsledku nedostatku nových

²³ Ten se v zásadě věnuje ochraně pracujících a podpoře zaměstnanosti. Konkrétně ošetřuje otázky jako je najímání a propouštění pracovníků, podmínky zaměstnání (pracovní doba, zaměstnanecké benefity), rozvoj lidských zdrojů, otázky odborů či kolektivního vyjednávání. Článkem 6 pak zřídil instituci Overseas Employment Development Board, která měla přispívat k podpoře pracovní migrace, stejně jako podporovat pracovníky v zahraničí (Codals, et al. 2017). V praxi pak nabírala pracovníky, zajišťovala jim zaměstnání v zahraničí a snižovala náklady samotné migrace. Po sjednocení dalšími dvěma institucemi (National Seamen Board a Bureau of Employment Services) v roce 1982 pak vznikla nám již známá POEA (Ruiz 2008: 1).

pracovních míst (The Filipino Times 2016; Salvosa 2015; Battistella – Asis 2013: 167).

Ostatně již jsme zmiňovali názor Lau (2011: 11), že vývoz pracovní síly je jen dočasným řešením nezaměstnanosti. Jimeno (2016) jde však ještě dál, když cituje Filipínský institut pro rozvojová studia (Philippine Institute for Development Studies), podle nějž je „nezaměstnanost [...] časovaná bomba“²⁴.

Nastíněný vývoj by ale musel být předznamenán tím, že se vláda do procesu zapojí i soukromé podnikatele, přičemž vzniknou taková pracovní místa, která poskytnou kvalifikovaným pracovníkům dostatečné platové ohodnocení, a v neposlední řadě se vláda pustí do boje s významnými zločineckými sítěmi (The Manila Times 2016). Reyes a Steger (2016) a Salvosa (2015) pak hovoří o nutnosti transformace ekonomiky země, hlavně s ohledem na rozvoj infrastruktury, potlačení korupce a přílišné byrokracie, což by mohlo přinést kýžený ekonomický rozvoj a následné přiblížení se úspěšným asijským sousedům. A ozývají se také hlasy, které upozorňují, že takovou rozsáhlou změnu není možné zrealizovat v krátkodobém časovém horizontu.

Důkaz, že otázka pracovní migrace je důležitou součástí politiky, je například tvrzení autorek Reyes a Steger (2016), podle nichž byli OFWs klíčovou skupinou voličů, která loni dopomohla Duterteovi ke zvolení prezidentem. Duterte totiž podporuje práva OFWs, což je důležité i s ohledem na to, že řada migrantů podobnou podporu a pochopení ze strany předchozích prezidentů necítila.

Ačkoliv tedy administrativa prezidenta Duterteho hovoří o nutnosti vytvoření dostatečného počtu důstojných pracovních míst, aby Filipínci již nemuseli za práci migrovat, nejedná se o změnu, kterou by zatím stihla realizovat. I proto se nyní podívejme alespoň krátce na oblasti, v nichž je vláda a jí podřízené instituce aktivní a v nichž podporuje a usnadňuje pracovní migraci. V tabulce 6 jsou uvedeny klíčové vládní akce cílené na ochranu migrantů a jejich rodin podle Asise (2013). Některým těmto aktivitám se ještě budeme věnovat blíže.

²⁴ Originální znění: „unemployment is a time bomb“ (Jimeno 2015).

Tabulka 6: Programy a služby pro OFWs a jejich rodiny

Pre-migration	On-site	Return Migration
<ul style="list-style-type: none"> - Regulation of recruitment agencies - Standard employment contract - Regulation of placement fees - Cultural/language training - Pre-departure orientation seminars - Other information-education programs 	<ul style="list-style-type: none"> - One-country team approach of Philippine foreign service posts - Establishment of Philippine Overseas Labor Offices (POLOs) - Deployment of labor attaches & welfare Offices - Establishment of Overseas Filipinos Resource Centers - Support to left-behind families (scholarships, training programs, organization of OFW Family Circles) 	<ul style="list-style-type: none"> - Repatriation assistance - Establishment of the National Reintegration Center for OFWs (NRCO)

Zdroj: převzato z Asis (2013: 7)

Na začátek je třeba také upozornit, že institucí, které se pracovní migrací zabývají, je celá řada a nemáme prostor pro to, abychom se zabývali jednou každou z nich, ostatně Orbeta, Abrigo a Cabalfin (2009: 1) k tomu uvádějí, že od 70. let vznikly instituce spravující snad každý aspekt pracovní migrace. Pro ilustraci je možné zhlédnout přílohu č. 1, která znázorňuje tyto nejvýznamnější vládní instituce a vztahy mezi nimi. Podle Asise (2013: 4) jsou těmi klíčovými aktéry vládní agentury POEA a OWWA (Overseas Workers Welfare Administration) (obě podřízené ministerstvu práce a zaměstnání). OWWA se zaměřuje na blahobyt OFWs, kdy zřizuje fond, jehož členy se povinně stávají všichni OFWs, a následně jim poskytuje řadu služeb, jako je zdravotní pojištění, sociální zabezpečení, vzdělávání, nebo právní asistenci. Stejně tak může pomoci

s repatriací a poskytuje i pomoc rodinám OFWs na Filipínách (Battistella – Asis 2013: 6, 173; Asis 2013: 4).

Na začátku celého procesu stojí nábor pracovníků, který reguluje POEA, a to například tak, že jednotlivým soukromým pracovním agenturám udílí licence, zprostředkovává informace o volných pracovních místech, hodnotí kvalitu jednotlivých agentur a dohlíží na zahraniční zaměstnávání, které upravuje například stanovováním minimálních standardů. Před odjezdem také každý migrant musí obdržet svoji identifikační kartu a projít jednodenním školicím seminářem, které jsou pořádány hlavně nevládními organizacemi, byť v součinnosti s OWWA. Migranti zde získají informace jednak o své cílové zemi (o jejích zvycích či právních předpisech), jednak o místech, na něž se v případě potřeby mohou obrátit pro pomoc, nebo o možnostech jak remitovat peníze (Ruiz 2008: 1–2; Orbeta – Abrigo – Cabalfin 2009: 3). Asis (2013: 4) tyto semináře hodnotí jako nápomocné a upozorňuje, že tuto praktiku převzaly i další země. Kromě toho POEA spolupracuje s dalšími institucemi na standardizaci a certifikování znalostí a dovedností pracovníků (Agunias 2008: 11). Kromě toho monitoruje pracovní podmínky v zahraničí, přijímá a posuzuje stížnosti či provádí inspekce (Orbeta – Abrigo – Cabalfin 2009: 9).

S náborem pracovníků souvisí i problematika nelegální migrace, čemuž věnuje pozornost i současná vláda, která chce hlavně potírat subjekty, které nelegálně najímají pracovníky a pašují je do zahraničí. Opatření zahrnují například poskytnutí právní pomoci obětem tohoto jednání či zvyšování informovanosti o této problematice (The Filipino Times 2016).

Velkým tématem je také ochrana migrantů v zahraničí, z nichž někteří (hlavně třeba ženy pracující v domácnostech) jsou více zranitelní. Toto téma se dostalo do povědomí veřejnosti po případu Flor Contemplacion z roku 1995, kdy byla tato pomocnice v singapurské domácnosti obviněna a shledána vinnou z vraždy svojí krajanky a chlapce, o něž se starala, a následně popravena. Kontroverze vzbudil hlavně způsob vyšetřování, kdy Contemplacion byla údajně přinucena k doznání bez přítomnosti právníka, přičemž sama ani neuměla příliš dobře

anglicky. Následná vlna pozornosti a nesouhlasu měla za následek mimo jiné přijetí zákona Migrant Workers and Overseas Filipino Act of 1995 (pozměněný v roce 2010), jehož účelem bylo zajistit OFWs větší ochranu a podporu, například zavedením povinného zdravotního pojištění pokrývajícího mimo jiné i zdravotní evakuaci, nebo repatriaci po vypuknutí epidemie, konfliktu atd. (Ruiz 2008: 3; Asis 2013: 4; Orbeta – Abrigo – Cabalfin 2009: 10).

Mendoza (2015: 2) přesto upozorňuje, že na domácí scéně čelí vláda kritice právě kvůli otázce ochrany práv OFWs, a to i přes to, že se vláda snaží tuto problematiku řešit zaváděním opatření na jejich ochranu. Například jsou zřizována místa, kde mohou migranti nahlásit nejrůznější případy poškození či zneužívání, ať už v otázkách finančních, náborových, nebo třeba administrativních. K tomuto účelu slouží například National Labor Relations Commission, která se zabývá právě finančními otázkami (Battistello – Asis 2013: 5–6).

I tak je ale otázka ochrany migrantů natolik aktuálním tématem, že i současná vláda, respektive ministerstvo práce a zaměstnání si vytyčilo zavádění programů na ochranu migrantů jako svoji prioritu, přičemž jako příklad tohoto konání označuje iniciativu „Bring them Home“ (The Filipino Times 2016). Tento program, na němž spolupracuje několik ministerstev, má za cíl pomoci s návratem těm migrantům, kteří jsou postiženi krizí na Blízkém východě. Součástí programu tak byla například nabídnutá pomoc s návratem do vlasti pracovníkům v Saúdské Arábii, kteří byli propuštěni velkými těžařskými společnostmi v důsledku poklesu ceny ropy (DOLE 2016). Migrant International, aliance založená samotnými OFWs, ovšem upozorňuje, že dosah této iniciativy je limitovaný, neboť nabídky na repatriaci využilo jen 2000 z asi 11 000 dotčených migrantů (Reyes – Steger 2016).

Battistella a Asis (2013: 7) uvádí, že sice existuje řada programů, které připravují pracovníky na výjezd, při jejich návratu již reintegrace není dostatečně ošetřená a je zde prostor pro zlepšení, přičemž tato situace dokonce vede k tomu, že si migranti prodlužují svůj pobyt v zahraničí. Při návratu totiž nejde jen o nalezení

zaměstnání, ale i o to, že zahraniční pobyt může změnit hodnoty či chování OFWs, což může být pozitivní, ale někdy je také zapotřebí pozměnit způsob života, rodinné vazby a podobně (NRCO 2017b). Za tímto účelem bylo v roce 2010 zřízeno Národní reintegrační centrum pro OFWs (National Reintegration Center for OFWs, NRCO), které nabízí služby jako poradenství zaměřené hlavně na řešení rodinných problémů souvisejících s dlouhou nepřítomností onoho člena, pomoc s rozvojem podnikatelského projektu, nebo školení a kurzy (NRCO 2017a, 2017b; Battistello – Asis 2013: 8).

Krátce zmiňme ještě jednu významnou instituci – Commission on Filipinos Overseas (CFO), která se zaměřuje jak na pracovní, tak trvalé emigranty. Mezi činnosti, které nás zajímají, řadíme například poradní funkce pro prezidenta a kongres v otázkách migrace a právních norem spojených s touto tematikou, či angažovanost v informování migrantů o jejich cílové zemi, pomoc s navazováním kontaktů s krajinou nebo nabídka pomoci s reintegrací po návratu domů (Orbeta – Abrigo – Cabalfin 2009: 14).

Důležitým milníkem s ohledem na politická práva OFWs byl rok 2003, kdy byl přijat zákon zajišťující OFWs větší politickou participaci, neboť jim bylo umožněno, aby se i v zahraničí mohli účastnit voleb. Zároveň se otevřela možnost mít dvojí občanství, přičemž i ti, kteří se filipínského občanství v minulosti vzdali, jej mohli znovu získat (Ruiz 2008: 3; Battistella – Asis 2013: 160).

Vliv na migrační politiku (hlavně co se týče ochrany migrantů) mají podle Asise (2013: 5) také nevládní organizace a katolická církev. Ty se také angažují v podpoře rodin OFWs, například zakládání lokálních center podporujících rozvoj místních komunit, vzdělávání rodin v oblasti finančnictví, nebo zakládání školních center podporujících děti OFWs, popřípadě poskytují i právní či psychologickou pomoc. Na závěr jmenujme pro příklad několik těchto organizací: Kanlungan Centre Foundation, která se zabývá právní pomocí, Economic Resource Center for Overseas Filipinos věnující se ekonomické oblasti, Development Action for Women Network pomáhá hlavně ženám a dětem

v Japonsku nebo výzkumná instituce Scalabrini Migration Center (Orbeta – Abrigo – Cabalfin 2009: 18–20).

3.4.1 Mezinárodní právní úpravy

V předchozí kapitole jsme si představili základní mezinárodní dohody vztahující se k pracovní migraci. Nyní se podívejme na to, jak k nim přistoupily Filipíny. Battistella a Asis (2013: 9) uvádí, že Filipíny jsou vždy jednou z prvních zemí, které přijímají normy spojené s migrací, a zároveň upozorňují na jejich prvenství v regionu – žádná jiná země nepřijala tolik dohod.

Jejich tvrzení o rychlém přijímání dohod ovšem stoprocentně neplatí. Například Úmluvu ILO o migraci pro zaměstnání z roku 1949 Filipíny ratifikovaly až v roce 2009 a to bez ustanovení v přílohách II a III (ILO 2017b). Obdobné zdržení je patrné i u Úmluvy ILO o migraci v nevhodných podmínkách a prosazování rovnosti příležitostí a rovného zacházení migrujících pracovníků z roku 1975, ratifikována až v roce 2006 (ILO 2017d).

Zcela opačná situace se pak odehrála v případě přijetí Konvence ILO o důstojné práci pro pracovníky v domácnostech, již Filipíny přijaly v roce 2012, tedy rok po podpisu (ILO 2017f). Byly tak první asijskou zemí, která tak učinila, a napomohly k jejímu vstoupení v platnost (ITUC 2012). Je třeba také připomenout, že tato úmluva má pro Filipíny velký význam s ohledem na značné množství OFWs, kteří pracují v domácnostech.

Mezinárodní úmluvu o ochraně práv všech pracovních migrantů a členů jejich rodin, která vstoupila v platnost v roce 2003, přijaly Filipíny již v roce 1995, přičemž O’Neil (2004) upozorňuje, že její ratifikaci urychlil již zmiňovaný případ Flor Contemplacion²⁵.

Filipíny jsou jedinou zemí, která podepsala všechny námi uvedené konvence (ILO 2017b, 2017d, 2017f; OHCHR 2017b). Přirozeně to ani zdaleka není výčet všech dohod týkajících se práce, nebo migrace, k nimž Filipíny přistoupily –

²⁵ Je třeba dodat, že případů zneužívání a špatného zacházení byla v té době celá řada (Migration News 1995).

zmiňme ještě Úmluvu o námořní práci (Maritime Labour Convention), která je důležitá s ohledem na velký počet námořníků původem z Filipín (Battistella – Asis 2013: 9).

Battistella a Asis (2013: 9) také upozorňují, že přijetí těchto norem nemá pro OFWs většího významu, protože země, kam směřují nejčastěji, podobné dohody nepřijaly. Když se podíváme na nejčastější destinace OFWs – Saúdská Arábie, Spojené arabské emiráty, Singapur, Katar a Kuvajt a k tomu USA, zjistíme, že ani jedna země nepřijala žádnou z těchto dohod (ILO 2017b, 2017d, 2017f; OHCHR 2017b).

4 Případová studie Tádžikistánu

Již v úvodu jsme zaznamenali, že více jak třetinu HDP Tádžikistánu tvoří remittance, což dává tušit velký význam pracovní migrace pro tuto zemi. Kuddusov (2010: 4) uvádí, že se „pracovní migrace [...] stala jednou z klíčových strukturálních charakteristik ekonomického a sociálního života Tádžikistánu“²⁶. Erlich (2006) ale upozorňuje, že zde přetrvává řada migračních vzorců – země je tranzitní, cílovou i zdrojovou zemí pro uprchlíky, ale také odtud migruje pracovní síla. Olimova a Bosc (2003: 19) pak také upozorňují na ekologickou migraci spojenou s objevujícími se přírodními katastrofami. Událostmi, které ovlivnily ekonomiku i sociální strukturu země a tím pádem i podobu a rozsah migrace, byly rozpad Sovětského svazu, následné ekonomické těžkosti země a v neposlední řadě občanská válka z let 1992 až 1997.

4.1 Rysy emigrace z Tádžikistánu

Začněme obecným přehledem toho, jak vypadala celková migrace z Tádžikistánu od 90. let do roku 2015, a nahlédněme do tabulky 7, kde jsou uvedeny odhady počtu emigrantů podle DESA. Je možné si povšimnout klesajícího počtu migrantů v 90. letech – Erlich (2006) uvádí, že již zmiňovaná občanská válka mimo jiné zapříčinila odchod téměř všech etnických menšin, které se po válce již nevrátily. Nejpočetnějším etnikem pak byli Rusové, jejichž odliv pokračoval i po konci občanské války. Problematická byla hlavně ztráta kvalifikovaných osob, která následně nepříznivě ovlivnila socioekonomickou situaci země (Kuddusov 2010: 4).

Zároveň došlo i k velkým přesunům Tádžiků, jednak zde bylo velké množství vnitřně vysídlených osob, jednak řada Tádžiků uprchla za hranice země, většina z nich se ale v první polovině 90. let vrátila do svých domovů a řada z nich také přesídlila do svých domovských horských vesnic (Erlich 2006).

Po roce 2000 vidíme nárůst migrace, ovšem spolu s tím, jak výrazně roste populace, vidíme kontinuální pokles podílu migrantů v populaci. I přes to je

²⁶ Originální znění: „labour migration [...] has become one of the key structural characteristics of the economic and social life of Tajikistan“ (Kuddusov 2010: 1).

podíl migrantů v populaci více jak dvojnásobně vyšší, než je tomu u světového průměru.

Autoři Jones, Black a Skeldon (2007: 8) pak uvádí, že od roku 1997 je nejvýznamnějším typem migrace ta pracovní, byť v roce 2006 došlo také k nárůstu trvalého přesídlení v souvislosti s pobídkou Ruska ve formě Veřejného programu, který nabízel finanční příspěvky, práci a ubytování rodinám ochotným přestěhovat se do Ruska. V roce 2008 byl však tento program kvůli finanční krizi přerušen (Kuddusov 2010: 4).

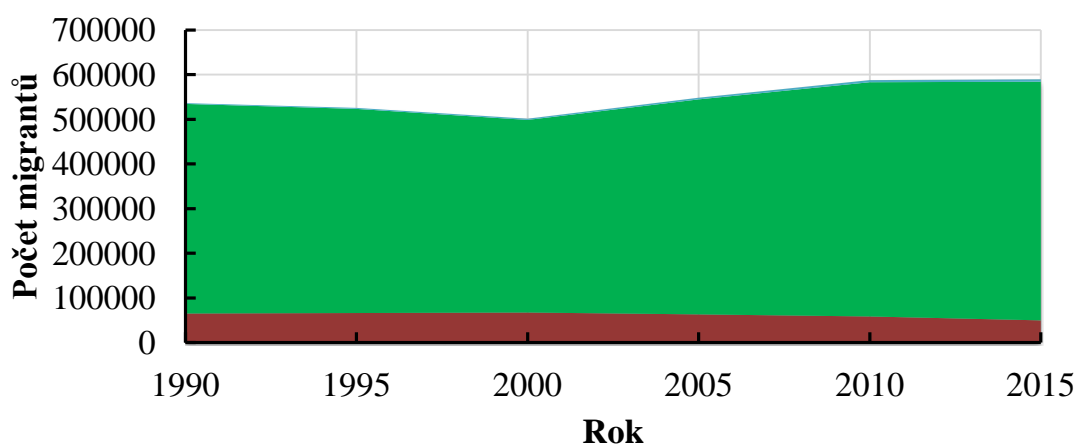
Tabulka 7: Počet emigrantů z Tádžikistánu ve vybraných letech

rok	1990	1995	2000
počet obyvatel	5 297 286	5 784 330	6 186 152
počet migrantů	536 211	525 487	501 267
procentuální vyjádření	10,1 %	9,1 %	8,1 %
rok	2005	2010	2015
počet obyvatel	6 805 655	7 581 696	8 421 855
počet migrantů	548 308	587 770	589 748
procentuální vyjádření	8,1 %	7,8 %	7,0 %

Zdroj: vlastní zpracování za využití dat z DESA (2015a) a Worldometers (2017c)

V grafu 7 je pak znázorněno, do jakých regionů Tádžikové nejvíce směřují. Na první pohled je patrné, že jasně dominantní cílovou oblastí je Evropa, zdůrazněme, že Ruská federace je zde brána jako součást Evropy, a na druhém místě je Asie. Ostatní regiony jsou co do počtu migrantů v zásadě zanedbatelné. I v celosvětových trendech dominovala jako cílová destinace Evropa, ovšem rozhodně ne tak výrazně, jako v tomto případě. Pro srovnání – pokud jsme řekli, že v celosvětovém měřítku žijí v Evropě a Asii téměř dvě třetiny migrantů, v případě Tádžiků to platí pro více jak 99 % migrantů.

Graf 7: Počet tádžických migrantů podle cílové destinace

	1990	1995	2000	2005	2010	2015
■ Afrika	180	381	594	663	724	823
■ Asie	64 830	65 653	66 597	62 368	57 646	48 803
■ Evropa	469 395	457 203	431 282	481 510	524 579	534 448
■ Latinská Amerika a Karibik	2	4	5	4	9	11
■ Severní Amerika	1 804	2 246	2 779	3 703	4 702	5 526
■ Oceánie	0	0	10	60	110	137

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat z DESA (2015a)

Pokud se zaměříme na cílové země, dojdeme k obdobně jednoznačnému výsledku. Jasně dominantní zemí je za celé období Ruská federace – v roce 2015 zde bylo přes 466 tisíc tádžických migrantů, což je více jak 95 %. Další cílové země přirozeně ani zdaleka nedosahují takových objemů migrantů jako Rusko. Na druhém místě se po roce 2000 pohybuje Ukrajina (v roce 2015 s více jak 29 tisíci imigranty), na třetím místě bylo v letech 2010 i 2015 Německo (s více jak 28 tisíci Tádžiky) a do pětice nejčastějších destinací řadíme ještě Kazachstán (cca 16 tisíc) a Afgánistán (15 tisíc) (DESA 2015a).

Autoři Rayzantsev a Korneev (2014: 11) k tomu uvádí, že důležitým faktorem ovlivňujícím směr migrace je kulturní a historická provázanost z dob Ruského impéria a Sovětského svazu. Zároveň zmiňují i roli rozvinuté dopravní infrastruktury spojující střední Asii s Ruskem a v neposlední řadě také přetrvávající znalost ruštiny a ruské mentality, která zvyšuje šance na zaměstnání v Rusku a usnadňuje adaptaci migrantů. Podle autorů má na migraci vliv i fakt, že Tádžikové nemusejí mít pro vstup do země víza, ačkoliv čas od času se o zavedení této možnosti v Rusku hovoří. Asi nejdůležitějším lákadlem na straně Ruska je pak silná ekonomika nabízející vyšší mzdy a řadu pracovních příležitostí v různých oborech a regionech.

Erlich (2006) uvádí, že většina migrantů v Rusku nezůstane natrvalo, podle sčítání lidu z roku 2002 žilo v Rusku 383 tisíc obyvatel narozených v Tádžikistánu, z nichž ale pravděpodobně většina byli etničtí Rusové. Nahlédneme-li do výsledků sčítání obyvatel z roku 2010, zjistíme, že v zemi žilo 200 tisíc Tádžiků (Federal'naya sluzhba gosudarstvennoy statistiki 2010: 17). Olimova a Bosc (2003: 19) tento vývoj potvrzují, když uvádí, že v rámci svého výzkumu, kdy se dotazovali respondentů opouštějících Tádžikistán na jejich záměry, zjistili, že jen 9 % z nich se chtělo přestěhovat do jiné země natrvalo.

Vidíme tedy, že většina migrantů, kteří ze země odcházejí, jsou pracovní migranti. Pojďme se nyní na problematiku pracovní migrace podívat o něco blížeji. Získat ucelená data o pracovní migraci není snadné, jak upozorňuje Babajanov (2014: 2–3) od roku 2000, kdy jsou vedeny oficiální statistiky o pracovní migraci, se jejímu sčítání věnovaly čtyři různé instituce a zatím poslední instituce Migrační služba Ministerstva práce, migrace a zaměstnání k této problematice na svých webových stránkách neuvádí nic²⁷. V tabulce 8 jsou tak uvedeny počty pracovních migrantů z Automatického informačního systému migračních toků, jenž získává informace prostřednictvím migračních karet, které jsou vyplňovány na hranicích (Babajanov 2014: 5).

²⁷ Tj. k datu 2. 3. 2017, navíc uvedená kontaktní e-mailová adresa je nefunkční.

Tabulka 8: Počet tádžických pracovních migrantů ve vybraných letech

rok	2005	2006	2007	2008	2009
počet migrantů	412 123	609 316	573 953	646 298	677 414
rok	2010	2011	2012	2013	
počet migrantů	736 446	750 391	744 348	799 498	

Zdroj: převzato z Babajanov (2014: 5)

Akramov a Akramov (2015: 231) tvrdí, že na oficiální bázi je v zahraničí každoročně zaměstnáno zhruba 500 až 600 tisíc osob, ovšem reálná čísla jsou podle nich mnohem vyšší s ohledem na to, že řada migrantů si práci sežene na vlastní pěst a do oficiálních statistik tak nejsou započítáni. S tím souhlasí i Rayzantsev a Korneev (2014: 22) nebo Olimova a Bosc (2003: 20).

Rozsah pracovní migrace značně vzrostl po významném zhoršení socioekonomických podmínek v zemi, k nimž došlo v souvislosti s rozpadem Sovětského svazu, následnou transformací ekonomiky a občanskou válkou (Olimova – Bosc 2003: 8; Rayzantsev – Korneev 2014: 22). I s ohledem na malé sociální zabezpečení byla pracovní migrace často jediným způsobem, jak si zajistit obživu, přičemž k migraci přispěl i demografický nárůst společnosti a větší nedostatek pracovních míst (Olimova – Bosc 2003: 8, 13–14). Oficiální údaje o nezaměstnanosti udávají například pro rok 2012 hranici 2,5 %, ovšem ILO odhaduje, že nezaměstnanost se mezi lety 1995 a 2014 pohybovala v rozmezí 10,9 až 12,4 % (World Bank 2017g).

Mezi lety 2000 a 2004 se růst počtu pracovních migrantů zpomalil, ovšem následně začal další a stále trvající vzestup (Kuddusov 2010: 5). Počty pracovních migrantů částečně snížila i ekonomická krize v roce 2008, ale i nadále se jedná o značné množství (Rayzantsev – Korneev 2014: 22). Podle ILO (2010a: 10) je Tádžikistán v regionu druhý co do exportu pracovních migrantů, přičemž migrace se týká všech složek společnosti (Olimova – Bosc 2003: 8).

Již jsme zmínili dominantní postavení Ruska jakožto cílové země. Kuddusov (2010: 26) dodává, že migrace do zemí mimo Společenství nezávislých států (SNS) je minimální i s ohledem na vízové povinnosti, imigrační omezení daných zemí, ale i nedostatečnou konkurenceschopnost tádžických migrantů.

Akramov a Akramov (2015: 232) tvrdí, že v rámci pracovních migrantů je možné odlišit dvě hlavní skupiny. Tou první jsou ti, kteří dlouhodobě setrvávají a pracují v Rusku, ovšem nelegálně (autoři uvádí, že v průzkumu, který provedli, jen 23 % respondentů uvedlo, že mají pracovní povolení). Současně ale tvrdí, že řada migrantů pracuje zároveň na legální i nelegální bázi. Druhou skupinou, která je nejpočetnější, jsou pak sezónní pracovníci, kteří v Rusku zůstávají nejčastěji od jara do podzimu (ILO 2010a: 5, 10). Migranté jsou nejčastěji zaměstnání ve stavebnictví, zemědělství, maloobchodě a velkoobchodě, průmyslu a službách (Akramov – Akramov 2015: 232; ILO 2010a: 5).

Pokud bychom se podívali na stáří migrantů, pak zjistíme, že od roku 2001 jsou dominantní věkovou kategorií lidé do 30 let, je jich necelá polovina. Zhruba třetina je pak tvořena lidmi do 40 let a necelá čtvrtina je pak starší 40 let. Mladí migranti do 30 let také jasně dominují ve skupině pracovníků, kteří odjíždí poprvé – v roce 2005 jich bylo 88 % (ILO 2010a: 4). Akramov a Akramov (2015: 232) pak upozorňují, že věkové složení se trochu liší i v rámci prací, které migranti zastávají – mladí lidé pracují hlavně ve stavebnictví, které je fyzicky nejnáročnější, zatímco lidé středního věku nalézají uplatnění hlavně v zemědělství a domácnostech.

Co se týče vzdělání, Olimova a Bosc (2003: 28) tvrdí, že průměrné vzdělání migrantů je vyšší, než je průměr populace. Jasná většina (přes 76 %) pracovníků má středoškolské vzdělání, více jak pětina pak vysokoškolské (ILO 2010a: 4).

Panuje shoda, že migraci dominují muži (Akramov – Akramov 2015: 232), a to významně – v roce 2002 jen 15 % migrantů tvořily ženy (Olimova – Bosc 2003: 27). Tuto převahu je možné vysvětlit jednak povahou nabízených zaměstnání, jimiž jsou hlavně povolání zastávaná tradičně muži (pracovníci

na stavbě či v průmyslových podnicích), jednak také tradičním nastavením společnosti, kde přetrvává názor, že finanční zajištění rodiny je zodpovědností muže a pracovní migrace je tak „mužskou záležitostí“ (ILO 2010a: 6; Kuddusov 2010: 35). Procentuální podíl žen na počtu migrantů se nezvyšuje – v roce 2012 bylo žen jen 14 % (Kurbanov 2013). Ženy pracují hlavně v obchodě – tzv. shuttle trade²⁸ a maloobchodě, dále ve službách a někdy ve zdravotnictví (Olimova – Bosc 2003: 27–28).

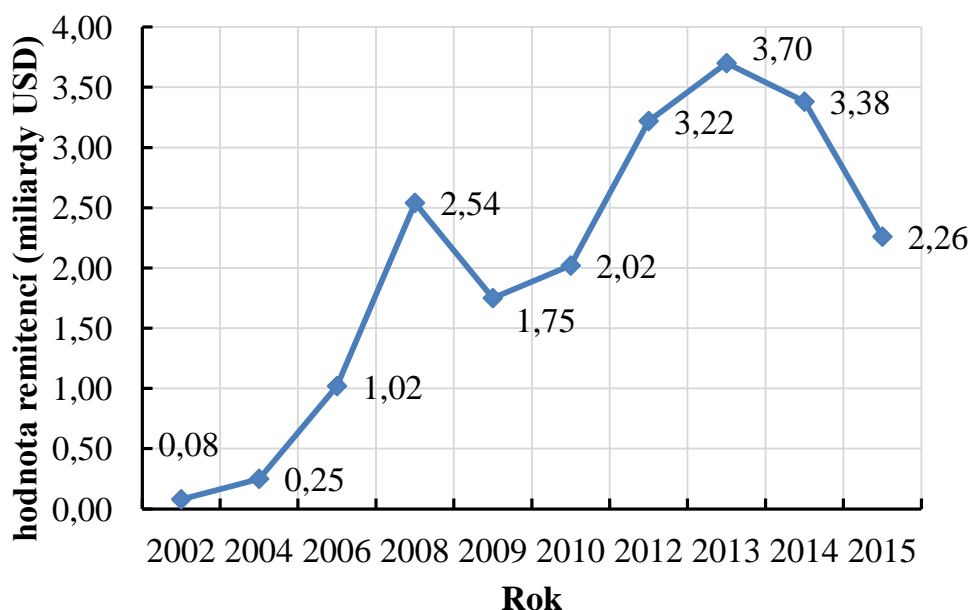
4.2 Remittance

V grafu 8 je zaznamenán objem přijatých remitencí v letech 2002 až 2015. Nárůst, který pozorujeme od roku 2002, souvisí s již zmíněným nárůstem pracovní migrace jako takové. Objem remitencí směřujících do Tádžikistánu ovšem v období mezi roky 2002 a 2008 vzrostl více jak 30 krát, zatímco za stejné období se objem celosvětových remitencí zvětšil asi 2,8 krát.

Po roce 2008 pak vidíme propad způsobený hospodářskou krizí a následný opětovný růst, což odpovídá i světovému trendu. Snížení objemu remitencí bylo způsobeno jednak menší mírou zaměstnanosti, a to hlavně v rámci stavitelství, které je na ekonomické výkyvy citlivé, jednak také poklesem hodnoty rublu (Brownbridge – Canagarajah 2010: 5). Ovšem zatímco celosvětový objem remitencí mírně roste i po roce 2013, v případě Tádžikistánu vidíme opačnou situaci, kdy objem remitencí významně klesá. Na vině je opět zhoršující se ekonomická situace v Rusku, méně pracovních míst a pokles ceny rublu, k čemuž přispěly jak zahraniční sankce v souvislosti s anexí Krymu, tak propad cen ropy (Trilling 2015; World Bank 2015b).

²⁸ Shuttle trade OECD definuje takto „Shuttle trade refers to the activity in which individual entrepreneurs buy goods abroad and import them for resale in street markets or small shops. Often the goods are imported without full declaration in order to avoid import duties“ (OECD 2004).

Graf 8: Objem přijatých remitencí ve vybraných letech

Zdroj: převzato z World Bank (2017h)

Nyní se podívejme na to, jak velkou část HDP tvořily remitence, k čemuž poslouží tabulka 9. Vývoj podílu remitencí na HDP země v zásadě kopíruje vývoj nastíněný v předchozím grafu. Je patrné, že remitence mají pro Tádžikistán velký význam, ostatně jejich podíl na HDP byl v letech 2006 až 2014 vůbec nejvyšší na světě, až v roce 2015 spadl Tádžikistán v pomyslném žebříčku na třetí místo (World Bank 2017k). Je patrné, že remitence mají pro zemi velký ekonomický význam, je třeba brát v potaz i to, že země není ani lákavá pro zahraniční investice (Buckley – Hofmann 2012: 1125). K významnému propadu HDP v roce 2015, krom ekonomické krize a následného poklesu remitencí, přispělo také snížení cen dalších vývozních artiklů Tádžikistánu a to bavlny a hliníku (IWPR 2016).

Tabulka 9: Podíl remitencí na HDP Tádžikistánu

rok	2002	2004	2006	2008	2009
HDP (miliardy USD)	1,2	2,1	2,8	5,2	5,0
podíl remitencí na HDP (%)	6,4	12,1	36,0	49,3	35,1
rok	2010	2012	2013	2014	2015
HDP (miliardy USD)	5,6	7,6	8,5	9,2	7,9
podíl remitencí na HDP (%)	35,8	42,2	43,5	36,6	28,8

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat z World Bank (2017i, 2017j)

4.2.1 Převody remitencí

Podle Mughala (2007: 75) byla v minulosti většina remitencí zasilána neoficiální cestou, a to i kvůli nedůvěře v bankovní systém či přílišné složitosti celé operace. Příklonu k oficiálním cestám pak pomohl rozvoj bankovního sektoru a pravděpodobně i ukončení zdanění přeshraničních bankovních transakcí v roce 2003 (Ghosh 2006: 55). Vláda také zmírnila bankovní regulace, čímž se snaží podpořit přísun remitencí (Buckley – Hofmann 2012: 1125).

ILO (2010b: 22) pak uvádí tři hlavní způsoby, jimiž jsou remittance do země zasilány. Drtivou většinu (87 %) převedou banky a specializovaní provozovatelé převodu peněz, přičemž řada tádžických bank s těmito provozovateli spolupracuje (Mughal 2007: 75). Asi 12 % remitencí přivezou přátelé a další osoby, jimž je odesílatelé svěří, a jen minimum (1 %) přivezou migranti s sebou při návratu domů (ILO 2010b: 22). Asijská rozvojová banka (ADB 2016: 32) uvádí, že nízká obliba bank pro transfery peněz je zapříčiněna i tím, že jen velmi malý zlomek (okolo 2 %) domácností má bankovní účet.

Nyní se podívejme na ceny převodu remitencí, přičemž opět vyjdeme z databáze Remittance Prices Worldwide. Ta eviduje pouze dva koridory do Tádžikistánu, a to z Ruska a Německa. V Rusku bylo možné v letech 2009 až 2015 využít služeb 8 až 11 institucí, z nichž jedna byla banka, zbytek specializovaní provozovatelé převodu peněz. Za dané období za převod 200 USD zaplatili

zájemci v průměru 2,2 % z částky, tj. 4,5 USD²⁹, přičemž se zde neobjevily žádné výrazné výkyvy, přičemž v roce 2015 byla cena remitencí ve srovnání s celosvětovým průměrem asi 3,4 krát nižší (Remittance Prices Worldwide 2017f).

V případě Německa databáze nabízí pouze údaje za poslední čtvrtletí roku 2015 a za celý rok 2016. Tak alespoň pro ilustraci uveďme, že v posledním čtvrtletí roku 2015 bylo možné využít pěti specializovaných provozovatelů převodu peněz a jednu poštovní instituci s průměrnou cenou za transakci 200 USD ve výši 8,7 %, tj. 17,5 USD. Zde na rozdíl od Ruska vidíme, že cena za transfer více odpovídá celosvětovému trendu, jež převyšuje o 1,3 procentního bodu (Remittance Prices Worldwide 2017g).

K dalšímu snížení cen za zasílané remittance by podle Mughala (2007: 140) mohl přispět lepší právní rámec upravující tuto problematiku, který by například usnadnil činnost specializovaným provozovatelům převodu peněz či zvýšil transparentnost a konkurenci v této oblasti.

V Tádžikistánu se i nadále v menší míře objevují neformální převody peněz, které podle Mughala (2007: 7, 133) zahrnují asi 15 % remitencí. Autor dále uvádí, že i zde můžeme mluvit o hawala systému, pro nějž je v tomto prostředí užíváno termínu perekid nebo perekidka. Tento způsob převodu peněz je pak rozšířen hlavně ve městech Dušanbe, Chudžand a Istaravšan. Autor ovšem také upozorňuje, že tyto neformální transfery jsou často spojovány s obchodem s narkotiky, což potvrzuje naše dřívější tvrzení, že remittance mohou být využívány pro nelegální činnost.

4.3 Dopady pracovní migrace

4.3.1 Ekonomické dopady

Remittance představují tak významnou součást HDP, že je na nich Tádžikistán závislý (World Bank 2015b). Navíc jsou vázány primárně na Rusko a značná část migrantů pracuje ve stavebnictví, což ovšem znamená, že výše remitencí je

²⁹ Pro výpočet byla užitá data vždy za první čtvrtletí.

výrazně závislá právě na ekonomické situaci Ruska, popřípadě jeho přístupu k pracovní migraci. Výkyvy ruské ekonomiky tak mohou ovlivnit inflaci, nebo výrazně zvýšit nezaměstnanost Tádžiků, přičemž to může ovlivňovat ekonomickou situaci Tádžikistánu i několik následujících let. Mimo to ale v důsledku nedostatečných příjmů může dojít v tádžické společnosti ke zvýšené kriminalitě ve snaze zajistit si živobytí (Rakhmatboeva 2015). Nahrazení podobných výpadků příjmy z jiných aktivit přitom není vždy možné, například s ohledem na snižující se poptávku (a tedy i cenu) po významných exportních komoditách jako je hliník a bavlna (Putz 2015), přičemž závislost na těchto komoditách brzdí ekonomickou diverzifikaci, pro niž má ale země dobré předpoklady, neboť má bohaté zásoby nerostných zdrojů (např. zlata, olova, zinku či uhlí), avšak problémem je nedostatečně rozvinutá infrastruktura a hornatý terén (Jones – Black – Skeldon 2007: 4–5).

Kireyev (2006: 13–14) přesto hodnotí dopady migrace a remitencí z makroekonomického hlediska pozitivně. Na rozdíl od zkušeností jiných států v Tádžikistánu remitence napomohly ke stabilizaci a posílení směnného kurzu či zlepšily platební bilanci a přispěly k celkové ekonomické stabilitě země (Olimova – Bosc 2003: 99). Pozitivní vývoj je možné sledovat i v oblasti bankovního sektoru, z níž se stalo více konkurenční prostředí, byť i nadále má své slabiny a bylo by třeba významných reforem. Přesto jsou to právě remitence, díky nimž řada Tádžiků poprvé využije služeb bank (Kireyev 2006: 14; IWPR 2016). Mimo bankovní sektor napomáhají remitence i rozvoji mikrofinančních institucí (Kireyev 2006: 14).

Podle Kireyeva (2006: 14, 17) remitence pozitivně ovlivňují i veřejné finance, neboť tím, jak napomáhají zvýšit spotřebu, má stát příjmy z daní z přidané hodnoty a daní uvalených na dovezené zboží, které je financováno právě z remitencí. Olimova a Bosc (2003: 100) ale upozorňují na související zpomalení růstu domácí výroby. Pracovní migrace také ze své podstaty pomáhá snížit míru nezaměstnanosti a navíc tvoří sociální síť, čímž šetří peníze vládě. Problémem ale je, že tento finanční zdroj také brzdí zavedení nutných reforem, ať už

v sociální, politické či ekonomické oblasti (Jones – Black – Skeldon 2007: 26; Kireyev 2006: 14).

Důležitou roli sehrály remitence v 90. letech, kdy vyvážily nedostatek financí domácností způsobené tehdejšími událostmi a pomohly tak ke zmírnění sociálních těžkostí (Kireyev 2006: 13). Rayzantsev a Korneev (2014: 22) tvrdí, že i nadále remitence významně přispívají k socioekonomickému rozvoji domácností i regionů. Domácnosti tyto prostředky vynakládají hlavně na zajištění základních potřeb (jako je koupě potravin a spotřebního zboží), vylepšení bydlení či vzdělání. V průměru je 10 až 15 % roční spotřeby financováno právě z remitencí, ovšem u nejchudších domácností se může jednat až o 50 % (městské domácnosti), nebo dokonce 80 % (venkovské domácnosti) (Danzer – Dietz – Gatskova 2013: 2). Olimova a Bosc (2003: 105–106) uvádí, že díky remitencím se zlepšuje finanční situace příjemců, ale na rozvoj malých podniků mají tyto zdroje jen malý vliv, podle jejich výzkumu začalo podnikat jen zhruba 6 % migrantů. Jones, Black a Skeldon (2007: 25) ovšem připomínají, že podnikatelské klima není v Tádžikistánu z nejpříznivějších a začít podnikat tak s sebou nese řadu rizik.

Rayzantsev a Korneev (2014: 22) tvrdí, že s ohledem na to, že remitence jsou utráceny hlavně konzumním způsobem a jen minimum je investováno do infrastruktury a podnikání, nepřispívají k národnímu ekonomickému růstu, s čímž souhlasí i Kireyev (2006: 16). Ovšem Jones, Black a Skeldon (2007: 23) či Brownbridge a Canagarajah (2010: 5) zastávají názor, že minimální investování remitencí není nutně na škodu, neboť právě růst spotřeby financovaný remitencemi podpořil růst HDP země a například větší poptávka v oblasti stavebnictví může podpořit ekonomický růst na lokální úrovni.

Hovořili jsme o tom, že Tádžikistán je na přílivu remitencí závislý, ovšem Danzer, Dietz a Gatskova (2013: 3) upozorňují, že na tomto příjmu jsou závislé hlavně ty nejchudší domácnosti a jsou to právě ony, kdo nese hlavní riziko s tím spojené. Problematickým dopadem remitencí je podle Kireyeva (2006: 16–17)

také to, že domácnosti získají pocit, že mají stabilní příjem, což snižuje jejich úspory a domácnosti pak nemají kapitál, který by mohly využít.

Přesto podle Jones, Blacka a Skeldona (2007: 21) panuje obecná shoda, že remitence významně přispívají ke snížení chudoby v Tádžikistánu. Například od roku 2012 do začátku roku 2015 došlo ke snížení míry chudoby o téměř 6 procentních bodů (na 31,6 %) (World Bank 2017l) a pro mnoho domácností představují remitence zdroj, díky němuž uniknou extrémní chudobě. Přesto je třeba mít na zřeteli, že nekvalifikovaní pracovníci, kteří často migrují proto, aby unikli chudobě, nemají v důsledku nedostatku pracovních zkušeností a dovedností velké naděje na vyšší příjmy, které by mohly jejich rodiny vymanit z chudoby (Jones – Black – Skeldon 2007: 9, 22).

Mezi pozitivní dopady pracovní migrace bývá počítáno nabytí nových zkušeností a znalostí, ale řada z migrantů (až dvě třetiny) nepracuje v oblasti své specializace, takže jejich rozvoj stagnuje. Jen malá část (zhruba 5 %) pracovníků projde nějakým školením v zahraničí, z čehož navíc přes 40 % byly jazykové kurzy, ovšem problematické je i to, že vracející se Tádžikové nemohou případné nové znalosti plně uplatnit, často kvůli nedostatečnému technickému vývoji v domácích podnicích (Kuddusov 2010: 27–29, 32). Navráťivši se pracovníci tak, stejně jako před svým odjezdem, mají problémy s nalezením zaměstnání, popřípadě s nízkými platy, v důsledku čehož téměř 80 % z nich vážně uvažuje o další migraci (Kuddusov 2010: 37–38).

I přesto ale pracovní migranti pozitivně ovlivňují některá odvětví, jako je stavebnictví, služby a zemědělství, a to například tím, že s sebou přinesou určité pracovní návyky či nové technologie (ILO cit. dle Kuddusov 2010: 37).

Problematický je i odliv pracovní síly jako takové a vysoce kvalifikovaných pracovníků (Rayzantsev – Korneev 2014: 23), kdy se zmenšuje populace v produktivním věku, což zpomaluje rozvoj země (Rakhmatboeva 2015). Kuddusov (2010: 37) například upozorňuje na nedostatek manažerů v oblasti energetického průmyslu. ILO (2010a: 50) pak hovoří o problému emigrace

zdravotníků. Hlavními lákadly k odchodu jsou pak vyšší platy nebo lepší pracovní prostředí (Rakhmatboeva 2015).

Odliv kvalifikované pracovní síly ale podle výzkumu ILO (2010a: 55) představuje důležitou překážku pro činnost a rozvoj více jak 80 % firem. Jenže fenomén brain drain je možné pozorovat již na školách, kdy Nuralishoeva tvrdí, že asi 70 % studentů, kteří absolvují studijní pobyt v zahraničí, se rozhodne v dané zemi zůstat i po ukončení studia, přičemž pro ně není důvodem jen možnost získat zaměstnání a plat, ale i odlišný způsob života či otevřenější politický systém (Nuralishoeva 2012).

Upozorňovali jsme, že přísun remitencí může mít negativní dopad na pracovní morálku příjemců, ale v případě Tádžikistánu tomu tak není. Naopak v zemědělství rodiny pracují více, někdy dokonce najímají pracovní sílu, aby vyvážily odchod svého člena (Olimova – Bosc 2006: 104).

Na závěr zmiňme hodnocení Kireyeva (2006: 15), podle nějž remittance mohou představovat relativně stálý příjem, ovšem stále je třeba mít na paměti, že část je tvořena zdroji migrantů dlouhodobě zaměstnaných v zahraničí a je možné ji považovat za „dodatečný zdroj stabilního financování rozvoje“³⁰, ovšem druhá část je mnohem nestálější, neboť je tvořena velmi proměnlivými výdělky sezónních migrantů, které jsou „citlivé k politickým a ekonomickým okolnostem [...] a neměly by být vnímány jako spolehlivý zdroj udržitelného financování“³¹.

4.3.2 Sociální dopady

Kromě řady ekonomických důsledků migrace také ovlivňuje mnoho sociálních aspektů, přičemž na některé z nich se teď podíváme blíže. Stejně jako tomu bylo v případě Filipín, i zde musíme zmínit negativní dopad, který má pracovní migrace, respektive dlouhé odloučení s často omezeným kontaktem na rodiny. Tato delší separace nepříznivě působí na partnerské vztahy a častým vyústěním je pak rozvrat rodiny a rozvod (Rayzantsev – Korneev 2014: 23).

³⁰ Originální znění: „additional source of stable development financing“ (Kireyev 2006: 15).

³¹ Originální znění: „vulnerable to political and economic conjuncture [...] and should not be viewed as a reliable source of sustainable financing“ (Kireyev 2006: 15).

Akramov a Akramov (2015: 233) pak upozorňují na nový fenomén tzv. guest marriage, kdy se migranti v zahraničí rozhodnou pro paralelní soužití, manželství či založení rodiny, ačkoliv v Tádžikistánu již svoji rodinu mají. K opuštění rodiny může přispět i fakt, že původní sňatek byl dohodnutý a vztah tedy nebyl dostatečně pevný (ADB 2016: 34), nebo také odlišný – modernější a více kosmopolitní – životní styl v Rusku, který migrantům připadá zajímavější, než životní styl v Tádžikistánu (Abdullo Davlatov cit. dle IOM 2009: 19). Je třeba říct, že takto opuštěná rodina pak výrazně strádá, jednak tím, že ji opustil člen rodiny a ona se s touto citovou ztrátou musí vyrovnat, jednak sníženým příjmem, který se odráží v řadě dalších oblastí, ať je to vzdělání, výživa, zdravotní péče, nutnost zajistit alternativní příjmy a podobně (UNICEF 2011: passim).

Olimova a Bosc (2013: 112–114) v této souvislosti uvádí, že se zvyšuje počet domácností, v nichž funkci hlavy rodiny zastává žena (příčemž sem počítají mimo jiné právě i situace, kdy migrant danou rodinu opustil). Autoři tvrdí, že těmto rodinám, se vede po finanční stránce hůře, například v důsledku toho, že ženy mají problémy získat půdu, již by mohly obdělávat, třeba kvůli tomu, že nemají dostatek prostředků, aby si ji mohly dovolit, popřípadě jsou různými způsoby znevýhodňovány na základě svého pohlaví.

Podle Asijské rozvojové banky (ADB 2016: 33–34) ale funkci hlavy rodiny žena většinou nepřevzme, místo toho se jí chopí jiný muž (otec, syn, bratr), popřípadě tuto roli i nadále zastává daný pracovník. V případě Tádžikistánu tak převážně mužská pracovní migrace nevede k významnější emancipaci žen a posunu v tradičním vnímání rolí muže a ženy. Na tomto místě zmiňme názor autorů Olimova a Bosc (2003: 108), kteří tvrdí, že v 90. letech se tádžická společnost v důsledku oněch převratných událostí přiklonila k tradičnímu a konzervativnějšímu způsobu života, což migrace mladých a otevřenějších obyvatel ještě umocnila. A UNICEF (2011: 8) dodává, že dlouhodobá nepřítomnost mužů může vést k tomu, že jejich role (a také role chlapců) je posílena na úkor role žen. V důsledku migrace odchází řada svobodných mužů, přičemž ne všichni se vrátí, což ale způsobuje generovou nerovnováhu a dívky,

kteře se nevdaří, se stanou pro svoji rodinu spíše přítěž (Olimova a Bosc 2003: 111).

Přesto k určitému posunu v postavení žen dochází, hlavně s ohledem na to, že je nutné, aby někdo zastával práci mužů, kteří emigrují, a tím podporoval rodiny – a tuto roli na sebe berou právě ženy. Jako příklad uveďme situaci v zemědělství, kdy ačkoliv práce v této oblasti nebývá považována za tradiční ženskou úlohu, v důsledku nutnosti zastoupit muže reálně dochází k jeho feminizaci. Tímto posunem pak také dochází k posílení ekonomického postavení žen ve společnosti (Olimova – Bosc 2003: 112; IOM 2009: 18). Právě pokud jsou ženy schopny přispívat do rodinného rozpočtu, je pak pravděpodobnější, že se budou moci podílet i na rozhodování o chodu rodiny, byť se takováto změna často neodehraje bez nesouhlasu mužských příbuzných, neboť ve společnosti je i nadále zakořeněna řada stereotypů o odlišných rolích muže a ženy (Olimova – Bosc 2003: 113–114).

S rostoucími povinnostmi a odpovědnostmi žen se ale váže také větší psychická i fyzická zátěž, což se ještě stupňuje, pokud nedostávají remittance v dostatečné výši, nebo pravidelně a ony tak musí zajistit náhradní příjem, což je nutné vnímat v souvislosti s nízkou mírou sociálního zabezpečení. Mezi další možné dopady migrace na rodinu pak uveďme její pozměněnou podobu, kdy se zmenšila role nukleární rodiny a naopak se začaly objevovat spíše velké a vícegenerační rodiny (IOM 2009: 18, 21; Olimova – Bosc 2003: 108–112).

Migrace rodičů má negativní dopad na psychiku dětí, a to jak v krátkodobém, tak dlouhodobém měřítku, přičemž pocity uzavřenosti a smutku se více projevují u dívek (UNICEF 2011: 92). Problematické je, pokud emigruje otec a výchova dětí tak zůstane na matce, která k tomu často ještě pracuje, takže nemůže na děti dohlížet a věnovat jim potřebnou péči (Olimova – Bosc 2003: 109). Další možností je, že emigrují oba rodiče a děti jsou svěřeny do péče širší rodině – často prarodičům, které ale na výchovu dětí nestačí a právě mezi těmito dětmi narůstá kriminalita (Rayzantsev – Korneev 2014: 23). Rostoucí agresivita a psychické strádání dětí související s nedostatečnou rodičovskou péčí je ještě

výraznější v rodinách, které migrující příbuzný opustil. Agrese se pak projevuje hlavně u chlapců, kteří odmítají uznat matčinu autoritu (UNICEF 2011: 46–47, 97). Mimo to děti migrantů více chybí ve škole, což může být důsledek onoho menšího rodičovského dohledu, nebo také situace, kdy děti pracují (Olimova 2010).

Pokud se podíváme na otázku vzdělání, pak můžeme rozpoznat dva možné dopady migrace. Rodiny díky vyšším příjmům si mohou dovolit kvalitnější vzdělání pro své děti, které také nejsou nuceny pracovat a mohou se věnovat studiu. Na druhou stranu ale absence rodiče může způsobit horší studijní výsledky spojené s menší podporou a dohledem rodičů, demotivaci dětí nebo zhoršené chování, o němž jsme již mluvili (UNICEF 2011: 78–79).

Olimova a Bosc (2003: 116) tvrdí, že asi třetina migrantů více investuje do vzdělání svých dětí. U ostatních domácností tato potřeba ustupuje do pozadí s ohledem na nutnost zajistit základní potřeby rodiny. I přesto jsou výdaje tádžických domácností na vzdělání a zdravotní péči nízké, v průměru to nejsou ani 4 %. Nepříliš vysoké investice do vzdělání je možné vysvětlit tak, že Tádžikové nemají jistotu, že po ukončení studií najdou dostatečně ohodnocenou práci, aby mohli mimo jiné zaplatit výdaje vzniklé během studia. Pokud už domácnosti vydají na vzdělání více peněz, je to na vzdělání chlapců, nikoliv dívek, u nichž se nepředpokládá zapojení se na pracovním trhu (Olimova 2010).

V souvislosti se vzděláním Olimova (2010) také tvrdí, že s ohledem na to, že většina migrantů si najde práci, na niž nepotřebuje mít žádnou kvalifikaci (dělnické pozice na stavbách, drobný obchod), necítí Tádžikové potřebu získávat nějaké vyšší vzdělání. Profese, které vyžadují vysoké vzdělání, jako jsou lékaři nebo učitelé, zastává necelých 5 % migrantů. Olimova uvádí, že po vysoce kvalifikovaných migrantech není velká poptávka, což se ovšem v dlouhodobém měřítku může projevit na propadu kumulace lidského kapitálu, ostatně od devadesátých let je patrné, že se snižuje počet lidí, kteří získají vyšší nebo odborné vzdělání, přičemž se to dotýká hlavně žen.

V souvislosti s otázkou zdravotnictví Rayzantsev a Korneev (2014: 23) tvrdí, že většina migrantů v zahraničí žije a pracuje v tak nevhodném prostředí, že to zhoršuje jejich zdraví. Problematická je i situace těch migrantů, kteří nemají se zaměstnavatelem uzavřenou smlouvu, což se většinou týká dělníků ve stavebnictví, a jsou tak odkázáni na jednání zaměstnavatele, čímž se zvyšuje psychická zátěž, a zároveň jsou na pracovišti vystaveni řadě rizik (Olimova – Bosc 2003: 118).

Olimova a Bosc (2003: 109) pak zmiňují ale i zhoršující se zdraví členů rodin, jejichž příbuzný emigroval – často se jedná o rodiče, kteří jsou vystaveni velké stresové zátěži z migrace jejich syna. Na druhou stranu se zdraví domácností zlepšuje v souvislosti s tím, že mají více peněz, které mohou za zdravotní péči utratit, a zároveň se zlepšuje i jejich strava, která má na zdravotní kondici výrazný vliv. Je třeba mít na paměti, že tento lepší přístup ke zdravotní péči se týká jen těch rodin, kterým chodí dostatečně velké a pravidelné obnosy peněz. Přesto není tak snadné nalézt souvislost mezi migrací a jejím dopadem na zdraví, protože je třeba brát v potaz řadu dalších faktorů, jako je chudoba, vzdělání rodičů či kulturní zvyklosti (UNICEF 47–50).

Rakhmatboeva (2015) jako pozitivní dopad migrace vnímá to, že navrátilí se migranti s sebou mohou přinést odlišné kulturní hodnoty, které pak zpochybňují konzervativní hodnoty tádžické společnosti. Příkladem takového rozporu by mohla být otázka sexuálního chování, kdy tradiční společnost odmítá předmanželský sex, ale migranti s sebou přinášejí liberálnější názory, přičemž tato změna se nejvíce dotýká venkovských oblastí s vysokou mírou migrace (Olimova – Bosc 2003: 110–111). Migranti sami mimo jiné jako přínosné zmiňují krom nabytí nových znalostí také možnost změnit prostředí a vidět odlišný způsob života, stejně jako navázání nových kontaktů (Olimova – Bosc 2003: 116).

Olimova a Bosc (2003: 118) hodnotí dopady pracovní migrace na Tádžikistán jako pozitivní, hlavně s ohledem na zlepšující se blahobyt a životní úroveň domácností a komunit, jejichž členové migrují. Ačkoliv je tedy pracovní migrace

pro řadu domácností nutná pro zajištění přežití, až třetina rodin vnímá tuto „nutnou“ volbu negativně v souvislosti s oněmi negativními dopady, jež jsme zde uvedli (UNICEF 2011: 7, 43–44).

4.4 Vláda a migrace

Ačkoliv Tádžikistán, jakožto člen SNS, podepsal v 90. letech několik dohod týkajících se migrace, například úmluvy o sociálním zajištění a důchodech, nebo úmluvy zavazující k boji s nelegální migrací (Rayzantsev – Korneev 2014: 44), byla emigrace z Tádžikistánu spontánní a žádné právní předpisy či instituce ji neřídily. První úkony mající za cíl pracovní migraci regulovat se objevily okolo roku 2000. Poté se také migrace stala součástí státní politiky zaměstnanosti Tádžikistánu (Jones – Black – Skeldon 2007: 18; Kuddusov 2010: 8; ILO 2010a: 10). Podle autorů Rayzantseva a Korneeva (2014: 21) je „[m]igrační model Tádžikistánu založen na tiché podpoře odjezdu občanů za účelem hledání práce v zahraničí“³². Vláda se tím snaží částečně vyřešit problémy pramenící z populačního růstu, ekonomické stagnace a rozšířené chudoby, které s sebou nesou politické i sociální napětí, a sociální odpovědnost tak v zásadě byla přenesena ze státu právě na pracovní migranty.

Podle Kuma (2012: 90, 106) nemá Tádžikistán žádnou jasnou politiku, která by se zabírala pracovní migrací, ani žádné právní předpisy, které by migraci podporovaly. Pokud se podíváme do databáze právních předpisů a zadáme klíčové slovo „pracovní migrace“, nalezneme dvacet dokumentů (CIS Legislation 2017), takže co se týče otázky existence právních předpisů, pak Kumovi za pravdu dát nemůžeme. Gulina a Utyasheva (2016: 99, 108) pak tvrdí, že země sice postupem času vytvořila řadu strategií, konceptů a právních předpisů, které se touto tematikou zabývají, ale ani tak se nejedná o koherentní migrační politiku.

Nyní se na některé instituce, právní normy a dohody podíváme podobněji. Tvorbu tohoto regulačního rámce lze podle Guliny a Utyashevy (2016: 99)

³² Originální znění: „Migration model of Tajikistan is based on tacit encouragement of citizens' departure to seek employment abroad“ (Rayzantsev – Korneev 2014: 21, překlep v originále).

rozdělit do tří stádií. To první je období let 1998 až 2008, kdy vznikaly první instituce a směrnice mající za cíl mimo jiné i stanovit priority v této problematice. První státní koncepce migrační politiky byla přijata již v roce 1998 a byla jednou z prvních takových koncepcí ve Střední Asii. O tři roky později pak vznikla koncepce věnující se pracovní migraci Tádžiků, která již nezaměstnané měla podpořit v migraci. Na tento dokument navazuje program z roku 2002, podle nějž mají státní instituce věnovat více pozornosti řešení problémů spojených s migrací (Rayzantsev – Korneev 2014: 24).

S ohledem na výrazné migrační proudy směřující do Ruska bylo třeba upravit tuto problematiku na mezinárodní úrovni a Tádžikistán s Ruskem uzavřel různé bilaterální dohody. Například v roce 2004 byla podepsána úmluva o pracovních aktivitách a ochraně občanů³³, která výrazně pomáhá regulovat migrační toky mezi oběma zeměmi. Migrantům mimo jiné zaručuje právo na písemnou smlouvu se zaměstnavatelem, zdravotní ošetření či sociální zabezpečení, ale jejím cílem je i zamezit dvojímu danění, nebo dosáhnout vzájemného uznávání dosaženého vzdělání. Ovšem řada těchto práv a opatření je již ošetřena i v jiných normativních dokumentech. Na základě této dohody byla také ustanovena pracovní skupina, kdy se dvakrát za rok scházejí představitelé migračních služeb a upozorňují na problémy spojené s migrací a hledají jejich řešení. Přesto je tato dohoda kritizována za to, že není právně konzistentní, ať už například s ohledem na ne zcela jasně stanovená kritéria pro prodloužení pracovního povolení, nebo určité rozpory mezi touto úmluvou a ruským právním rámcem (Rayzantsev – Korneev 2014: 47–48; FIDH 2011: 26–27).

Vláda tedy sice s Ruskem podepsala dohodu o ochraně práv pracovních migrantů, ale její dodržování není kontrolováno. Příkladem nelegálního a neetického zacházení budiž případ školáků ze severního Tádžikistánu, kteří byli v rámci „studijní stáže“ nuceni pracovat na rajčatových plantážích ve Volgogradském regionu (Rayzantsev – Korneev 2014: 16–17, 21). O

³³ Plný název zní Agreement Between the Government of the Russian Federation and the Government of the Republic of Tajikistan on Labour Activity and Protection of the Rights of Citizens of the Russian Federation in Tajikistan and of Citizens of Tajikistan in the Russian Federation.

porušování lidských práv a nedostatečné sociální ochraně migrantů mluví i Gulina a Utyasheva (2016: 106) a Rayzantsev a Korneev (2014: 24) také upozorňují, že pokud se mezi Ruskem a Tádžikistánem zvýší politické napětí, stávají se často tádžičtí migranti jakýmsi rukojmími. Autoři pak uvádí příklad téměř 300 deportovaných Tádžiků v reakci na zadržení ruských pilotů v Tádžikistánu v roce 2011.

Pro úplnost dodejme, že dohody mezi Tádžikistánem a Ruskem nejsou uzavírány jen na státní úrovni, ale i na regionální úrovni mezi tádžickými provinciemi a subjekty Ruské federace (FIDH 2011: 27).

Co se týče mezinárodních dohod upravujících problematiku pracovní migrace, tak ty jsou uzavírány jednak v rámci SNS, jednak na bilaterální bázi, kdy například v roce 2005 podepsal Tádžikistán úmluvu s Kazachstánem obsahující obecná ustanovení o ochraně práv migrantů. Mimo to se ale vlády zavazují k uznávání vzdělání a kvalifikace migrantů (Kuddusov 2010: 9). Obdobná dohoda pak byla uzavřena i s Kyrgyzstánem (Rayzantsev – Korneev 2014: 46).

Druhou fází tvorby regulačního rámce je možné ohraničit léty 2008 a 2010, kdy byla i nadále rozvíjena institucionální struktura, ale také sem spadá výrazný návrat migrantů v souvislosti s ekonomickou krizí, což ale přimělo Tádžikistán k „uvědomění si nutnosti vyjednávat o svých zájmech na politické úrovni“³⁴ (Gulina – Utyasheva 2016: 99) a intenzivněji se rozvinula ona diskuze o ochraně pracovních migrantů v zahraničí (Gulina – Utyasheva 2016: 99).

Třetí stádium trvalo od roku 2010 do roku 2016 a i nadále zde rezonovala snaha zajistit ochranu práv a sociální zabezpečení pracovních migrantů, k čemuž by měly napomoci bilaterální a multilaterální dohody. Mimo to se toto období vyznačovalo i snahou zlepšit dovednosti migrantů nebo také diverzifikovat migrační proudy z Tádžikistánu (Gulina – Utyasheva 2016: 99–100). V této souvislosti je zmiňováno například Bělorusko, Afgánistán, Pákistán či Saúdská Arábie, ovšem podle některých odborníků by rozsáhlejší migrace do poslední

³⁴ Originální znění: „realize the necessity of negotiating its interests on a political level“ (Gulina – Utyasheva 2016: 99).

jmenované destinace mohla mít za následek navýšení radikálního fundamentalismu (Rayzantsev – Korneev 2014: 24).

V několika oficiálních dokumentech je migrace vnímána jako součást rozvoje. Hlavním cílem tádžické migrační politiky je pracovní migraci regulovat a řídit takovým způsobem, aby napomohla rozvoji. Pracovní migrace by ale měla být pouze dočasným řešením, které by mělo zlepšit současnou situaci, hlavní prioritou by pak měla být tvorba pracovních míst v Tádžikistánu (Gulina – Utyasheva 2016: 99–100).

Této problematice se vláda sice věnuje, například prosazením státního programu na podporu zaměstnanosti (realizovaného v letech 2014 až 2015)³⁵, jenž měl například pomoci občanům nalézt uplatnění na trhu práce, či napomoci vzniku nových podniků (a tím i pracovních míst), (ILO 2017g; Gulina – Utyasheva 2016: 102). Jenže ani tato opatření nejsou dostatečná, jak upozorňuje Světová banka (World Bank 2017m), aby zajistila vznik dostatečného množství nových pracovních míst pro rychle rostoucí tádžickou populaci, a tak je pracovní migrace i nadále pro řadu lidí jediným možným řešením. Jak jsme již ale naznačili, její regulace není zcela konzistentní.

Problematické je, že spolu s dokumenty věnujícími se otázce migrace nejsou rovnou přijímány konkrétní plány na jejich realizaci či není dořešeno jejich financování. To spolu s nedostatečným tlakem na jejich zavádění má na celý proces negativní efekt (Gulina – Utyasheva 2016: 99). Například nedávno vytvořeným dohodám mezi Ruskem a Tádžikistánem věnující se otázce řádného nábory pracovníků ruskými pracovními agenturami, zlepšení komunikace mezi oběma zeměmi či otázce přijímání a vracení nelegálních migrantů podle Guliny a Utyashevy (2016: 103) také schází konkrétní akční plány, stanovení odpovědnosti, ale i ukazatele pokroku a časový rámeček.

³⁵ Následně byl na konci roku 2015 přijat další státní program na roky 2016 a 2017, jenž je zaměřen především za sociální zabezpečení, regulaci pracovního trhu a samozřejmě na podporu zaměstnanosti, a to ve formě vzniku nových pracovních míst, jichž má být přes 300 tisíc (ILO 2017g; President of the Republic of Tajikistan 2015).

Dalším příkladem neúspěšného pokusu o pomoc migrantům je jeden z cílů národní rozvojové strategie platné pro roky 2007 až 2015, kdy byla zmíněna nutnost snížit náklady na cestu pro migranty (Republic of Tajikistan 2007: 16). Jenže pokud se zaměříme například na železniční dopravu, spatříme spíše opačný trend. Například na začátku roku 2009 zdražil lístek z Dušanbe do Moskvy z 653 somoni na 793 somoni (Murtazoyev 2009) a pokud se podíváme na současné ceny, zjistíme, že cena je už na 1108 somoni (tutu.Travel 2017; xe 2017).

Vláda se snaží také usnadnit hledání práce v zahraničí například spuštěním informačního systému sloužícího k lepšímu navázání kontaktů mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem. Ovšem i zde jsou patrné nedostatky, jako je neodpovídající regulace tohoto systému, nebo nízký zájem o danou službu ze strany samotných migrantů (Gulina – Utyasheva 2016: 103).

Snaha vlády chránit své občany se projevuje i udílením licencí některým zprostředkovatelským agenturám, jenže ani v tomto případě se nedá hovořit o úspěchu, jednak jich většina brzy ukončí svoji činnost, popřípadě se uchýlí k nelegálním praktikám, a jednak zajišťují zaměstnání jen pro nepatrný zlomek migrantů (Kuddusov 2010: 9).

V průběhu let došlo k několika změnám ohledně toho, která vládní instituce měla otázky migrace na starost. Do roku 2006 to bylo ministerstvo práce a sociální ochrany, poté ministerstvo vnitra (FIDH 2011: 29). V roce 2011 pak byl založen úřad Migrační služby spadající pod vládu, která převzala úkoly migrační služby fungující v rámci ministerstva vnitra, zastupitelských úřadů tohoto ministerstva v Rusku nebo část agendy ministerstva práce a sociální ochrany (Shodon 2011). Rozsah činností Migrační služby je široký – mimo jiné se podílí na tvorbě a zavádění jednotné státní politiky a regulačního rámce v oblasti migrace, její zodpovědností je také koordinovat činnost státních institucí, ale i různých organizací a rozvíjet systém organizovaného náboru pracovních migrantů, pomáhat se zavedením zdravotního a sociálního pojištění v zahraničí nebo zajišťovat vzdělání a rozvoj migrantů (Migration Service 2013).

Státní migrační služba má kanceláře v celém Tádžikistánu, které nabízejí mimo jiné i předodjezdové poradenství a školení, ale i různé vzdělávací kurzy. Pobočky působící v Rusku pak mimo jiné pomáhají migrantům s jejich usazením. Jenomže tato instituce má výrazné problémy naplňovat svoji úlohu – registrací projde sotva desetina pracovních migrantů a s rozsáhlými problémy se potýká i její činnost věnující se zajištění vzdělání. Drtivá většina migrantů tak před odjezdem neprojde žádným seminářem či kurzem, který by jim s tímto procesem a adaptací na něj mohl pomoci (Kuddusov 2010: 26; Gulina – Utyasheva 2016: 102–103).

I přes snahu Tádžikistánu usnadnit pracovní migraci do Ruska se i nadále objevuje řada problémů. Například Tádžikové pro vstup do Ruska nepotřebují vízum, ale do tří pracovních dnů po příjezdu se musí registrovat na úřadě Federální migrační služby, pokud tak neučiní, jsou považováni za nelegální migranty (Jones – Black – Skeldon 2007: 18; Visalink Russia 2017). Ačkoliv by se nemělo jednat o zdoluhavý proces a registrace je zdarma, většina Tádžiků se setkala s byrokratickými překážkami, žádostí o úplatek nebo dalšími problémy (Olimova – Bosc 2003: 65). Řada migrantů je pak v zemi nelegálně, což je ale vystavuje možnému zneužívání ze strany zaměstnavatele (Rayzantsev – Korneev 2014: 24). Určitým řešením je pak možnost získat ruské občanství, kdy je možné mít zároveň ruské i tádžické, a podle Kuddusova (2010: 9) se o tuto možnost zajímá stále více pracovních migrantů.

Problematickým aspektem migrace je i odliv kvalifikované pracovní síly, jako jsou doktoři, učitelé a kvalifikovaní dělníci, na což ovšem tádžická vláda zatím adekvátně nezareagovala – například platy ve zdravotnictví a školství nejsou dostatečně vysoké, aby zaměstnance motivovaly zůstat v zemi (Kuddusov 2010: 4). Navíc ani navráťivším se migrantů vláda nijak významně nepomáhá s nalezením zaměstnání, řada z nich také ani nemůže dostávat příspěvky v nezaměstnanosti (Kuddusov 2010: 38; Babaev 2016).

Ačkoliv se vláda snaží upravovat problematiku migrace, pomáhat svým občanům a chránit je a za tímto účelem kooperuje s dalšími státy a současně spolupracuje

i řadou mezinárodních organizací (IOM, ILO, OECD a další) na rozvoji institucionálních struktur pro řízení migrace (Kuddusov 2010: 9–10), vidíme zde i nadále řadu slabin a problémů a Rayzantsev a Korneev (2014: 24) hodnotí, že migrace má i nadále hlavně spontánní charakter.

Ještě se krátce zastavme u dopadu pracovní migrace na politiku, který je velmi omezený. I s ohledem na nedemokratický ráz režimu a nesvobodné volby není migrace důležitým politickým tématem, které by alespoň v čase voleb rezonovalo ve společnosti. Trilling (2013), který se věnoval prezidentským volbám v roce 2013, dodává, že tádžická diaspora v Rusku je natolik početná, že kdyby byly prezidentské volby skutečně svobodné, pak by si kandidáti tyto voliče předcházeli (a tedy se i zabývali jejich požadavky), což by nutně ovlivnilo i současného prezidenta Emomaliho Rahmona, který se podpoře této skupiny obyvatelstva vůbec netěší. Za současného stavu jsou ale migranti přehlíženi a nejedná se jen o jejich možné politické požadavky, ale i o neochotu vlády a politických představitelů země uznat jejich důležitou roli, již hrají v tádžické ekonomice (EURASIANET.org cit. dle IPS 2014).

Nekbakhtshoev (cit dle EURASIANET.org 2012) pak nabízí trochu odlišnou perspektivu, když tvrdí, že pracovní migrace napomáhá udržení režimu prezidenta Rahmona, neboť migrací se vláda zbaví aktivní složky populace, která by jinak mohla protestovat například proti korupci či chudobě.

4.4.1 Mezinárodní právní úpravy

Stejně jako tomu bylo u Filipín, i nyní se podíváme na to, jak se Tádžikistán staví k oněm mezinárodním dohodám, jež jsme představili v obecné části práce. Jako první dohodu přijal Tádžikistán Mezinárodní úmluvu o ochraně práv všech pracovních migrantů a členů jejich rodin, již podepsal v roce 2000 a ratifikoval o dva roky později jako první stát Střední Asie³⁶ (OHCHR 2017b). Ovšem realizace opatření plynoucích z této Úmluvy do praxe neprobíhá příliš úspěšně.

³⁶ Ze středoasijských států tuto Úmluvu ratifikoval ještě Kyrgyzstán v roce 2003 (OHCHR 2017b).

Například prvotní zpráva o implementaci této Úmluvy byla odevzdána až v roce 2010 a i další zprávy jsou tvořeny se značným zpožděním (UPR info 2014: 26).

V roce 2007 pak Tádžikistán ratifikoval i Úmluvu ILO o migraci pro zaměstnání a Úmluvu ILO o migraci v nevhodných podmínkách a prosazování rovnosti příležitostí a rovného zacházení migrujících pracovníků. Druhou jmenovanou přijal v roce 2008 ještě Kyrgyzstán, čímž výčet signatářů ze Střední Asie končí (ILO 2017b, 2017d).

Konvence ILO o důstojné práci pro pracovníky v domácnostech Tádžikistán doposud nepřijal (ILO 2017e), což jednoznačně můžeme dát do souvislosti s faktem, že tádžičtí migranti se jako pracovníci v domácnostech téměř neuplatňují.

Ačkoliv je tedy Tádžikistán, co se přijímání těchto mezinárodních úmluv týče, poměrně aktivní, dopad na jeho obyvatele není velký. Opět je totiž nutné se podívat na to, zda byly tyto dohody přijaty také cílovými zeměmi. Rusko nepřijalo ani jednu z těchto dohod, obdobně jsou na tom také Ukrajina, Kazachstán a Afgánistán. Pouze Německo přijalo Úmluvu ILO o migraci pro zaměstnání a Konvenci ILO o důstojné práci pro pracovníky v domácnostech, což ovšem s ohledem na malý počet migrantů zastávajících tuto práci a počet Tádžiků směřujících do Německa nemá žádný výrazný dopad (ILO 2017b, 2017d, 2017e; OHCHR 2017b).

Ještě se krátce vraťme k Rusku – ačkoliv země žádnou z námi sledovaných konvencí nepřijala, neznamená to, že se této problematice nevěnuje. Naopak s ILO spolupracuje v nejrůznějších otázkách, jako například problematika pracovních podmínek a standardů na pracovišti. Co se ale jeví jako důležité s ohledem na Tádžické migranty, je jednání o přijetí Konvence o bezpečnosti a zdraví ve stavebnictví³⁷ (Redaktsiya E Vesti 2016).

³⁷ Safety and Health in Construction Convention.

Ještě zmiňme Úmluvu o právním postavení migrujících pracovníků a jejich rodinných příslušníků³⁸, která byla uzavřena v rámci SNS v roce 2008, ovšem oproti obdobné úmluvě OSN tato dohoda přináší migrantům menší garance (FIDH 2011: 26).

³⁸ Convention on the Legal Status of Migrant Workers and Their Family Members.

5 Závěr

Tato diplomová práce se věnovala problematice pracovní migrace ve dvou zemích globálního Jihu, a sice na Filipínách a v Tádžikistánu. Tato závěrečná kapitola pak slouží k tomu, abychom zhodnotili, jak vypadá pracovní migrace z těchto zemí, jaké ekonomické a sociální dopady s sebou nese, zda jsou tyto důsledky spíše pozitivní, či negativní a jak se k fenoménu pracovní migrace jednotlivé země staví.

Nejprve jsme si stanovili definice pojmů, s nimiž jsme následně pracovali. Také jsme se zaměřili na podobu migrace a pracovní migrace v celosvětovém měřítku, abychom tyto trendy mohli srovnat se situací v jednotlivých zemích. Vymezili jsme si chápání remitencí a nastínili jejich význam pro země původu, stejně jako možnosti jejich transferu. Následně jsme se krátce věnovali mezinárodním normám, které problematiku pracovní migrace upravují. Na závěr této části jsme shrnuli některé ekonomické a sociální dopady, které pracovní migrace může mít na dané země.

Následovala případová studie Filipín. V první části jsme načrtli podobu emigrace z Filipín. V zásadě se dá říci, že směry migrace Filipínců celosvětovým trendům částečně odpovídají, hlavně co se týče oblíbenosti regionu Severní Ameriky (a hlavně USA) a Asie, rozdílem je pak menší oblíbenost Evropy jakožto cílového regionu. Velký počet emigrantů v USA pak plyne hlavně ze specifických historických vazeb těchto zemí, přičemž sem směřuje také nejvíce Filipínců, kteří se rozhodli emigrovat natrvalo.

Směry pracovní migrace jsou částečně odlišné, zde je hlavním cílovým regionem oblast zemí Perského zálivu, jehož obliba sahá do 70. let minulého století a souvisí s nedostatkem pracovní síly na straně jedné a nedostatkem pracovních míst na straně druhé. Tyto trendy potom celosvětovým trendům spíše neodpovídají, neboť celosvětově více jak polovina pracovních migrantů směřuje do Evropy a Severní Ameriky.

Počty migrantů i konkrétně pracovních migrantů z Filipín v zásadě (s určitými menšími výkyvy) kontinuálně rostou a s tím se pojí i rostoucí objem zasílaných remitencí, jejichž nárůst je kontinuální a na rozdíl od celosvětového poklesu po roce 2008 se na Filipínách tento propad neprojevil. OFWs jsou zaměstnání hlavně ve službách, ve výrobě a jako technici, inženýři či zdravotníci, což celosvětovému stavu také neodporuje. Co je ale pro Filipíny typické, je velký počet OFWs pracujících na moři.

Když jsme analyzovali dopady pracovní migrace na ekonomiku Filipín, zjistili jsme, že remittance mají na makroekonomické úrovni v zásadě pozitivní vliv, když pozitivně ovlivňují ekonomický růst či napomáhají ke snížení mezinárodního dluhu země. Pozitivní jsou dopady i na domácnosti, které přijímají remittance a disponují tak vyššími příjmy a dochází ke snižování chudoby. Negativním důsledkem je ovšem snížená motivace příjemců pracovat. Ačkoliv jsme v práci zmínili několik pozitivních dopadů na komunity, regiony a společnost jako celek, je třeba připustit, že pracovní migrace přispívá také ke zvýšení nerovnosti ve společnosti, což plyne hlavně z počátečních nákladů na migraci samotnou.

Co se týče otázky snížení nezaměstnanosti, zde se o jednoznačně pozitivním vlivu hovořit nedá, migrace sice přinesla určitou úlevu, ale sama o sobě není i s ohledem na rostoucí populaci Filipín dlouhodobým řešením.

Při snaze určit, zda se Filipíny potýkají s fenoménem brain drain, jsme zjistili, že dobrat se potřebných dat je problematické a ani zmínění autoři se neshodnou, zda k odlivu mozků skutečně dochází. Přesto častěji převažovaly názory, že tomu tak skutečně je, mimo jiné v oblasti zdravotnictví či v případě technických pracovníků a pilotů. Mimo to jsme si mohli povšimnout toho, že rozšířená pracovní migrace také ovlivňuje, jaké povolání si studenti zvolí, kdy často studují zdravotnické či námořní školy proto, že tato povolání jsou hojně zastoupena mezi migranty a studenti tedy počítají s tím, že sami také v budoucnu emigrují.

Co se sociálních dopadů týče, v obecné rovině jsme zmínili možný rozvrat modelu rodiny a změnu jejího fungování, což případ Filipín jasně potvrzuje. Dochází ke změně podoby rodiny, ale i funkcí, které jednotliví členové zastávají, popřípadě rolí, které zastávají muži a ženy.

Dále jsme se věnovali dopadu migrace rodičů na děti a zjistili jsme, že ačkoliv mají dané rodiny vyšší výdaje na vzdělání dětí, absence rodičů způsobuje jejich zhoršené studijní výsledky. Vyšší výdaje jsme zaznamenali i v oblasti zdravotní péče, ovšem zdraví samotných migrantů se spíše zhoršuje v souvislosti s pracovními a životními podmínkami v cílové zemi nebo jejich rizikovějšímu chování, popřípadě větší emoční zátěží.

Migranti také na základě své zkušenosti s životem v jiných zemích požadují například zlepšení služeb v místě jejich bydliště, ale není prokázáno, že by migrace přispívala k větší podpoře demokracie. Přesto jsou navrátilivší se OFWs o něco více politicky aktivnější.

Viděli jsme, že pracovní migrace má na Filipíny řadu negativních dopadů, ovšem i tak lze tvrdit, že pozitivní dopady převládají. Pozitiva plynou hlavně z přísunu remitencí, ať již na celostátní úrovni, či v rámci jednotlivých rodin a komunit. Negativa se pak projevují spíše na úrovni domácností, které se musí potýkat s nepřítomností člena rodiny a s tím souvisejícími těžkostmi.

V poslední části kapitoly věnované Filipínám jsme se zaměřili na postoj filipínské vlády k migraci. Zjistili jsme, že již od 70. let se dá hovořit o systematickém exportu pracovní síly a vláda i nadále aktivně podporuje emigraci svých obyvatel s ohledem na to, že stále v zemi není dostatek pracovních míst. V poslední době ale dochází alespoň v rétorické rovině k částečné změně, kdy je ze strany vrcholných politických představitelů artikulován požadavek na takovou ekonomickou změnu, která přinese dostatečný počet pracovních míst tak, aby migrace již nebyla nutná. Takovýto posun ale vyžaduje rozsáhlé reformy a případná změna není v krátkodobém časovém

horizontu možná. Pracovní migrace je ovšem důležitým politickým tématem, což se projevilo například v posledních prezidentských volbách.

V souladu s tvrzením, že Filipíny aktivně podporují pracovní migraci, jsme nastínili, jak ji vláda a jí podřízené instituce usnadňují a řídí. Zjistili jsme, že daných institucí je celá řada (a blížeji jsme tedy představili jen POEA, OWWA či CFO), stejně tak je věnována pozornost celé řadě oblastí souvisejících s migrací, ať už se jedná o nábor pracovníků a jejich přípravu na výjezd, podpora jejich rodinám, nebo pomoc s návratem do vlasti a následnou adaptací. V současné době je ovšem nejvýznamnějším tématem ochrana pracovních migrantů, což se odráží i v činnosti vlády.

Na závěr jsme ještě připomněli, jak se Filipíny staví k oněm mezinárodním dohodám představeným v úvodních kapitolách. I podle toho, že Filipíny je přijaly všechny, lze soudit, že pracovní migrace je pro Filipíny důležitým tématem a i s ohledem na své občany se ji snaží regulovat.

Poté následovala případová studie Tádžikistánu. V první části jsme se zaměřili na podobu migrace z této země, přičemž jsme zjistili, že se zde hlavně v 90. letech objevovaly i jiné typy migrace, než ta pracovní, která se ovšem stala převládajícím trendem na konci 90. let, přičemž její nárůst souvisel hlavně se zhoršenými socioekonomickými podmínkami v Tádžikistánu. Po celé sledované období převládá jako cílová země Ruská federace a to jak u migrace jako takové, tak i u pracovní migrace, což je důsledkem hlavně dlouhodobých historických a kulturních vazeb a toho, že Tádžikové pro vstup do Ruské federace nepotřebují víza.

Data o počtu pracovních migrantů nejsou přesná i s ohledem na to, že řada Tádžiků není do oficiálních statistik započítána. Ovšem obrázek toho, jak se migrace vyvíjela v čase, nám pomohou dotvořit zasílané remitence. Po roce 2002 vidíme kontinuální nárůst jak počtu migrantů, tak remitencí, ale po roce 2008 vidíme krátkodobý pokles v souvislosti s ekonomickou krizí. Následný opětovný nárůst končí v roce 2013, po něm je patrná opětovná sestupná tendence znovu

v reakci na ekonomickou situaci v Rusku. Obdobný vývoj je patrný i na velikosti HDP země, k jehož propadu v roce 2015 ovšem přispěl i pokles cen dalších vývozních artiklů Tádžikistánu.

Když jsme analyzovali dopady pracovní migrace v ekonomické oblasti, zjistili jsme, že Tádžikistán je na přísunu remitencí závislý. To je dáno jednak tím, jak velkou část HDP remittance tvoří, jednak také spíše malou ekonomickou diverzifikací země, ačkoliv potenciál pro změnu zde je. Hlavním problémem ovšem je to, že remittance jsou vázané v zásadě pouze na Ruskou federaci a navíc pocházejí hlavně ze stavebnictví, které je na ekonomické výkyvy velmi citlivé, což se prolíná právě i do objemu zaslanych remitencí. Tádžikistán je tak ekonomicky velmi zranitelný, což jsme ovšem viděli i v předchozí části v souvislosti s krizemi z let 2008 a 2013.

Přesto se v ekonomické oblasti najdou i pozitivní dopady, mezi něž lze počítat stabilizaci směnného kurzu, rozvoj bankovníctví či snížení nezaměstnanosti. Posledně jmenovaný fenomén ovšem spolu s tvorbou sociální sítě může oddalovat potřebné socioekonomické a politické reformy. Na úrovni domácností slouží remittance hlavně k financování základních potřeb, naopak investováno je jen malé procento prostředků. Jasně pozitivním aspektem je to, že remittance v Tádžikistánu napomohly ke snížení chudoby. I v rámci Tádžikistánu se hovoří o problému odlivu mozků, který je patrný již v rámci studia, což ovšem vede ke zpomalení rozvoje země.

Mezi sociální dopady pracovní migrace stejně jako na Filipínách počítáme rozvrat rodin a v menší míře i proměnu role žen, které někdy, pokud je opustí manžel, zastávají funkci hlavy rodiny. Jinak se ale postavení žen příliš nemění a nedochází k jejich výraznější emancipaci, neboť funkce chybějícího muže převezme jiný mužský člen rodiny.

Negativní dopady odchodu člena rodiny se projevují i na zhoršené psychice dětí a mohou se projevit na jejich studijních výsledcích. Remittance spíše nejsou

využity k větším investicím do vzdělání dětí, a pokud ano, pak se jedná spíše o vzdělání chlapců než dívek.

V poslední části jsme se zaměřili na postoj tádžické vlády k migraci. Migrace začala být regulována až po roce 2000 a stala se součástí politiky zaměstnanosti. Od té doby vznikla řada strategií, konceptů a programů a mezinárodních smluv, které se této otázce věnují a pokrývají široký rozsah témat. Problematické ovšem je, že řada těchto iniciativ nefunguje tak, jak bylo zamýšleno, či nebyly přijaty s konkrétními akčními plány. Snaha státu usnadnit a řídit migraci tak není příliš úspěšná a přetrvává zde řada nedostatků.

Co se týče vztahu migrace a politiky, pak samotná migrace i s ohledem na nedemokratický charakter režimu není důležitým politickým tématem země. Vláda se spíše kloní ke snaze vytvořit dostatečný počet pracovních míst v Tádžikistánu, ale její dosavadní projekty a opatření nejsou ani zdaleka dostačující.

Přesto Tádžikistán přijal tři ze čtyř námi sledovaných mezinárodních dohod, což můžeme vykládat jako důkaz toho, že o regulaci migrace má zájem. Nepřijetí úmluvy věnující se pracovníkům v domácnostech lze zdůvodnit minimálním počtem Tádžiků, kteří toto povolání zastávají.

V případě Tádžikistánu jsme viděli pozitivní dopady pracovní migrace, několik jich bylo možné identifikovat v sociální oblasti, ale hlavně se projevíly v souvislosti s remitencemi a tedy vyššími příjmy domácností, snižování chudoby a vyšším HDP země. Ukázalo se, že migrace je pro řadu domácností ekonomickou nutností. Hlavním rizikem je ovšem jasně patrná závislost Tádžikistánu na remitencích, které navíc plynou v zásadě z jednoho zdroje, což činí tádžickou ekonomiku ještě zranitelnější.

Vláda se sice snaží pracovní migraci regulovat, popřípadě usnadnit ať už přijímáním různých programů či mezinárodních dohod, ale její činnost v této oblasti není příliš úspěšná a migranti se tak potýkají s celou řadou problémů.

I zde ovšem platí to, že vláda deklaruje přání se v budoucnu od pracovní migrace odklonit.

Ačkoliv si tato práce nekladla za cíl komparovat jednotlivé země, na závěr by bylo zajímavé poukázat na některé podobnosti, popřípadě odlišnosti mezi jednotlivými zeměmi. Začneme otázkou přílivu remitencí. V druhé kapitole jsme uvedli, že remitence mohou být stabilním příjmem, který může částečně vyvážit dopady ekonomické krize, ale je také možné, že přílišné spoléhání na remitence může v souvislosti s ekonomickými výkyvy v cílové zemi přinést nemalá ekonomická rizika. Oba tyto možné scénáře se pak potvrdily. Řekli jsme, že právě remitence pomohly filipínské ekonomice po asijské ekonomické krizi. Navíc jsme viděli odlišný vývoj po ekonomické krizi v roce 2008. Zatímco u Filipín zůstal příliv remitencí stabilní, což je možné dát i do souvislosti s větší diverzifikací cílových zemí, u Tádžikistánu vidíme zcela jasný propad zasílaných remitencí způsobený ekonomickým oslabením Ruské federace, jakožto hlavní cílové země Tádžiků, a následný ekonomický pokles země jako celku. Podobný scénář se zopakoval po roce 2013.

Další odlišnost vidíme v podílu žen na pracovní migraci. Zatímco u Filipín tvoří zhruba polovinu pracovních migrantů, u Tádžikistánu se jedná jen zhruba o 15 %. Rozdíly jsou patrně dané odlišnými hodnotami a fungováním daných společností. Shodně s tím si můžeme povšimnout odlišné situace s ohledem na proměnu rolí mužů a žen ve společnosti. Zatímco na Filipínách k proměně rolí dochází a ženy se více emancipují (ať již ty, které samy migrují, nebo naopak zůstanou doma), v Tádžikistánu k emancipaci v zásadě nedochází a ženy málokdy přebírají roli mužů.

Co se týče dalších dopadů migrace, u obou zemí je možné si povšimnout fenoménu zvětšování rodin, kdy rodina migranta navazuje pevnější vztahy se širším příbuzenstvem a tito příslušníci také mohou přebrat některé funkce a zodpovědnosti chybějícího člena. Pokud migrují rodiče dětí, ona snížená rodičovská péče se může negativně projevit třeba ve studijních výsledcích dětí.

Filipíny i Tádžikistán se snaží pracovní migraci regulovat a řídit, ovšem Filipíny jsou v tomto případě úspěšnější. Obě země také shodně, alespoň v rétorické rovině, hovoří o nutnosti vytvořit na domácím trhu dostatek pracovních míst, aby pracovní migrace již nebyla ekonomickou nutností, což ovšem v obou případech bude vyžadovat řadu reforem a daného cíle nebude možné dosáhnout v krátkodobém časovém horizontu a obě země jsou teprve na počátku této změny.

6 Seznam použité literatury a pramenů

ADB (2016). Tajikistan. Country Gender Assessment. *Asian Development Bank* (<https://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/185615/tajikistan-cga.pdf>, 11. 3. 2017).

Agunias, D. L. (2008). Managing Temporary Migration: Lessons from the Philippines. *Migration Policy Institute* (dostupné z <http://www.migrationpolicy.org/research/managing-temporary-migration-lessons-philippine-model>, 24. 2. 2017).

Akramov, S. Y. – Akramov, F. S. (2015). Consequences of Labour Migration from Tajikistan to Russia: About the Contemporary Socio-Economic State of Tajik Families. *Mediterranean Journal of Social Sciences* 6 (3), s. 231–236.

Asis, M. M. B. (2006). The Philippines' Culture of Migration. *Migration Policy Institute* 1. 1. 2006 (<http://www.migrationpolicy.org/article/philippines-culture-migration>, 5. 2. 2017).

Asis, M. M. B. (2013). Looking after the left-behind families of overseas Filipino workers: The Philippine experience. *Qscience* (<http://www.qscience.com/doi/pdf/10.5339/qproc.2013.fmd.4>, 23. 2. 2017).

Babaev, A. (2016). Anvar Babaev: The Migration Situation in Tajikistan: Problems and Solutions. *Central Asian Bureau for Analytical Reporting* 14. 12. 2016 (<http://cabar.asia/en/anvar-babaev-the-migration-situation-in-tajikistan-problems-and-solutions/>, 30. 3. 2017).

Babajanov, R. (2014). Improving Statistics of Migration Processes in the Republic of Tajikistan. *Economic Commission for Europe* (https://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.10/2014/mtg1/WP_19_Tajikistan_en.pdf, 2. 3. 2017).

- Batalova, J. – McNamara, K. (2015). Filipino Immigrants in the United States. *Migration Policy Institute* 21. 7. 2015
(<http://www.migrationpolicy.org/article/filipino-immigrants-united-states>, 6. 2. 2017).
- Battistella, G. – Asis, M. M. B. (2013). Country Migration Report. The Philippines 2013. *CFO – DOLE – POEA*
(<https://www.iom.int/files/live/sites/iom/files/Country/docs/CMReport-Philippines-2013.pdf>, 7. 2. 2017).
- Battistella, G. – Conago, C. G. (1998). The Impact of Labour Migration on the Children Left Behind: A Study of Elementary School Children in the Philippines. *Journal of Social Issues in Southeast Asia* 13 (2), s. 220–241.
- Battistella, G. – Sun Liao, K. A. (2013). Youth Migration from the Philippines: Brain Drain and Brain Waste. *UNICEF Philippines – Scalabrini Migration Center* (<http://www.mdgfund.org/sites/default/files/Youth-Migration-Philippines-Brain-Drain-Brain-Waste.pdf>, 10. 2. 2017).
- Bayangos, V. B. (2012). Going With Remittances: the Case of the Philippines. *Bangko Sentral ng Pilipinas*
(<http://www.bsp.gov.ph/downloads/Publications/2012/WPS201201.pdf>, 20. 2. 2017).
- Brownbridge, M. – Canagarajah, S. (2010). Remittances and the Macroeconomic Impact of the Global Economic Crisis in the Kyrgyz Republic and Tajikistan. *China and Eurasia Forum Quarterly* 8 (4), s. 3–9.
- Buckley, C. – Hofmann, E. T. (2012). Are Remittances an Effective Mechanism for Development? Evidence from Tajikistan, 1999-2007. *The Journal of Development Studies* 48 (8), s. 1121–1138.
- Calapati, J. (2014). Remittances; Why OFWs do not use banks. *Malaya Business Insight* 16. 4. 2014 (<http://www.malaya.com.ph/business-news/business/remittances-why-ofws-do-not-use-banks>, 12. 2. 2017).

Calzado, R. J. (2007). Labour Migration and Development Goals: the Philippine Experience. *International Dialogue on Migration* 8. 10. 2007 (https://www.iom.int/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/microsites/IDM/workshops/global_labour_mobility_0809102007/presentations/paper_calzado.pdf, 19. 2. 2017), s. 1–12.

CFO (2000). Stock Estimate of Overseas Filipinos as of December 2000. *Commission on Filipinos Overseas* (http://www.cfo.gov.ph/images/statistics/stock_estimate/Stock-2000.pdf, 10. 2. 2017).

CFO (2003). Stock Estimate of Overseas Filipinos as of December 2003. *Commission on Filipinos Overseas* (http://www.cfo.gov.ph/images/statistics/stock_estimate/Stock-2003.pdf, 10. 2. 2017).

CFO (2005). Stock Estimate of Overseas Filipinos as of December 2005. *Commission on Filipinos Overseas* (http://www.cfo.gov.ph/images/statistics/stock_estimate/Stock-2005.pdf, 10. 2. 2017).

CFO (2008). Stock Estimate of Overseas Filipinos as of December 2008. *Commission on Filipinos Overseas* (http://www.cfo.gov.ph/images/statistics/stock_estimate/2008_stock-_estimate.pdf, 10. 2. 2017).

CFO (2010). Stock Estimate of Overseas Filipinos as of December 2010. *Commission on Filipinos Overseas* (http://www.cfo.gov.ph/images/statistics/stock_estimate/Stock-2010.pdf, 10. 2. 2017).

CFO (2013). Stock Estimate of Overseas Filipinos as of December 2013. *Commission on Filipinos Overseas* (dostupné z <http://www.cfo.gov.ph/downloads/statistics/stock-estimates.html>, 10. 2. 2017).

CFO (2016). 2014 CFO Compendium of Statistics on International Migration. 4. edice *Commission of Filipinos Overseas* (<http://cfo.gov.ph/images/pdf/pdf-migration/2014-CFO-Statistical-Compendium.pdf>, 20. 2. 2017, s. 1–86).

CFO (2017). Lingkod sa Kapwa Pilipino (LINKAPIL) or Link for Philippine Development. *Commission of Filipinos Overseas* (<http://www.cfo.gov.ph/program-and-services/lingkod-sa-kapwa-pilipino-linkapil-or-link-for-philippine-development.html>, 19. 2. 2017).

CIS Legislation (2017). *Database* (<http://cis-legislation.com/search.fwx?countryid=9>, 25. 3. 2017).

Codals, et al. (2017). *P. D. 442: Labor Code of the Philippines* (<http://codalsetal.tumblr.com/post/52780758628/pd-442-labor-code-of-the-philippines>, 15. 2. 2017).

Connor, P. (2016). Migrant remittances worldwide drop in 2015 for first time since Great Recession. *Pew Research Center* 31. 8. 2016 (<http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/08/31/migrant-remittances-worldwide-drop-in-2015-for-first-time-since-great-recession/>, 22. 1. 2017).

Cortes, P. (2015). The Feminization of International Migration and its Effects on the Children Left Behind: Evidence from the Philippines. *World Development* 65 (1), s. 62–78.

CPSS – World Bank (2007). General principles for international remittance services. *Committee on Payment and Settlement Systems – World Bank* (http://siteresources.worldbank.org/INTPAYMENTREMMITTANCE/Resources/New_Remittance_Report.pdf, 22. 1. 2017).

Danzer, A. M. – Dietz, B. – Gatskova, K. (2013). Tajikistan Household Panel Survey: Migration, Remittances and the Labor Market. *Institute for East and Southeast European Studies* (http://www.ios-regensburg.de/fileadmin/doc/VW_Project/Booklet-TJ-web.pdf, 6. 3. 2017).

- Démurger, S. (2017). *Migration and families left blind* (<http://wol.iza.org/articles/migration-and-families-left-behind/long>, 29. 1. 2017).
- DESA (2015a). *Trends in International Migrant Stock: The 2015 Revision* (dostupné z <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates15.shtml>, 21. 1. 2017).
- DESA (2015b). *Trends in International Migrant Stock: Migrants by Destination and Origine* (dostupné z <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates15.shtml>, 3. 2. 2017).
- DESA (2015c). *International Migration Report 2015* (<http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015.pdf>, 23. 1. 2017).
- DESA (2016a). *International Migration Report 2015. Highlights* (http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf, 21. 10. 2016).
- DESA (2016b). *International migrant stock 2015: graphs* (<http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimatesgraphs.shtml?0g0>, 21. 10. 2016).
- Dinkelman, T. – Mariotti, M. (2014). *What are the long run effects of labor migration on human capital? Evidence from Malawi* (<http://www.parisschoolofeconomics.eu/docs/ydepot/semin/texte1314/WHA2014TAR.pdf>, 29. 1. 2017).
- DOLE (2016). 2,191 repatriated from Saudi; P.5b aid to distressed OFWs. *Department of Labor and Employment* 30. 10. 2016 (<http://www.dole.gov.ph/news/view/3269>, 17. 2. 2017).

DOLE (2017). DOLE Profile. *Department of Labor and Employment* ([http://www.dole.gov.ph/pages/view/7, 5. 2. 2017](http://www.dole.gov.ph/pages/view/7,5.2)).

El-Qorchi, M. (2002). The Hawala System. *Finance and Development* 39 (4), s. 31–33.

Eriksen, T. H. (2015). What's wrong with the Global North and the Global South?. *Global South Studies Centre Cologne* (<http://gssc.uni-koeln.de/node/454>, 1. 12. 2016).

Erlich, A. (2006). Tajikistan: From Refugee Sender to Labor Exporter. *Migration Policy Institute* 1. 7. 2006 (<http://www.migrationpolicy.org/article/tajikistan-refugee-sender-labor-exporter>, 28. 2. 2017).

EURASIANET.org (2012). *Tajikistan: Mass Migration Good for Regime, Argues Political Scientist* 27. 11. 2012 (<http://www.eurasianet.org/node/66225>, 30. 3. 2017).

Federal'naya sluzhba gosudarstvennoy statistiki (2010). *Natsional'nyy sostav naseleniya* (http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm, 3. 3. 2017).

FIDH (2011). Tajikistan: Exporting the Workforce – At What Price? Tajik Migrant Workers Need Increased Protection. *International Federation for Human Rights* (https://www.fidh.org/IMG/pdf/taj_report-2.pdf, 30. 3. 2017).

Finch, S. (2013). Philippines brain drain: Fact or fiction? *CMAJ* 185 (12), s. 557–558.

Gale, T. (2007). Philippines. *encyclopedia.com* (<http://www.encyclopedia.com/places/asia/philippines-political-geography/philippines>, 23. 2. 2017).

Garchitorena, V. P. (2007). *Diaspora Philanthropy: The Philippine Experience* (<https://www.cbd.int/financial/charity/philippines-diaspora.pdf>, 23. 2. 2017).

Ghosh, B. (2006). *Migrants' Remittances and Development. Myths, Rhetoric and Realities* (Ženeva: IOM).

GMDAC (2016). Global Migration Trends Factsheet 2015. *IOM's Global Migration Data Analysis centre* (<http://gmdac.iom.int/global-migration-trends-factsheet>, 22. 1. 2017).

Chimhowu, A. – Piesse, J. – Pinder, C. (2005). The Socioeconomic Impact of Remittances on Poverty Reduction. In: Ratha, D. – Maimbo, S. M. eds. *Remittances. Development Impact and Future Prospects* (New York: the World Bank), s. 83–102.

Cholewinski, R. (2005). Protecting Migrant Workers in a Globalized World. *Migration Policy Institute* 1. 5. 2005 (<http://www.migrationpolicy.org/article/protecting-migrant-workers-globalized-world>, 23. 1. 2017).

ICS (2017). Global Supply and Demand for Seafarers. *International Chamber of Shipping* (<http://www.ics-shipping.org/shipping-facts/shipping-and-world-trade/global-supply-and-demand-for-seafarers>, 6. 2. 2017).

ILO (2010a). Migration and Development in Tajikistan – Emigration, Return and Diaspora. *International Labour Organization* (<http://staging.ilo.org/public/libdoc/ilo/2010/455257.pdf>, 28. 2. 2017).

ILO (2010b). *Migrant Remittances to Tajikistan: The Potential for Savings, Economic Investment and Existing Financial Products to Attract Remittances* (http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-moscow/documents/publication/wcms_308938.pdf, 4. 3. 2017).

ILO (2015). *ILO global estimates on migrant workers. Results and methodology* (http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_436343.pdf, 7. 1. 2017).

ILO (2016). *Labour migration* (<http://www.ilo.org/global/topics/labour-migration/lang--en/index.htm>, 2. 10. 2016).

ILO (2017a). *C097 - Migration for Employment Convention (Revised), 1949 (No. 97)*

(http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C097, 23. 1. 2017).

ILO (2017b). *Ratifications of C097 - Migration for Employment Convention (Revised), 1949 (No. 97)*

(http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312242, 23. 1. 2017).

ILO (2017c). *C143 - Migrant Workers (Supplementary Provisions) Convention, 1975 (No. 143)*

(http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C143, 23. 1. 2017).

ILO (2017d). *Ratifications of C143 - Migrant Workers (Supplementary Provisions) Convention, 1975 (No. 143)*

(http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312288, 23. 1. 2017).

ILO (2017e). *C189 - Domestic Workers Convention, 2011 (No. 189)*

(http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:2551460, 24. 1. 2017).

ILO (2017f). *Ratifications of C189 - Domestic Workers Convention, 2011 (No. 189)*

(http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:2551460, 25. 1. 2017).

ILO (2017g). *Tajikistan*

(http://www.ilo.org/dyn/youthpol/en/f?p=30850:3000:0::NO::P3000_COUNTRY_CODE:TJ, 26. 3. 2017).

- IOM (2009). *Abandoned Wives of Tajik Labor Migrants* (http://www.iom.tj/pubs/abandoned_wives_English.pdf, 11. 3. 2017).
- IOM (2016). *Labour migration* (<http://www.iom.int/labour-migration>, 4. 12. 2016).
- IPS (2014). Tajikistan's Government Distances Itself from Labour Migrants. *Inter Press Service* 11. 4. 2014 (<http://www.ipsnews.net/2014/04/tajikistans-government-distances-labour-migrants/>, 30. 3. 2017).
- ITUC (2012). Domestic Workers Convention comes into force after ratification by the Philippines. *International Trade Union Confederation* 6. 8. 2012 (<https://www.ituc-csi.org/domestic-workers-convention-comes?lang=en>, 24. 2. 2017).
- IWPR (2016). Tajikistan's Frozen Banking System. *Institute for War & Peace Reporting* 14. 12. 2016 (<https://iwpr.net/global-voices/tajikistan%E2%80%99s-frozen-banking-system>, 6. 3. 2017).
- Jimenez, A. J. (2010). Adverse effects of labor migration on the Filipino family. *Philstar* 4. 12. 2010 (<http://www.philstar.com/freeman-opinion/635653/adverse-effects-labor-migration-filipino-family>, 22. 2. 2017).
- Jimeno, R. L. V. (2016). Unemployment and its causes. *Manila Standard* 22. 2. 2016 (<http://thestandard.com.ph/opinion/columns/out-of-the-box-by-rita-linda-v-jimeno/199911/unemployment-and-its-causes.html>, 22. 2. 2017).
- Jones, L. – Black, R. – Skeldon, R. (2007). Migration and Poverty Reduction in Tajikistan. *Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty* (http://www.migrationdrc.org/publications/working_papers/WP-C11.pdf, 8. 3. 2017).
- Kireyev, A. (2006). The Macroeconomics of Remittances: The Case of Tajikistan. *International Monetary Fund* (<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp0602.pdf>, 8. 3. 2017).

- knoema (2017). *Philippines - Unemployment rate*
(<https://knoema.com/atlas/philippines/unemployment-rate>, 22. 2. 2017).
- KNOMAD (2016). Migration and Remittances Recent Developments and Outlook. *The Global Knowledge Partnership on Migration and Development*
(<http://pubdocs.worldbank.org/en/661301460400427908/MigrationandDevelopmentBrief26.pdf>, 22. 1. 2017).
- Kuddusov, J. (2010). Migration Survey. Migration and Skills in Tajikistan. *European Training Foundation*
([http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/CB6806112A411877C12578EF0055A7C5/\\$file/Migration%20survey_Tajikistan.pdf](http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/CB6806112A411877C12578EF0055A7C5/$file/Migration%20survey_Tajikistan.pdf), 2. 3. 2017).
- Kumo, K. (2012). Tajik labour migrants and their remittances: is Tajik migration pro-poor? *Post-communist Economies* 24 (1), s. 87–109.
- Kurbanov, S. (2013). *Gender shape of labor migration in the Republic of Tajikistan*
([http://www.stat.tj/img/en/Gender%20aspects%20in%20migration\(1\).pdf](http://www.stat.tj/img/en/Gender%20aspects%20in%20migration(1).pdf), 10. 3. 2017).
- Lau, K. Y. (2011). The Philippine Labour Export Policy: A Strategy for Temporary Economic Survival, Not for Long-term Development. *Undercurrent Journal* VIII (2), s. 6–19.
- Levitt, P. – Lamba-Nieves, D. (2010). "It's Not Just About the Economy, Stupid" - Social Remittances Revisited. *Migration Policy Institute* 21. 5. 2010
(<http://www.migrationpolicy.org/article/its-not-just-about-economy-stupid-social-remittances-revisited>, 29. 1. 2017).
- Light, M. K. – Lewandowski, B. (2015). *Remittances in the Philippines: the Impact of Remittance Taxes*
(http://www.colorado.edu/business/sites/default/files/attached-files/western_union_tax_impact_122215.pdf, 14. 2. 2017).

LINKAPIL (2017). Linkapil. *Commission of Filipinos Overseas* (<http://www.cfo-linkapil.org.ph/>, 19. 2. 2017).

Mason, M. (1997). *Development and Disorder: a history of the Third World since 1945* (Hannover: University Press of New England).

MDG-F (2013). Youth Employment and Migration. Country Brief: Philippines. *MDG Achievement Fund* (http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---ed_emp_msu/documents/publication/wcms_219633.pdf, 11. 2. 2017).

Mendoza, D. R. (2015). Shortage Amid Surplus: Emigration and Human Capital Development in the Philippines. *International Organization for Migration – Migration Policy Institute* (dostupné z <http://www.migrationpolicy.org/research/shortage-amid-surplus-emigration-and-human-capital-development-philippines>, 10. 2. 2017).

Migration News (1995). Philippines Approves New Migrant Worker Act. *Migration News* 2 (7) (<https://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=699>, 24. 2. 2017).

Migration Service (2013). *The Statute of the Migration service* 23. 8. 2013 (<http://www.migration.tj/index.php/en/news/2013-09-24-03-38-52>, 24. 3. 2017).

Mughal, A.-G. (2007). Migration, Remittances, and Living Standards in Tajikistan. *International Organization for Migration* (http://www.iom.tj/publications/remittances_report_IOM_2007.pdf, 4. 3. 2017).

Murtazoyev, F. (2009). Tajikistan raises passenger fares for long-distance trains. *ASIA-Plus* 13. 2. 2009 (<http://news.tj/en/news/tajikistan/20090213/tajikistan-raises-passenger-fares-long-distance-trains>, 23. 3. 2017).

NRCO (2017a). The NRCO. *National Reintegration Center for OFWs* (<http://nrco.omdsinc.com/>, 15. 2. 2017).

NRCO (2017b). Programs and Services. *National Reintegration Center for OFWs* (<http://nrco.omdsinc.com/pogramsandservices.htm>, 15. 2. 2017).

- Nuralishoeva, V. (2012). Tajikistan's Students in Flight. *Institute for War & Peace reporting* 4. 5. 2012 (<https://iwpr.net/global-voices/tajikistans-students-flight>, 8. 3. 2017).
- OECD (2004). *Glossary of Statistical Terms. Shuttle Trade* 4. 2. 2004 (<http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2459>, 2. 3. 2017).
- OECD (2017). *Migration and the Brain Drain Phenomenon* (<http://www.oecd.org/dev/poverty/migrationandthebraindrainphenomenon.htm>, 28. 1. 2017).
- OHCHR (2017a). International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. *United Nations Human Rights Office of the High Commissioner* (<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CMW.aspx>, 25. 1. 2017).
- OHCHR (2017b). Status of ratification. Interactive dashboard. *The United Nations Office of High Commissioner for Human Rights*. 17. 1. 2017 (<http://indicators.ohchr.org/>, 25. 1. 2017).
- Olimova, S. (2010). The Impact of Labour Migration on Human Capital: The Case of Tajikistan. *Revue Européenne des Migrations Internationales* 26 (3), s. 181–197.
- Olimova, S. – Bosc, I. (2003). Labour Migration from Tajikistan. *International Organization for Migration* (http://publications.iom.int/system/files/pdf/labour_migration_tajikistan.pdf, 28. 2. 2017).
- O’Neil, K. (2004). Labor Export as Government Policy: The Case of the Philippines. *Migration Policy Institute* 1. 1. 2004 (<http://www.migrationpolicy.org/article/labor-export-government-policy-case-philippines>, 24. 2. 2017).

Opiniano, J. M. (2004). Our Future Beside the Exodus: Migration and Development Issues in the Philippines. *Institute for Migration and Development Issues*, s. 1–66.

Opiniano, J. M. (2007). *Statistics on Filipinos' International Migration: Issues and Steps Towards Harmonizing the Data* (<http://nap.psa.gov.ph/ncs/10thNCS/papers/contributed%20papers/cps-03/cps03-04.pdf>, 23. 2. 2017).

Orbeta, A. – Abrigo, M. (2009). Philippine International Labour Migration in the Past 30 Years: Trends and Prospects. *Philippine Institute for Development Studies* (<http://dirp3.pids.gov.ph/ris/dps/pidsdps0933.pdf>, 4. 2. 2017).

Orbeta A. – Abrigo, M. – Cabalfin, M. (2009). Institutions Serving Philippine International Labor Migrants. *Philippine Institute for Development Studies* (<http://dirp3.pids.gov.ph/ris/dps/pidsdps0931.pdf>, 24. 2. 2017).

OSN (2006). *Nineteenth Meeting of the IMF Committee on Balance of Payments Statistics Frankfurt, Germany, October 23–26, 2006. Definitions of Remittances* (<https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2006/06-04.pdf>, 17. 1. 2017).

Palát, M. (2013). *Ekonomické aspekty mezinárodní migrace: teorie a praxe v Evropské unii* (Ostrava: Key Publishing).

Palát, M. (2014). Příčiny vzniku migrace a reflexe souvisejících teorií. *XVII. Kolokvium o regionálních vědách* (https://is.muni.cz/do/econ/soubory/katedry/kres/4884317/48596005/091_2014.pdf, 4. 3. 2017), s. 708–714.

Papoušková, R. (2009). Mezinárodní migrace osob a její důsledky pro rozvojové země. In. Adamcová, L. – Němečková, T. a kol., *Rozvojová ekonomika* (Praha: Oeconomia), s. 273–302.

Parreñas, R. (2005). Long distance intimacy: class, gender and intergenerational relations between mothers and children in Filipino transnational families. *Global Networks* 5 (4), s. 317–336.

Philippine Statistics Authority (2016). *2015 Survey on Overseas Filipinos* 18. 5. 2016 (<https://psa.gov.ph/content/2015-survey-overseas-filipinos-0>, 11. 2. 2017).

PNB (2017). Steps to Send your Remittances. *Philippine National Bank* (<http://www.pnb.com.ph/index.php/global-filipino/ways-to-send-your-remittances/steps-to-send-your-remittances>, 12. 2. 2017).

POEA (2005). OFW Global Presence. A Compendium of Overseas Employment Statistics 2005. *Philippine Overseas Employment Administration* (<http://www.poea.gov.ph/ofwstat/compendium/2005.pdf>, 7. 2. 2017).

POEA (2008). Compendium of OFW Statistics 2008. *Philippine Overseas Employment Administration* (<http://www.poea.gov.ph/ofwstat/compendium/2008.pdf>, 7. 2. 2017).

POEA (2010). Overseas Employment Statustucs 2010. *Philippine Overseas Employment Administration* (<http://www.poea.gov.ph/ofwstat/compendium/2010.pdf>, 7. 2. 2017).

POEA (2013). Compendium of OFW Statistics 2013. *Philippine Overseas Employment Administration* (<http://www.poea.gov.ph/ofwstat/compendium/2013.pdf>, 10. 2. 2017).

POEA (2015). Philippine overseas employment administration. *Philippine Overseas Employment Administration* (<http://www.poea.gov.ph/ofwstat/compendium/2015.pdf>, 7. 2. 2017).

POEA (2017). *Philippine Overseas Employment Administration* (<http://www.poea.gov.ph/>, 5. 2. 2017).

President of the Republic of Tajikistan (2015). *Regular meeting of the Government of the Republic of Tajikistan* 27. 11. 2015 (<http://www.president.tj/en/node/10379>, 26. 3. 2017).

PSA (2006). Unemployment Rate Estimated at 7.3 Percent in October 2006 Results from the October 2006 Labor Force Survey (LFS). *Philippine Statistics Authority* 15. 12. 2006 (<https://psa.gov.ph/content/unemployment-rate-estimated-73-percent-october-2006-results-october-2006-labor-force-survey>, 22. 2. 2017).

Putz, C. (2015). Tough Times Ahead in Tajikistan. *The Diplomat* 27. 5. 2015 (<http://thediplomat.com/2015/05/tough-times-ahead-in-tajikistan/>, 8. 3. 2017).

Rakhmatboeva, D. (2015). Tajikistan: Migration as a New Security Threat in Tajikistan. *The PULS* (https://pulsofcentralasia.org/2015/10/11/tajikistan-migration-as-a-new-security-threat-in-tajikistan-by-dilnoza-rakhmatboeva/#_edn10, 8. 3. 2017).

Ratha, D. (2005). Workers' Remittances: An Important and Stable Source of External Development Finance In: Ratha, D. – Maimbo, S. M. eds. *Remittances. Development Impact and Future Prospects* (New York: The World Bank), s. 17–51.

Ratha, D. (2012). Remittances: Funds for the Folks Back Home. *International Monetary Fund* 28. 3. 2012 (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/remitt.htm>, 25. 1. 2017).

Ratha, D. – Maimbo, S. M. (2005). Remittances: An Overview In: Ratha, D. – Maimbo, S. M. eds. *Remittances. Development Impact and Future Prospects* (New York: the World Bank), s. 1–16.

Rayzantsev, S. – Korneev, O. (2014). Russia and Kazakhstan in Eurasian Migration System: Development Trends, Socio-Economic Consequences of Migration and Approaches to Regulation. In: Di Bartolomeo, A. –Makaryan, S. – Weinar, A. eds. *Regional Migration Report: Russian and Central Asia*.

(http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/31245/RussiaAndCentralAsia_MPC_CarimEastReport.pdf?sequence=1, 1. 3. 2017).

Redaktsiya E Vesti (2016). Russia has signed an agreement with ILO up to 2020 and revised the approach to migration. *E Vesti* 22. 11. 2016 (<http://www.e-vesti.ru/en/russia-has-signed-an-agreement-with-ilo-up-to-2020-and-revised-the-approach-to-migration/>, 30. 3. 2017).

Remittance Prices Worldwide (2017a). *Sending money from Saudi Arabia to Philippines* (http://remittanceprices.worldbank.org/en/corridor/Saudi-Arabia/Philippines?start_date=1230786000&end_date=1238558399&order=field_cc1_fee&sort=asc#tab-1, 11. 2. 2017).

Remittance Prices Worldwide (2017b). *Sending money from Japan to Philippines* (http://remittanceprices.worldbank.org/en/corridor/Japan/Philippines?start_date=1420088400&end_date=1427860799, 11. 2. 2017).

Remittance Prices Worldwide (2017c). *Sending money from Australia to Philippines* (http://remittanceprices.worldbank.org/en/corridor/Australia/Philippines?start_date=1420088400&end_date=1427860799, 11. 2. 2017).

Remittance Prices Worldwide (2017d). *Sending money from USA to Philippines* (http://remittanceprices.worldbank.org/en/corridor/United-States/Philippines?start_date=1420088400&end_date=1427860799, 11. 2. 2017).

Remittance Prices Worldwide (2017e). *Sending money from UAE to Philippines* (http://remittanceprices.worldbank.org/en/corridor/United-Arab-Emirates/Philippines?start_date=1246420800&end_date=1254369599, 12. 2. 2017).

Remittance Prices Worldwide (2017f). *Sending money from Russia to Tajikistan* (https://remittanceprices.worldbank.org/en/corridor/Russia/Tajikistan?start_date=1388552400&end_date=1396324799, 4. 3. 2017).

Remittance Prices Worldwide (2017g). *Sending money from Germany to Tajikistan*

(https://remittanceprices.worldbank.org/en/corridor/Germany/Tajikistan?start_date=1475294400&end_date=1483246799, 4. 3. 2017).

Republic of Tajikistan (2007). *National Development Strategy of the Republic of Tajikistan for the Period to 2015*

(<https://www.unpei.org/sites/default/files/PDF/TAJ-National-Development-Strategy-en.pdf>, 23. 3. 2017).

Reyes, T. – Steger, I. (2016). Duterte the hero! Filipinos working abroad say they're coming home to a better Philippines. *QUARTZ* 27. 11. 2016
(<https://qz.com/843446/rodrigo-duterte-the-hero-filipinos-working-abroad-ofws-say-theyre-coming-home-to-a-better-philippines/>, 17. 2. 2017).

Rigg, J. (2015). The Global South. *Global South Studies Centre Cologne*
(<http://gssc.uni-koeln.de/node/458>, 1. 12. 2016).

Rodriguez, R. M. (2005). Domestic Insecurities: Female Migration from the Philippines, Development and National Subject-Status. *The Center for Comparative Immigration Studies* (http://ccis.ucsd.edu/_files/wp114.pdf, 3. 2. 2017).

Rother, S. (2009). Changed in Migration? Philippine Return Migrants and (Un) Democratic Remittances. *European Journal of EastAsianStudies* 8 (2), s. 245–74.

Ruiz, N. G. (2008). Managing Migration: Lessons from the Philippines. *Development Prospects Group, The World Bank* 11. 8. 2008
(<http://pubdocs.worldbank.org/en/85441444756847864/MD-Brief6.pdf>, 17. 2. 2017), s. 1–4.

Russell, S. S. (2003). Migration and Development: Reframing the International Policy Agenda. *Migration Policy Institute* 1. 7. 2003
(<http://www.migrationpolicy.org/article/migration-and-development-reframing-international-policy-agenda/>, 30. 10. 2016).

Salvosa, F. (2015). Philippines struggles with unemployment despite economic growth. *CNBC* 1. 9. 2015 (<http://www.cnbc.com/2015/09/01/unemployment-in-philippines-an-issue-despite-rapid-economic-growth.html>, 22. 2. 2017).

Sander, C. – Maimbo, S. M. (2005). Migrant Remittances in Africa: A Regional Perspective. In. Maimbo, S. M. – Ratha, D. eds. *Remittances. Development Impact and Future Prospects* (New York: the World Bank), s. 53–79.

Semyonov, M. – Gorodzieski, A. (2008). Labor Migration, Remittances and Economic Well-being of Households in the Philippines. *Population Research and Policy Review* 27, s. 619–637.

Seriño, M. N. V. (2012). Effects of International Remittances on the Philippine Economy: A Cointegration Analysis. *DLSU Business & Economics Review* 21 (2), s. 47–62.

Shodon, R. (2011). IOM to help newly established Migration Service in Tajikistan. *ASIA-Plus* 1. 2. 2011 (<https://news.tj/en/news/tajikistan/society/20110201/iom-help-newly-established-migration-service-tajikistan>, 30. 3. 2017).

Stojanov, R. – Gladišová, L. (2011). Úvod do tématu migrace a rozvoje a přehled klíčových teoretických konceptů. In. Brázová, V.–K. a kol., *Migrace a rozvoj: rozvojový potenciál mezinárodní migrace* (Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze), s. 9–43.

Stojanov, R. – Novosák, J. (2008). Migrace místo pomoci? Remitence a cirkulace mozků jako nástroje rozvoje. *Mezinárodní vztahy* 43 (1), s. 38–77.

Stojanov, R. – Schroth, J. – Mikes, A. (2011). Remitence a jejich rozvojový dopad. In. Brázová V.–K. a kol. *Migrace a rozvoj: Rozvojový potenciál mezinárodní migrace* (Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze), s. 44–64.

Straková, N. (2009). Filipínci cestují za prací, jejich rodiny se rozpadají. *Rozvojovka* 11. 11. 2009 (<http://www.rozvojovka.cz/clanky/747-filipinci-cestuji-za-praci-jejich-rodiny-se-rozpadaji.htm>, 22. 2. 2017).

Tejero, L. M. S. – Fowler, C. (2012). Migration of women from the Philippines: Implications for healthcare delivery. *Collegian* 19, s. 59–63.

The Filipino Times (2016). *Duterte administration vows to end labor migration* 26. 12. 2016 (<http://filipinotimes.ae/news/2016/12/26/duterte-administration-vows-to-end-labor-migration/>, 17. 2. 2017).

The Manila Times (2016). *How rulers affect migration measurement of life* 3. 6. 2016 (<http://www.manilatimes.net/how-rulers-affect-migration-measurement-of-life/271521/>, 17. 2. 2017).

Trilling, D. (2013). Tajikistan: In Ceremonial Presidential Race, Migrant Vote Shut Out. *EURASIANET.org* 31. 10. 2013 (<http://www.eurasianet.org/node/67709>, 30. 3. 2017).

Trilling, D. (2015). Remittances to Central Asia Fall Sharply, as Expected. *Eurasianet.org* 21. 4. 2015 (<http://www.eurasianet.org/node/73061>, 4. 3. 2017).

Tullao, T. S. – Rivera, J. P. R. (2008). The Impact of Temporary Labor Migration on the Demand for Education: Implications on the Human Resource Development in the Philippines. *UNESCO* (http://portal.unesco.org/education/es/files/58051/12246685645Tullao_and_Rivera.pdf/Tullao+and+Rivera.pdf, 13. 2. 2017).

tutu.Travel (2017). *Timetable Dushanbe — Moskva (all stations)* (https://www.tutu.travel/poezda/rasp_d.php?nnst1=6600001&nnst2=2000000, 23. 3. 2017).

UNICEF (2011). *Impact of Labour Migration on „Children Left Behind“ in Tajikistan* (<https://www.slideshare.net/UNICEF-Tajikistan/impact-of-migration-on-children-left-behind-in-tajikistan-10507827>, 11. 3. 2017).

UPR info (2014). Tajikistan. Mid-term Implementation Assessment. *Universal Periodic Review*

(<https://www.upr-info.org/followup/assessments/session25/tajikistan/MIA-Tajikistan.pdf>, 30. 30. 2017).

Uy, D. M. (2016). Philippines ranks 9th in global migrants with 5 million abroad. *BusinessWorld* 5. 12. 2016

(<http://www.bworldonline.com/content.php?section=Nation&title=philippines-ranks-9th-in-global-migrants-with-5-million-abroad&id=137282>, 23. 2. 2017).

Visalink Russia (2017). *Migration registration of foreign citizens in the Russian Federation* (<http://visalink-russia.com/migration-registration-foreign-citizens-russian-federation.html>, 24. 3. 2017).

Wade, W. (2004). Cell-Phone Remittances: A P2P Import? *American Banker* 169 (226), s. 1–14.

World Bank (2015a). *Migration and Remittances Data. Annual Remittances Data Inflows* (dostupné z <https://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data>, 22. 1. 2017).

World Bank (2015b). *Remittances growth to slow sharply in 2015, as Europe and Russia stay weak; pick up expected next year* 13. 4. 2015 (<http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2015/04/13/remittances-growth-to-slow-sharply-in-2015-as-europe-and-russia-stay-weak-pick-up-expected-next-year>, 4. 3. 2017).

World Bank (2016a). *Personal remittances, received (% of GDP)* (http://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?end=2014&locations=XN&order=wbapi_data_value_2014+wbapi_data_value+wbapi_data_value-last&sort=desc&start=2013&view=chart&year_high_desc=true, 2. 10. 2016).

World Bank (2016b). *Personal remittances, received (current US\$)* (http://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.CD.DT?end=2014&locations=XN&start=2011&year_high_desc=true, 2. 10. 2016).

World Bank (2016c). *Migration and Remittances Factbook 2016. 3rd Edition* (<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/23743/9781464803192.pdf>, 18. 1. 2017).

World Bank (2017a). *World Bank Country and Lending Groups* (<https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519>, 16. 1. 2017).

World Bank (2017b). *How do you define remittances?* (<https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/114950-how-do-you-define-remittances>, 17. 1. 2017).

World Bank (2017c). *International migrant stock (% of population)* (http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL.ZS?end=2015&name_desc=false&start=2015&view=map, 22. 1. 2017).

World Bank (2017d). *Personal remittances, received (current US\$)* (<http://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.CD.DT?end=2015&locations=PH&start=1995>, 11. 2. 2017).

World Bank (2017e). *GDP (current US\$)* (<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2015&locations=PH&start=1992>, 11. 2. 2017).

World Bank (2017f). *Personal remittances, received (% of GDP)* (<http://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?end=2015&locations=PH&start=1996>, 11. 2. 2017).

World Bank (2017g). *Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate)* (<http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=TJ>, 2. 3. 2017).

World Bank (2017h). *Personal remittances, received (current US\$)* (<http://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.CD.DT?end=2015&locations=TJ&start=1987>, 4. 3. 2017).

World Bank (2017i). *GDP (current US\$)* (<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2015&locations=TJ&start=1992>, 4. 3. 2017).

World Bank (2017j). *Personal remittances, received (% of GDP)* (<http://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?end=2015&locations=TJ&start=1996>, 4. 3. 2017).

World Bank (2017k). *Personal remittances, received (% of GDP)* (http://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?end=2015&start=1977&year_low_desc=true, 4. 3. 2017).

World Bank (2017l). *Listening2Tajikistan* (<http://pubdocs.worldbank.org/en/903631449038115361/TJK-Narrative-V3.pdf>, 8. 3. 2017).

World Bank (2017m) *Tajikistan: Addressing Challenges to Create More and Better Jobs* (<http://www.worldbank.org/en/country/tajikistan/publication/tajikistan-addressing-challenges-to-create-more-and-better-jobs>, 26. 3. 2017).

Worldometers (2017a). *Philippines Population* (<http://www.worldometers.info/world-population/philippines-population/>, 3. 2. 2017).

Worldometers (2017b). *World Population by Year* (<http://www.worldometers.info/world-population/world-population-by-year/>, 3. 2. 2017).

Worldometers (2017c). *Tajikistan Population*

(<http://www.worldometers.info/world-population/tajikistan-population/>, 28. 2. 2017).

xe (2017). TJS - *Tajikistani Somoni* (<http://www.xe.com/currency/tjs-tajikistani-somoni?r=>, 23. 3. 2017).

Yabiku, S. T. – Agadjanian, V. – Sevoyan, A. (2010). Husbands' Labour Migration and Wives' Autonomy. *Population Studies* 64 (3), s. 293–306.

Yap, D. J. et al. (2017). No divorce + no same-sex marriage = no altar date. *Inquirer.net* 13. 2. 2017 (<http://newsinfo.inquirer.net/870863/no-divorce-no-same-sex-marriage-no-altar-date>, 23. 2. 2017).

Zosa, V. – Orbeta, A. (2009). The Social and Economic Impact of Philippine International Labor Migration and Remittances. *Philippine Institute for Development Studies* (<http://dirp3.pids.gov.ph/ris/dps/pidsdps0932.pdf>, 22. 2. 2017).

7 Resumé

As the discussion about effectiveness of traditional development strategies continues, labour migration is taken as a possible alternative of development. However the relationship between labour migration and development is very complex. The aim of this text is to analyze labour migration from of countries, the Philippines and Tajikistan and to discover, what social and economic impacts does the migration have on these countries and how do the governments manage labour migration.

Firstly, basic concepts were defined and characteristics of the world migration were presented. We talked about remittances and means of their transfer. In the last part of this chapter we introduced four international conventions dealing with labour migration.

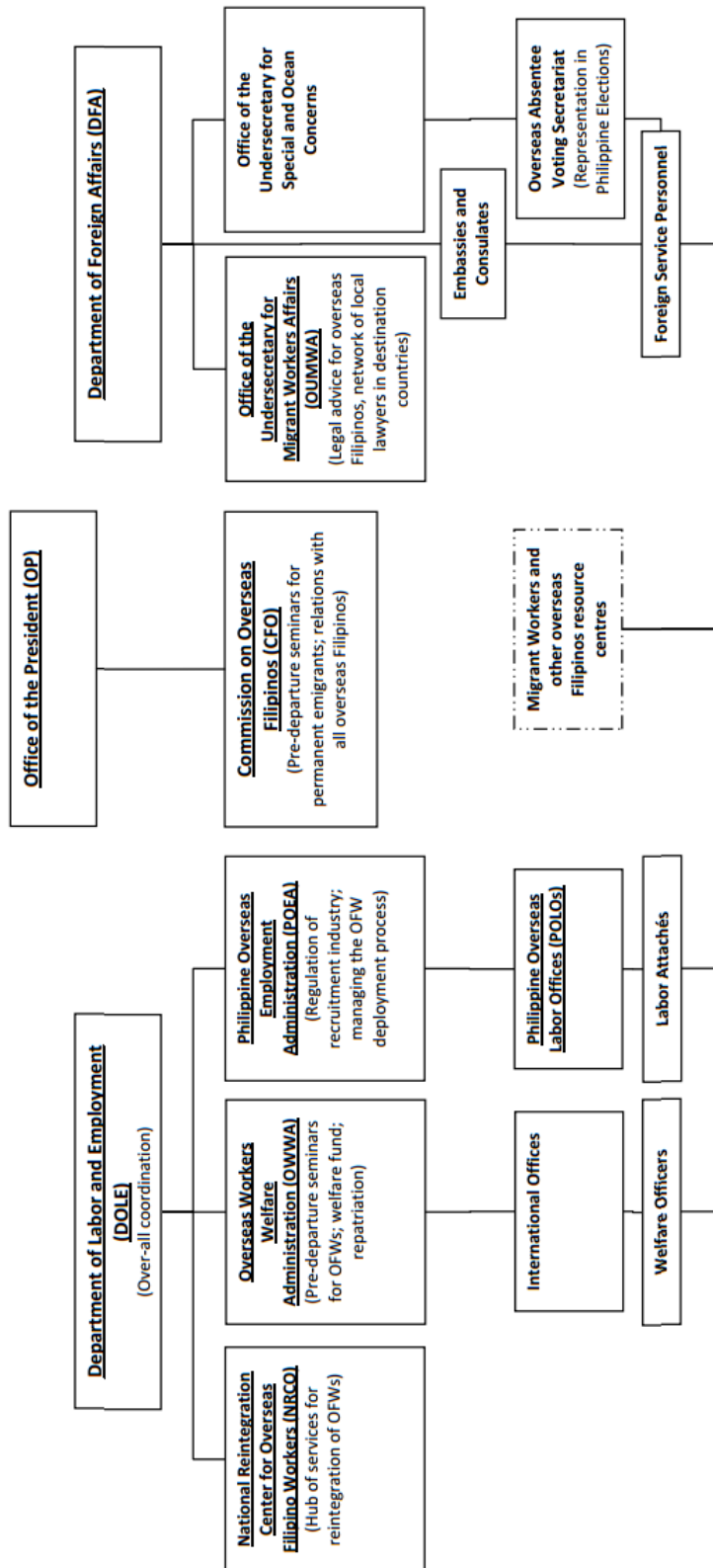
Secondly, the case study of the Phillipines was conducted. The characteristics of Philippino emigration were described. In the second part we analyzed impacts of migration, economic impacts at first, social impacts afterwards. The third part of the text focused of state's institutions, laws and agencies dealing with migration and also on the four Conventions and the Philippines' stance towards them.

Thirdly, the case study of Tajikistan was presented. The structure of this case study was analogous to the previous one – we described how the emigration looks like, what are the impacts of the labour migration and how does the government treat migration and related phenomenons.

Finally, the conclusion summarised the findings of this text. Also a brief comparison was made as we mentioned some similarities and differences between the situations of these two countries.

8 Přílohy

Příloha č. 1: Vládní instituce řídicí migraci

Adopted from: Ruiz, N. G., "Managing Migration: Lessons from the Philippines", Migration and Development Brief 6 (Migration and Remittances Team - Development Prospects Group, The World Bank, August 2008). www.worldbank.org/prospects/migrationandremittances.

Zdroj:

Převzato z Orberta – Abrigo – Cabalfin (2009: 23)